

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
राप्ती उपत्यका (देउखुरी), नेपाल

लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रुपन्देही जिल्लाको तिलोत्तमा गरपालिका वडा नं १० मा प्रस्तावित **तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम केन्द्र** आयोजना प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) प्रतिवेदन उपर लिखित राय सुझावको लागि आह्वान गरिएको **सार्वजनिक सूचना**
प्रथम पटक प्रकाशित मिति २०८०/१/०८

प्रस्तावक श्री तिलोत्तमा नगरपालिकाले रुपन्देही जिल्लाको साबिक मक्रहर गा.वि.स. हाल तिलोत्तमा न.पा, वडा नं १० (जि.पि.एस: 27.58388°N, 83.5405°E) मा कित्ता नं २४६ र ५१ को कूल २०-८-१० क्षेत्रफलमा तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम केन्द्र आयोजना प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) प्रतिवेदन यस मन्त्रालयमा पेश गरेको छ।

प्रस्ताव अनुसार आयोजनाले ६६ वटा औद्योगिक प्लाण्ट, २ वटा प्रशोधन प्लाण्ट, र २ वटा पुल निर्माण गर्नेछ। प्रस्तावित जग्गा सगरहवा सामुदायिक वन क्षेत्र पर्ने एवं सो जग्गा नेपाल सरकारको खण्ड ७२) संख्या २९ भाग ५ मिति २०७९/०५/०२ को राजपत्र बमोजिम औद्योगिक ग्राम घोषित भइसकेको छ। सो क्षेत्रमा पर्ने बोटबिरुवाहरुको लगत समेत श्री देवदह सव-डिभिजन वन कार्यालय र सगरहवा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहबाट प्रमाणित भइसकेको अवस्था छ।

यस आयोजनाको निर्माण र संचालन चरणमा विभिन्न समाजिक-आर्थिक र साँस्कृतिक, भौतिक र जैविक प्रभावहरु पर्नेछन्। निर्माणको समयमै वन फडाँनी तथा भू-उपयोग परिवर्तन, कामदारको शिविर स्थापना र चहलपहल, धुलो, ध्वनी एवं फोहरमैला उत्सर्जन हुन्छन् भने संचालन चरणमा औद्योगिक फोहरमैला, ध्वनी प्रदुषण, वायू प्रदुषण, जल प्रदुषण, मानव चहलपहल आदी हुने अनुमान गरिएको छ। साथै सकरात्मक प्रभावहरुमा भने रोजगारी, आयस्तर र राजश्वमा वृद्धि आदी हुने अनुमान प्रतिवेदनमा भएको छ। प्रतिवेदनमा सम्बन्धित प्रभावहरुको नियन्त्रण एवं न्यूनिकरणहरुका उपाय पनि समावेश छन्। तथापी अध्ययनमा देखिएका वातावरणीय सवाल र व्यवस्थापनका उपायहरु यस सूचना बमोजिम अझै छलफलको विषय रहन सक्नेछ।

लुम्बिनी प्रदेश वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ११ को उपनियम (६) बमोजिम यस प्रतिवेदनमा राय-सुझाव लिनका लागि प्रतिवेदन पढ्न वा उतार गरी लैजान पाउने ब्यवस्था रहेकोले यस आयोजना प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन यस वन तथा वातावरण मन्त्रालयको Web Site: <https://moitfe.lumbini.gov.np/> मा समेत सार्वजनिक गरिएको छ। उक्त प्रतिवेदन सम्बन्धमा उपयुक्त राय सुझाव प्राप्त भएमा यस मन्त्रालयको सो प्रस्तावको स्वीकृति प्रकृत्यामा त्यस्ता राय-सुझावहरुलाई समेत ध्यानमा राख्नेछ। यस सम्बन्धमा व्यक्ति वा संस्थाको कुनै राय-सुझाव भए यो सूचना प्रथम पटक प्रकाशन भएको मितिले सात (७) दिन भित्र आफ्नो लिखित राय सुझाव निम्न ठेगानामा पठाई दिनु हुन यसै सूचना द्वारा आह्वान गरिन्छ।

प्रतिवेदन अध्ययन वा उतार गर्न सकिने र राय सुझाव पठाउन सकिने ठेगाना:

१. श्री वन तथा वातावरण मन्त्रालय, राप्ती उपत्यका (देउखुरी), नेपाल।

<https://moitfe.lumbini.gov.np/>

ईमेल: mofesc.lumbini@gmail.com

फो.नं. ९८४७५४९३३७

तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम केन्द्र

तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं. १०, रुपन्देही जिल्ला, लुम्बिनी प्रदेश

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) प्रतिवेदन

प्रतिवेदन पेश गरिएको निकायः

लुम्बिनी प्रदेश सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

राप्ती उपत्यका (देउखुरी)

प्रस्तावकः

तिलोत्तमा नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

मणिग्राम, रुपन्देही

मंसिर, २०८०

घोषणा पत्र

प्रतिवेदन तयार गर्ने संस्था (परामर्शदाता) तर्फबाट: लुम्बिनी प्रदेश रुपन्देही जिल्ला तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं १० मा तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम केन्द्र स्थापना तथा संचालन प्रस्तावको लागि लुम्बिनी प्रदेशको वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसार वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) प्रतिवेदन तयार गरी यस प्रतिवेदन तपशील बमोजिमका हामी परामर्शदाताहरूले उपलब्ध स्रोत तथा साधन तथा तथ्यांक र जानकारी एवं आफ्नो विषयगत विज्ञताको आधारमा तयार गरेका छौं। यस प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका तथ्यांक एवं जानकारीहरू हाम्रो धारणामा यथार्थपरक र सही रहेको भनी यो स्वघोषणा गर्दछौं।

विकाश अधिकारी, वातावरणविद् (टोली प्रमुख).....

हेमन्त पाण्डे, सिभिल तथा वातावरण इन्जिनियर.....

मनिष जोशी, अर्बन प्लानर

निर्शिग कुमार राइ, जीवशास्त्री

बिनोद कुमार आचार्य, समाजशास्त्री.....

परामर्शदाता:

संस्था: युनिभर्सल इन्जिनियरिंग कन्सल्टेन्ट एंड बिल्डर्स

ठेगाना: तिलोत्तमा-०५, रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश

प्रस्तावक तर्फबाट: तिलोत्तमा नगरपालिका अन्तर्गत “तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम केन्द्र” स्थापना तथा संचालन प्रस्तावको लागि तयार गरिएको यस वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका तथ्य एवं जानकारीहरूको आधारमा तथा यस प्रतिवेदनले सुझाएको कृयाकलाप एवं योजना अनुसार संचालन गर्नेछु भनि यो स्वघोषणा गर्दछौं ।

तिलोत्तमा नगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय,

मणिग्राम, रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश

कार्यकारी सारांश

प्रस्तावकको नाम र ठेगाना:

प्रस्तावित “तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम” आयोजनाको प्रस्तावक तिलोत्तमा नगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, रूपन्देही रहेको छ ।

प्रस्तावको विवरण र औचित्य

प्रस्तावको मुख्य उद्देश्य भनेको लुम्बिनी प्रदेश रूपन्देही जिल्लाको तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं १०, सग्रहवा, रोहिणी नदी आसपासको वन क्षेत्रमा पर्ने २० बिघाहा ८ कट्टा १० धुर (१३.८ हेक्टर) जग्गामा राष्ट्रिय प्रथमिकता प्राप्त आयोजनाको रूपमा निर्धारण भएको तिलोत्तमा अन्तर्गत औद्योगिक ग्राम केन्द्र स्थापना गरिने हो । प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको भू-अवस्थिति २७°३५'२" उत्तर र ८३°३२'२६" पुर्व देशान्तरमा र समुद्र सतहबाट १३५ मि. उचाईमा पर्दछ । वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ३ अन्तर्गत अनुसूची ३ को (क) वन क्षेत्रको (९) अनुसार विद्युत प्रसारण लाइन निर्माण बाहेक अन्य प्रयोजनको लागि ५ हेक्टरभन्दा बढी वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन अध्ययन गरी प्रतिवेदन स्वीकृत गर्नु पर्ने भनी तोकेको छ । प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्रले १३.८ हेक्टर वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने भएको कारण यस आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्नु पर्ने हुन्छ ।

अध्ययन विधि

यस वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकनको लागि आयोजना तथा आयोजना क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रतिवेदन, अनुसन्धान मूलक लेख रचना, नक्सा, पालिका तथा जिल्ला पार्श्वचित्र तथा आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनसँग सम्बन्धित विभिन्न कानुनी दस्तावेजहरूको अध्ययन तथा समीक्षा गरिएको थियो । आयोजना क्षेत्रका भौतिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणीय आधार तथ्याङ्कहरू सङ्कलनका लागि स्थलगत अवलोकन, नापजोख, नमुना संकलन तथा स्थानीय परामर्श तथा सोधपुछ गरिएको थियो । पहिचान गरिएका सम्भाव्य अनुकूल र प्रतिकूल प्रभावहरूको स्थानीय वातावरणमा भविष्यमा हुन सक्ने परिवर्तनहरूको अनुमान वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० बमोजिम गरिएको थियो । वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धी सार्वजनिक सूचना मिति २०७९/०९/०७ गते “दैनिक लुम्बिनी” राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकामा सम्बन्धित

व्यक्ति तथा संस्थाहरूबाट लिखित बिचारहरू खोज्दै वातावरणीय संरक्षण नियमावली, २०७७ को अनुसूची ५ अनुसारको सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरिएको थियो। सार्वजनिक सुनुवाइ कार्यक्रम २०७९/०९/१७ मा तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं. १० स्थित आयोजना क्षेत्र देखि नजिकै रहेको वडा कार्यालय परिसरमा गरिएको थियो। प्रस्तावका विषयमा स्थानीयवासीको मुद्दा, चिन्ता तथा सुझावहरू सरोकारवालाहरूको छलफल अनुसार गरिएको थियो। साथै सम्बन्धित निकायबाट आवश्यक पत्रहरू समेत संकलन गरिएको थियो। यस वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन मस्यौदा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को अनुसूची १२, नियम ७ को उपनियम (५) अनुसार तयार पारिएको छ।

प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका, कानून तथा मापदण्ड

यस अध्यायमा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा आकर्षित हुने वा हुन सक्ने नीति, कानून, मापदण्ड तथा पुनरावलोकन र कार्यान्वायन हुने प्रस्तावको सन्दर्भमा उपर्युक्त संरचनाहरूको सान्दर्भिकता उल्लेख गरिएको छ।

विद्यमान वातावरणीय अवस्था

प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम केन्द्र तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं १०, रूपन्देहीमा अवस्थित रहनेछ। तिलोत्तमा नगरपालिका पूर्वमा रोहिणी नदी र देवदह नगरपालिका, पश्चिममा तिनाउ नदी र सियारी तथा शुद्धोदन गाउँपालिका, उत्तरमा बुटवल उपमहानगरपालिका एवं दक्षिणमा ओमसतिया गाउँपालिका र सिद्धार्थनगर नगरपालिकाका बीचमा अवस्थित छ। भौगोलिक हिसाबले २७ डिग्री ३३ मिनेट उत्तरदेखि २७ डिग्री ३९ मिनेट उत्तरी अक्षांश र ८३ डिग्री २५ मिनेट पूर्वदेखि ८३ डिग्री ३३ मिनेट पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको यो नगरपालिका समुद्र सतहदेखि १६० देखि १७५ मिटर सम्म उचाइमा अवस्थित छ। राष्ट्रिय जनसंख्या २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार तिलोत्तमा नगरपालिकाको कूल जनसंख्या १,४९,६५७ मध्ये ७१,७०० पुरुष रहेका छन् भने ७७,९५७ महिला जनसंख्या रहेको छ। तिलोत्तमा नगरपालिकामा १४५७.२ हेक्टर जमिन वनजंगल तथा नर्सरी क्षेत्रले ओगटेको छ। यस मध्ये १३८५ हेक्टर क्षेत्रफल वन स्थानीय समुदायबाट सामुदायिक वनको रूपमा व्यवस्थापन हुँदै आएको छ। प्रस्तावित आयोजना स्थल रूपन्देही को तिलोत्तमा -१० सग्रहवा क्षेत्रमा रोहिणी खोलाको क्षेत्रमा सामुदायिक वन क्षेत्रमा पर्दछ र सो क्षेत्रलाई हाल तारबार गरि संरक्षण गरिएको छ। प्रस्तावित क्षेत्रमा डुम्री, बेल, बकाइनो, अमला, आँप, सिसौ, सिमल, सिरिष, भिलोर, कदम, किम्बु, कर्मा जस्ता वनस्पतिहरू रहेका छन् र निर्माणको क्रममा सो

वनस्पतिहरूमा नोक्सान पुग्न सक्नेछ । प्रस्ताव गरिएकोले यस प्रस्ताव क्षेत्रमा २४४१ गोटा रुख तथा पोल को संख्या रहेको छ ।

वैकल्पिक विश्लेषण

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा आयोजनाको डिजाइन, आयोजना स्थल, आयोजना प्रविधि, सञ्चालन विधि/सेवा, समय तालिका र आयोजना कार्यान्वयन नगर्ने कुराहरू समावेश गरि विकल्पहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावहरू तथा संरक्षणका उपायहरू:

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूलाई निर्माण अवधि र संचालन अवधि गरेर भौतिक, जैविक, साजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूमा वर्गीकरण गरि ति प्रभावहरूको उल्लेखनीयता प्रस्तुत गरिएको छ । प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा स्थानीय रोजगारीको अवसर, स्थानीय उत्पादनहरूलाई बजार र व्यापारका अवसर, जल उत्पन्न प्रकोप न्यूनीकरण, आर्थिक गतिविधिमा वृद्धि जस्ता सकारात्मक प्रभावहरू पर्न सक्दछ भने भू-उपयोगमा परिवर्तन, वायु प्रदूषण, पानी प्रदूषण, ध्वनि प्रदूषण, फोहोरमैला व्यवस्थापन समस्या, वन/जंगलको क्षय, पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा जस्ता नकारात्मक प्रभावहरू पर्न सक्दछ । वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूलाई प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष, तह निर्धारण परिमाण, सिमा, समयावधिमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धी गर्ने तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यून गर्ने उपायहरू

प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने सकारात्मक प्रभाव बढाउने तथा नकारात्मक प्रभाव हटाउने उपायहरू तीन प्रकारले वर्गीकरण गरिएको छ । निरोधात्मक, सुधारात्मक र क्षतिपूर्ति का उपायहरू अवलम्बन गरि वातावरणमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभाव हटाउने वा न्यून गर्ने र अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्ने काम गरिएको छ । प्रतिरोधात्मक उपायको अवलम्बन गर्दा उल्लेख्य प्रभाव पर्नु अगाडि नै कम गर्न वा निर्मूल गर्न सकिने प्रतिरोधात्मक उपायहरू समावेश गरिएका छन् । सुधारात्मक उपायको अवलम्बन गर्दा प्रतिकूल प्रभावलाई कम गरेर स्वीकार योग्य तह सम्म ल्याउनका लागि सुधारात्मक उपायहरू समावेश गरिएका छन् । क्षतिपूर्तिका उपायको अवलम्बन गर्दा कम गर्न वा हटाउन नसकिने खालका प्रभावहरूको लागि क्षतिपूर्तिका उपायहरू समावेश गरिएका छन् ।

वातावरणीय अनुगमन योजना

वातावरणीय अनुगमन योजनामा प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन (Baseline Monitoring), प्रभाव अनुगमन (Impact Monitoring) र नियमन अनुगमन (Compliance Monitoring) गरेर तीन प्रकारको अनुगमन गर्नु पर्दछ । साथै वातावरणीय अनुगमन योजनाले वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदनमा उल्लेख भए बमोजिम कार्यान्वयन भएका छन् कि छैनन् भन्ने कुराको सुपरिक्षण गर्ने, अनुगमन गर्ने तथा वातावरणीय अनुगमनका सूचक, विधि, समय तालिका, अनुगमन गर्ने निकाय र अनुमानित रकम पहिचान गर्ने काम गर्दछ । प्रतिवेदनले वातावरणीय अनुगमन योजनामा आवश्यक कुराहरू पहिचान गरी समावेश गरेको छ । वातावरणीय अनुगमन वन तथा वातावरण मन्त्रालय, नगरपालिकाको वातावरण विभाग तथा तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम व्यवस्थापन समिति द्वारा गरिनेछ । वातावरणीय अनुगमन गर्नको लागि जम्मा रु. ३,४५,००० प्रस्ताव गरिएको छ ।

वातावरणीय परीक्षण

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा १२ अनुसार मन्त्रालय वा तोकिएको निकायले आयोजना सञ्चालन भएको दुई वर्षपछि छ महिना भित्र वातावरणीय परीक्षण गर्ने प्रावधान उल्लेख रहेको छ । त्यसबाहेक मन्त्रालय वा तोकिएको निकायले प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा परेको प्रतिकूल प्रभाव, त्यसता प्रभावलाई कम गर्न अपनाएको उपाय तथा त्यस्तो उपायको प्रभावकारिता र न्यूनीकरण हुन नसकेको वा आंकलन नै नभएको प्रतिकूल प्रभाव उत्पन्न भएकोमा सो समेतको विश्लेषण गरी वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्नेछ । वातावरणीय परीक्षणमा सामान्यतया परीक्षक, परीक्षित पक्ष (प्रस्तावसँग सरोकार भएको) र तेस्रो पक्ष गरि तीन पक्ष संलग्न हुने गर्दछन् ।

निष्कर्ष

प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (EIA) अध्ययनले तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने कार्यहरूको सम्भावित वातावरणीय प्रभावहरूको मूल्यांकन गरेको छ । यस आयोजना कार्यान्वयन गर्दा पर्ने नकारात्मक प्रभावहरू भन्दा सकारात्मक प्रभावहरू दीर्घकालीन महत्वका रहेका छन् । यस कारण यस प्रतिवेदनमा प्रस्ताव गरिएको वातावरण व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गरि आयोजना सञ्चालन गर्न सकिने

देखिन्छ । प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम निर्माण तथा सञ्चालनबाट पर्ने अनुकूल प्रभावहरूलाई बढोत्तरी गर्न तथा प्रतिकूल प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्नको लागि प्रस्तावक प्रतिबद्ध रहको छ ।

Summary

Name and Address of Proponent:

Proposer of "Tilottama Industrial Village" area is Tilottama Municipality, Office of Municipal Executive, Rupandehi.

Description and objectives of the proposal:

The main objective of the proposal is to establish an industrial village on a 20 bigha 8 kattha 10 dhur (13.8 ha) land area in the Sakrahawa Community Forest area, Tilottama Municipality-10, Rupandehi, Lumbini Province, which has been determined as a national priority project. The geographical location of the proposed project area is 27°35'2" North and 83°32'26" East longitude and 135 m above sea level. According to Environment Protection Regulations, 2077, Rule 3, Annex 3 (A) Forest Area, Clause (9), it is stipulated that the project that uses more than 5 hectares of forest area for purposes other than the construction of electricity transmission line should be studied Environmental Impact Assessment. As the proposed Tilottama Industrial Village area will use 13.8 hectares of forest area, the Environmental Impact Assessment of this project needs to be assessed.

Study Methodology

For this environmental impact assessment, reports related to projects and project areas, research articles, maps, municipal and district profiles, and various legal documents related to project construction and operation were studied and reviewed. For the collection of physical, biological, socio-economic and cultural environmental baseline data of the project area, on-site observation, measurement, sample collection and local consultation and inquiry were carried out.

The changes in the local environment of the identified possible positive and negative impacts were made in accordance with the Environmental Impact Assessment Guidelines, 2050. Public Notice regarding Environmental Impact Assessment was published on dated 2079/09/07 on "Dainik Lumbini" National Daily newspaper as per Schedule 5 of Environmental Protection Regulations, 2077 seeking written opinions from related persons and institutions.

Public hearing program was done in the Tilottama municipality ward no. 10, ward office premises which is close to the project area on 2079/09/17. The issues, concerns and suggestions of the public representatives, local residents, and other stakeholders regarding the proposal were discussed. In addition, the necessary letters were also collected from the relevant agencies. This draft Environmental Impact Assessment Report has been prepared in accordance with Schedule 12, Rule 7, Sub-rule (5) of the Environment Protection Regulations, 2077.

Policies, Acts, Rules, Guidelines, Laws and Standards related to the Proposal

This chapter mentions the relevance of the proposal in relation to the policies, laws, standards and review and implementation proposals that may be attracted during the implementation of the proposal.

Existing environmental conditions

The proposed Tilottama Industrial Village Center will be located in Tilottama Municipality-10, Rupandehi. Tilottama Municipality is located between Rohini River and Devdaha Municipality in the east, Tinau River and Siyari and Suddhodan Rural Municipality in the west, Butwal Sub-Metropolitan Municipality in the north and Omasatiya Rural Municipality and Siddharthanagar Municipality in the south. Geographically, this municipality extends from 27 degrees 33 minutes north to 27 degrees 39 minutes north latitude and 83 degrees 25 minutes east to 83 degrees 33 minutes east longitude and is located at a height of 160 to 175 meters above sea level. According to the preliminary results of National Population 2078, out of the total population of 149,657 of Tilottama Municipality 71,700 are males and 77,957 are females. In Tilottama Municipality, 1457.2 hectares of land is occupied by forests and nursery areas. Out of this, 1385 hectares of forests are being managed as community forests by local communities. The proposed project site is located in Tilottama-10 Sakrahawa Community Forest area of Rupandehi located around Rohini river and the area is currently fenced and protected. In the proposed area there are plants like Dumri, Bel, Bakaino, Amla, Mango, Sisau, Simal, Kadam, Kimbu, Karma and during the construction, these plants may be damaged. As proposed, there are 2441 trees and poles in this proposed area.

Alternative analysis

While implementing the proposal, the alternatives are analyzed including project design, project site, project technology, operation methods/services, time schedule and non-implementation of the project.

Impacts on the environment during the implementation of the proposal and conservation measures:

The effects on the environment during the implementation of the proposal are classified into physical, biological, socio-economic and cultural effects by construction period and operation period, and the significance of those effects has been presented.

The implementation of the proposal may have positive effects such as local employment opportunities, market and business opportunities for local products, reduction of water-borne disasters, increase in economic activity. There may be negative effects such as changes in land use, air pollution, water pollution, noise pollution, waste management problems, forest degradation, occupational health and safety. The impacts on the environment are presented in direct, indirect, stratified magnitude, extent and time period.

Measures to maximize positive effects and minimize adverse effects

The measures to enhance the positive impact on the environment and mitigate the negative impact from the implementation of the proposal have been classified into three types. Preventive, corrective and compensatory measures have been taken to eliminate or minimize the negative impact on the environment and to maximize the positive impact.

Preventive measures are included that can be reduced or eliminated before significant impacts are introduced. Corrective measures are included to reduce adverse effects to acceptable levels while adopting corrective measures. Compensatory measures are included for impacts that cannot be reduced or eliminated by adopting compensatory measures.

Environmental monitoring plan

Three types of monitoring should be done in the environmental monitoring plan: Baseline Monitoring, Impact Monitoring and Compliance Monitoring. In addition, the environmental monitoring plan works to supervise and monitor whether the environmental impact assessment report has been implemented or not, and to identify environmental monitoring indicators, methods, timetables, monitoring bodies and estimated amounts. The report has identified and included the necessary things in the environmental monitoring plan. Environmental monitoring will be done by the Ministry of Forests and Environment, Municipal Environment Department and Tilottama Industrial Village Management Committee. A total of Rs. 3,45,000 has been proposed for the Environmental monitoring plan.

Environmental Auditing

According to section 12 of the Environmental Protection Act, 2076, the ministry or the designated agency shall conduct an environmental inspection within six months after two years of project implementation. Apart from that, the ministry or the designated agency will prepare an environmental audit report after analyzing the adverse effects on the environment from the implementation of the proposal, the measures taken to reduce the effects and the effectiveness of such measures and the adverse effects that have not been mitigated or have not been estimated. Generally, three parties are involved in environmental auditing, namely the examiner, the auditor party (related to the proposal) and a third party.

Conclusion

The Environmental Impact Assessment (EIA) study of the proposed Tilottama Industrial Village Project has assessed the potential environmental impacts of construction and operation of the Tilottama Industrial Village. The positive effects of implementing this project outweigh the negative effects in the long term. Due to this, it seems that the project can be implemented by implementing the environmental management plan proposed in this report. The proponent is committed to increasing the positive effects and minimizing the adverse effects of the construction and operation of the proposed industrial village in Tilottama Municipality.

संक्षिप्त सूची

छोटकरी	पुरा रूप
आ. व.	आर्थिक वर्ष
क्र.सं.	क्रम संख्या
कि.मि.	किलोमिटर
के.जी.	किलोग्राम
नं	नम्बर
ने.रु.	नेपाली रुपैयाँ
मि. मि.	मिलि मिटर
BOD	Biochemical Oxygen Demand
COD	Chemical Oxygen Demand
CFU	Colony Forming Units
dB	Decibel
EIA	Environmental Impact Assessment
EMP	Environmental Management Plan
IEE	Initial Environmental Examination
NTU	Nephelometric Turbidity unit
PM ₁₀	The particulate matter having a diameter of less than 10 micrometer
PM _{2.5}	The particulate matter having a diameter less than 2.5 micrometer
TCU	True Colour Units

विषय सूची

कार्यकारी सारांश	i
संक्षिप्त सूची	ix
विषय सूची	x
१ प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना	१
१.१ प्रस्तावकको परिचय :	१
१.२ परामर्शदाताको परिचय :	१
१.३ वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनको औचित्य	१
१.४ वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनको उद्देश्य:	२
१.५ अध्ययनको सीमा तथा सम्बन्धित अन्य कुरा:	३
२ प्रस्तावको परिचय	४
२.१ भूमिका :	४
२.२ प्रस्तावको विवरण:	५
२.२.१ आयोजनाको अवस्थिति र पहुँच:	५
२.२.२ आयोजनाको प्रमुख विशेषताहरू:	८
२.२.३ प्रस्तावित आयोजनाको जोनिंग	१०
२.२.४ आयोजनाको भू-उपयोग	११
२.२.५ प्रस्ताव आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलापहरू	११
२.२.६ आयोजनाका लागि आवश्यक निर्माण सामग्री :	१३
२.२.७ उर्जा इन्धन आपूर्ति:	१३
२.२.८ आवश्यक जनशक्ति:	१३
२.२.९ निर्माण तालिका:	१३
२.३ प्रस्तावको उद्देश्य:	१४

३	प्रतिवेदन तयार गर्दा अवलम्बन गरिएको विधि.....	१५
३.१	सन्दर्भ सामाग्रीहरूको पुनरावलोकन	१५
३.२	प्रस्तावको प्रभाव क्षेत्र निर्धारण	१५
३.३	प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको नक्साको अध्ययन तथा विश्लेषण	१६
३.४	स्थलगत अध्ययन.....	१६
३.४.१	भौतिक वातावरणमा सम्बन्धी तथ्यांक संकलन कार्य	१७
३.४.२	जैविक वातावरण	१७
३.४.३	सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक वातावरण सम्बन्धी तथ्यांक संकलन कार्य.....	१७
३.५	संकलित पानीको नमुनाको प्रयोगशालामा विश्लेषण.....	१८
३.६	प्राप्त तथ्यांकहरूको विश्लेषण.....	१९
३.७	प्रभावको पहिचान, आंकलन तथा उल्लेखनीय प्रभावको मूल्याङ्कन गर्दा अपनाइएको विधि: १९	
३.८	मस्यौदा प्रतिवेदनको तयारी	२०
३.९	सार्वजनिक परामर्श, छलफल, अन्तरक्रिया र सुनुवाई:	२१
३.९.१	सार्वजनिक सुनुवाई.....	२१
३.९.२	सूचना प्रकाशन र सुझाव संकलन:	२१
३.९.३	छलफल तथा परामर्श.....	२२
३.१०	सुझावहरूको समावेश र अन्तिम प्रतिवेदनको तयारी:.....	२२
४	प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका, कानून तथा मापदण्ड.....	२३
५	विद्यमान वातावरणीय अवस्था:	४४
५.१	भौतिक वातावरण	४४
५.१.१	भौगोलिक अवस्थिति.....	४४
५.१.२	हावापानी.....	४४
५.१.३	भू-उपयोग	४५

५.१.४	जल तथा जलाधार क्षेत्र	४६
५.१.५	माटोको प्रकार.....	४६
५.१.६	भूकम्पीय जोखिम:.....	४७
५.१.७	वायुको गुणस्तर र ध्वनिको स्तर.....	४८
५.१.८	पानीको गुणस्तर.....	५०
५.२	जैविक वातावरण.....	५२
५.२.१	वनजंगलका किसिम	५२
५.२.२	वनस्पतिका प्रमुख प्रजाति.....	५३
५.२.३	जीवजन्तुका प्रमुख प्रजाति	५३
५.३	सामाजिक आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण.....	५५
५.३.१	जनसांख्यिक विवरण:	५५
५.३.२	धार्मिक स्थलहरू	५७
५.३.३	चाडवाड र अन्य प्रथाहरू.....	५७
५.३.४	शिक्षा	५८
५.३.५	स्वास्थ्य तथा सरसफाई.....	५८
५.३.६	भौतिक-सामुदायिक पूर्वाधार	६०
५.३.७	आर्थिक.....	६२
५.३.८	पेशा तथा जीवन स्तर.....	६४
६	प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण.....	६५
७	प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव तथा संरक्षणका उपाय	७०
७.१	निर्माण अवधि.....	७०
७.१.१	भौतिक प्रभावहरू.....	७०
७.१.२	जैविक प्रभावहरू	७१
७.१.३	सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभावहरू	७२

७.२	संचालन अवधि	७४
७.२.१	भौतिक प्रभावहरू.....	७४
७.२.२	जैविक प्रभावहरू	७६
७.२.३	सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभावहरू	७६
८	अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यून गर्ने उपायहरू.....	७९
९	वातावरणीय अनुगमन	१०५
९.१	अनुगमनका प्रकारहरू.....	१०५
९.१.१	प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन (Baseline Monitoring) :	१०५
९.१.२	प्रभाव अनुगमन (Impact Monitoring):	१०५
९.१.३	नियामक अनुगमन (Compliance Monitoring):	१०५
९.२	वातावरणीय अनुगमनका सूचकहरू:.....	१०६
९.३	अनुगमनको विधि:	१०७
९.४	अनुगमनको लागि समय तालिका:.....	१०७
९.५	अनुगमन गर्ने निकाय:.....	१०७
९.६	अनुगमनको लागि अनुमानित रकम:	१०७
१०	वातावरणीय परीक्षण.....	११५
१०.१	वातावरणीय परीक्षण:.....	११५
१०.२	वातावरणीय परीक्षणमा सामान्यतया तीन पक्ष संलग्न हुने गर्दछन्:.....	११५
१०.३	स्वेच्छिक वा बाध्यकारी परीक्षणको लागि संलग्न पक्ष वा संस्थाको आधारमा वातावरणीय परीक्षण आन्तरिक वा बाह्य हुन सक्नेछ :	११५
१०.४	वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा: प्रस्तावित आयोजनाको वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा निम्न बमोजिमको हुनेछ ।	११६
११	निष्कर्ष.....	११९
११.१	अध्ययनको निष्कर्ष:	११९

११.२ प्रतिबद्धता:.....	११९
१२ सन्दर्भ सामाग्री.....	१२१
सन्दर्भग्रन्थहरू (References)	

तालिका सूची

तालिका २.१: आयोजनाको मुख्य विशेषता	८
तालिका २.२ संरचना र डिजाइन अवधारणा	१०
तालिका २.३ आयोजनाको भू-उपयोग	११
तालिका २.५: आयोजना निर्माण तालिका	१४
तालिका ३.१ अध्ययन प्यारामिटर र अधिकतम सिमा	१८
तालिका ३.२: तथ्यांक मापनको तालिका	२०
तालिका ५.२: प्रयोगशालामा गरिएको पानीको गुणस्तर मापन.....	५१
तालिका ५.३: वनस्पति प्रकार.....	५३
तालिका ५.४: जीवजन्तुका प्रकार	५३
तालिका ५.५ धार्मिक स्थलको नाम.....	५७
तालिका ५.६ विद्यमान स्वास्थ्य सेवाहरू	५९
तालिका ५.७ सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्था	६०
तालिका ५.८ व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण.....	६२
तालिका ५.९ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण.....	६३
तालिका ६.१: प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण	६५
तालिका ८.१: प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने नकारात्मक प्रभाव तथा तह निर्धारण	८०
तालिका ८.२: अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यूनतम गर्ने उपायको कार्यान्वयन तथा लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी	९८
तालिका ९.१: अनुगमनका सूचक	१०६
तालिका ९.२: प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन, प्रभाव अनुगमन र नियमपालन अनुगमन .	१०८
तालिका १०.१: वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा	११६
तालिका १०.२: वातावरणीय परीक्षणको लागि चेकलिष्ट	११७

तस्विर सूची

तस्विर २.१ आयोजनाको स्थान नक्सा	६
तस्विर २.२ प्रस्तावित आयोजनाको टोपो नक्सा	७
तस्विर २.३ प्रस्तावित क्षेत्रको पहुँच नक्सा	७
तस्विर २.४ आयोजनाको प्लट विवरण.....	१०
तस्विर ३.१: सार्वजनिक सुनुवाइको तस्विरहरू	२१
तस्विर ५.१ प्रस्तावित क्षेत्रको भू-उपयोग नक्सा.....	४५
तस्विर ५.२: तिलोत्तमा नगरपालिकामा पर्ने मुख्य नदीनालाहरू	४६
तस्विर ५.३: तिलोत्तमा नगरपालिकाको माटोको प्रकार सम्बन्धी नक्सा.....	४७
तस्विर ५.४: नेपालको भूकम्पीय क्षेत्र नक्सा.....	४८
तस्विर ५.५: आयोजना क्षेत्रको वायुको गुणस्तर.....	४९
तस्विर ५.६: वायु गुणस्तर मापन.....	५०
तस्विर ५.७: तिलोत्तमा नगरपालिकाको परिस्थितिकीय प्रकार.....	५२
तस्विर ५.८: तिलोत्तमा नगरपालिकाको वडागत जनसंख्या	५५
तस्विर ५.९: तिलोत्तमा नगरपालिकाको जातजाति अनुसार जनसंख्या	५६
तस्विर ५.१०: तिलोत्तमा नगरपालिकाको भाषा अनुसार जनसंख्या	५६
तस्विर ५.११: तिलोत्तमा नगरपालिकाको साक्षरता अनुसार जनसंख्या.....	५८

१ प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना

१.१ प्रस्तावकको परिचय :

लुम्बिनी प्रदेशको रुपन्देही जिल्ला, तिलोत्तमा नगरपालिकामा प्रस्ताव गरिएको तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम (यस पश्चात् प्रस्ताव वा आयोजना भनी सम्बोधन गरिने) आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनका लागि प्रस्तावक तिलोत्तमा नगरपालिका स्वयम् हो।

प्रस्तावक:

तिलोत्तमा नगरपालिका,

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

मणिग्राम, रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश

इमेल: tilottamamun@gmail.com

वेबसाइट: www.tilottamamun.gov.np

सम्पर्क नं: +९७७ ०७१-५६०२३०, ५६२६५२, ५६१२३०

१.२ परामर्शदाताको परिचय :

यस आयोजनाको निम्ति आवश्यक पर्ने प्राविधिक तथा वातावरणीय अध्ययन गर्नका निम्ति प्रस्तावकले युनिभर्सल इन्जिनियरिंग कन्सल्टेन्ट एंड बिल्डर्स, तिलोत्तमालाई सुम्पेको छ। प्रतिवेदन तयार गर्ने संस्थाको नाम र ठेगाना यस प्रकार रहेको छ।

युनिभर्सल इन्जिनियरिंग कन्सल्टेन्ट एंड बिल्डर्स

तिलोत्तमा-०५, मणिग्राम

इमेल: uecb2017@gmail.com

सम्पर्क न: ९८६७१८९०५१

१.३ वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनको औचित्य

लुम्बिनी प्रदेशले वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७ र वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ लागू गरेको छ। वातावरण संरक्षण ऐनको, दफा ३ मा वातावरणीय अध्ययन गर्ने र दफा ८ मा

वातावरणीय अध्ययन गरी स्वीकृति लिएर मात्र प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न पाइने व्यवस्था गरेको छ ।

लुम्बिनी प्रदेशको वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७ को दफा ३ र वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ३ ले प्रस्तावकले तोकिए बमोजिमको प्रस्तावको तोकिए बमोजिम वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्न सुझाएको छ । वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ३ अन्तर्गत अनुसूची ३ (वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्नु पर्ने प्रस्ताव) को (क) वन क्षेत्रको (९) अनुसार विद्युत प्रसारण लाइन निर्माण बाहेक अन्य प्रयोजनको लागि ५ हेक्टरभन्दा बढी वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन अध्ययन गरी प्रतिवेदन स्वीकृत गर्नु पर्ने भनी तोकेको छ । प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्रले १३.७९ हेक्टर वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने भएको कारण यस आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्नु पर्ने हुन्छ ।

१.४ वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनको उद्देश्य:

वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनको मूल उद्देश्य भनेको निर्णयकर्ताहरूलाई परियोजनाका सम्भावित असरहरूको बारेमा जानकारी दिनु र स्वीकार्य तहमा प्रतिकूल प्रभावहरूलाई हटाउन वा घटाउनका लागि उपयुक्त उपायहरूको सुझाव दिनु हो ताकि यो परियोजना सामाजिक रूपले स्वीकार्य र वातावरणीय रूपमा ठीक ढंगले कार्यान्वयन हुन सकोस् । विशेषतः यस परियोजनाको वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनको उद्देश्यहरू निम्न हुन्:

- परियोजना प्रभावित क्षेत्रहरूमा विद्यमान भौतिक-रासायनिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक आधारभूत अवस्था पहिचान गर्न ।
- प्रस्तावित क्षेत्रमा निर्माण तथा सञ्चालन कार्यहरूले गर्दा भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणमा पर्ने असरहरू पत्ता लगाउन ।
- वातावरणमा पर्ने नकारात्मक प्रभावको न्यूनिकरणका उपायहरू र सकारात्मक प्रभाव बढाउने उपायहरू बारे व्यवहारिक उपायहरू दिन ।
- प्रस्ताव क्षेत्रमा स्थानीय समुदाय, सरोकारवाला संघ-संस्थाहरूलाई आयोजनाको बारेमा जानकारी दिन, परिचित गराउन तथा उनीहरूका राय सुझाव संकलन गरि आयोजना कार्यान्वयनबाट पर्ने सक्ने प्रभावहरूको पहिचान गर्न र उनीहरूका सवालहरू समावेश गराउन ।

- आयोजनाको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना र अनुगमन योजना बनाई कार्यान्वयन गरि आयोजना दीर्घकालीन बनाउन ।

१.५ अध्ययनको सीमा तथा सम्बन्धित अन्य कुरा:

यस अध्ययनले तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम स्थापना हुँदा हुने पूर्वाधार निर्माण तथा वन क्षेत्र फँडानी सम्बन्धित अध्ययन हुनेछ र निर्माण तथा संचालन चरणमा हुने प्रभावको सम्बोधन गरेको छ। औद्योगिक क्षेत्र भित्र संचालन हुने विभिन्न उद्योगको भिन्दा भिन्दै प्रभावको यस अध्ययनले सम्बोधन गर्ने छैन। यस औद्योगिक ग्राम क्षेत्र भित्र स्थापना हुने उद्योगहरूले प्रचलित नियम तथा ऐन अनुसार उद्योग बाट उत्सर्जन हुने बस्तुको आधारमा छुट्टै प्रभाव अध्ययन गरि संचालन स्वीकृति लिइनुपर्ने हुन्छ । तसर्थ स्थापना हुने उद्योगको प्रभाव यस अध्ययन क्षेत्रभन्दा बाहिर राखिएको छ।

२ प्रस्तावको परिचय

२.१ भूमिका :

विभिन्न उद्योगहरूको समूहलाई उचित पूर्वनिर्धारित क्षेत्र छुट्टाइ सम्पूर्ण सेवा सुविधा युक्त आधुनिक औद्योगिक क्षेत्रलाई औद्योगिक ग्राम वा औद्योगिक क्षेत्रको रूपमा वर्गीकरण गरिन्छ। कुनै पनि देशको आर्थिक स्थितिमा सोझै दाखिला राख्ने उद्योग क्षेत्रले राष्ट्रको आर्थिक विकासमा निकै अहम् भूमिका निर्धारण गर्दछ। औद्योगिक क्षेत्र वैज्ञानिक रूपमा उचित पूर्वनिर्धारित स्थानमा निर्मित उद्योगहरूको समूह हो। औद्योगिक ग्रामले समग्र राष्ट्रको आर्थिक विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ। औद्योगिक क्षेत्रको विकासले त्यस क्षेत्रमा रहेका अन्य उद्योगहरू बीच राम्रो औद्योगिक सम्बन्ध विस्तार गर्न सहयोग गर्दछ।

नेपाल विश्वको अविकसित राष्ट्र मध्येको एक हो। जनगणना २०७८ अनुसार देशका ३३.८३ प्रतिशत व्यक्तिहरू ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्दछ। कृषि प्रधान राष्ट्र भएको हुनाले एक तिहाइ जीडीपी कृषिमा नै निर्भर रहेको छ। तर अहिलेको आर्थिक अवस्था हेर्दा सिंगो राष्ट्र नै रेमिट्यान्स निर्भर भएको देखिन्छ। देशको यस्तो परिस्थिति मध्यनजर राख्दै औद्योगिक ग्रामले मुख्य गरि श्रम पलायनलाई न्यूनीकरण गर्नका साथै तुलनात्मक रूपमा स्थिर समुदायको निर्माण गरी स्थानीय सांस्कृतिक पहिचान र साझा औद्योगिक विशेषज्ञताको विकास गर्दछ। औद्योगिक ग्रामबाट प्राप्त हुने विशेष लाभ लचिलो र गुणात्मक स्थानीय श्रम बजार हो जुन कुनै एक उद्योग विशेषमा सीमित नभएर सम्पूर्ण औद्योगिक क्षेत्रको लागि प्रतिबद्ध हुन्छ।

औद्योगिक ग्रामले स्थानीय सीप, साधन र स्रोतको उपयोग गरी औद्योगिक उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै आयातलाई घटाई निर्यातको प्रवर्द्धन गर्न मद्दत गर्दछ। औद्योगिक पूर्वाधार विकास गरी निजी, स्वदेशी र विदेशी लगानी आकर्षित गर्ने, विद्यमान औद्योगिक पूर्वाधारहरूलाई प्रभावकारी ढंगले प्रयोग गर्ने र उद्योग प्रवर्द्धनको माध्यमबाट निर्यात प्रवर्द्धन र गरिबी न्यूनीकरण गर्ने बहु उद्देश्यका साथ नेपाल सरकारले औद्योगिक नीति, २०६७ तर्जुमा गरेको छ।

विभिन्न सुविधाहरूको साथै औद्योगिक क्षेत्रले वातावरण र यसका अवयवमा केही नकारात्मक असर पार्न सक्छन्। यद्यपि विभिन्न ठाउँहरूमा छरिएका उद्योगहरूले वातावरणमा पार्ने असरहरूको तुलनामा औद्योगिक क्षेत्रबाट पर्ने असर कम हुन्छ वा सजिलै समाधान गर्न सकिने प्रकृतिको हुन्छ। औद्योगिक क्षेत्रले उद्योगहरूलाई साझा विशेषज्ञता, औद्योगिक संस्कृति, सजिलै

उपलब्ध हुन सक्ने श्रम बजार जस्ता फाइदाहरू पुर्याउनका साथसाथै प्राविधिक तथा आर्थिक रूपमा बलियो बनाई वातावरणीय मुद्दाहरू एक जुट भएर समाधान गर्ने स्थिति सिर्जना गर्दछ । उद्योगहरू बीच प्रतिस्पर्धा बढाउन र लगानी आकर्षित गर्न समग्र आर्थिक वृद्धि रणनीतिको अंशको रूपमा औद्योगिक क्षेत्र उपयोगी रहेको छ । औद्योगिक क्षेत्रको माध्यमबाट सरकारले निर्यातलाई प्रवर्द्धन र विविधीकरण गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने र नयाँ नीति तथा दृष्टिकोणहरू कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य लिएको छ । औद्योगिक क्षेत्रले उच्चतमहरूको प्रभावकारी सरकारी पर्यवेक्षण, अफ-साइट पूर्वाधारहरूको प्रावधान र वातावरणीय नियन्त्रणहरूको लागी सहज वातावरण सिर्जना गर्दछ ।

२.२ प्रस्तावको विवरण:

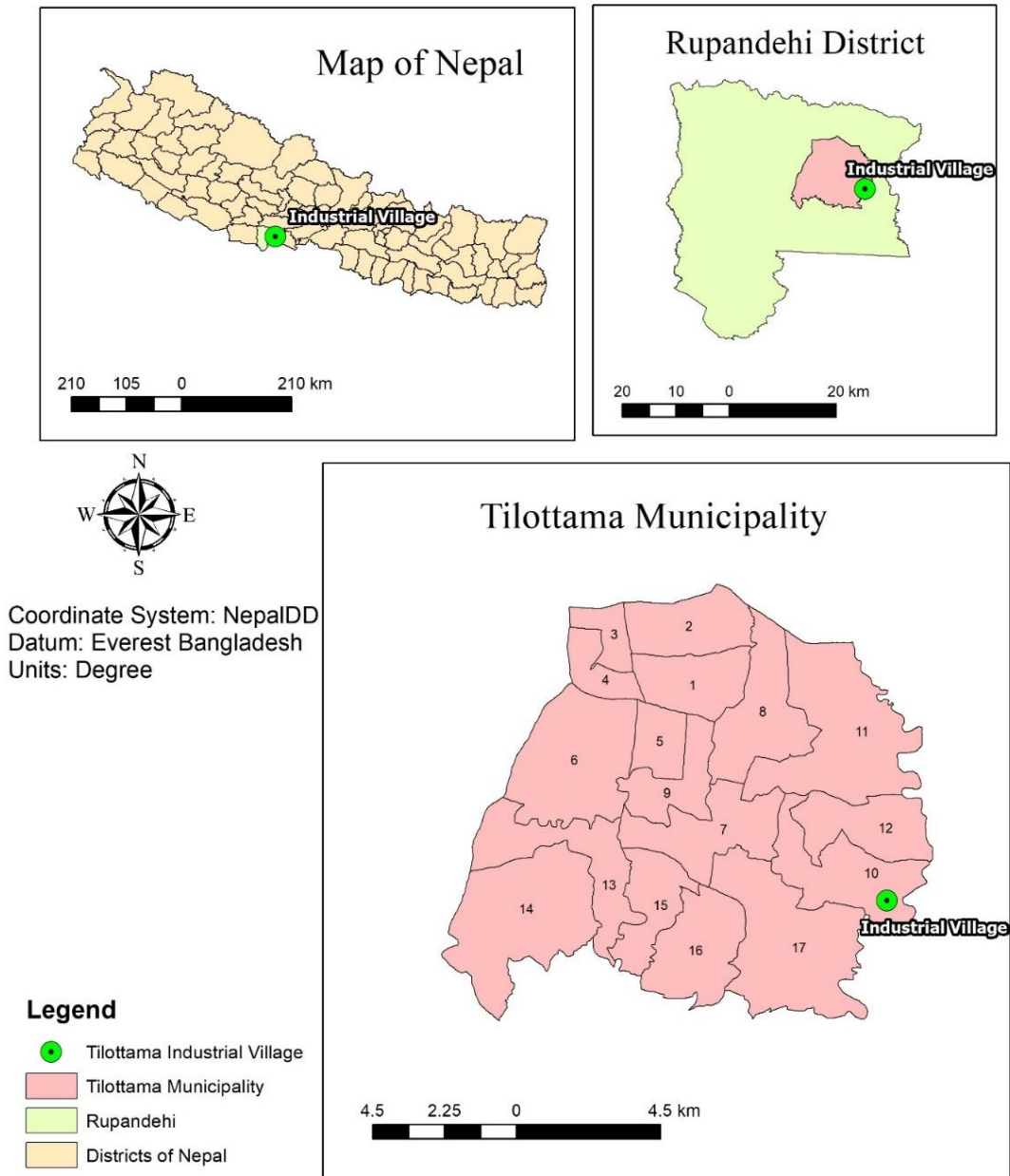
लुम्बिनी प्रदेश रूपन्देही जिल्लाको तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं १०, सग्रहवा, रोहिणी नदी आसपासको वन क्षेत्रमा पर्ने २० बिघाहा ८ कट्टा १० धुर (१३.८ हेक्टर) जग्गामा राष्ट्रिय प्रथमिकता प्राप्त आयोजनाको रूपमा निर्धारण भएको तिलोत्तमा अन्तर्गत औद्योगिक ग्राम केन्द्र स्थापना गरिने छ । प्रस्तावमा उद्योग स्थापनाका लागि सामान्य सेवा जस्तै प्रशासनिक भवन, बैंक तथा वित्तीय संस्था, शौचालय तथा स्नान गृह, पार्किंग स्थल, क्यानटिन, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र आदि तथा औद्योगिक पूर्वाधार जस्तै पहुँच मार्ग तथा सहायक मार्ग, विद्युत प्रसारण लाइन, अन्तरिक विद्युत वितरण लाइन, गोदाम घर, पानी आपूर्ति, भूमिगत ढल निकासको व्यवस्था, फोहोर व्यवस्थापन, संचार सुविधा आदि विकास निर्माण कार्य गरिनेछ ।

२.२.१ आयोजनाको अवस्थिति र पहुँच:

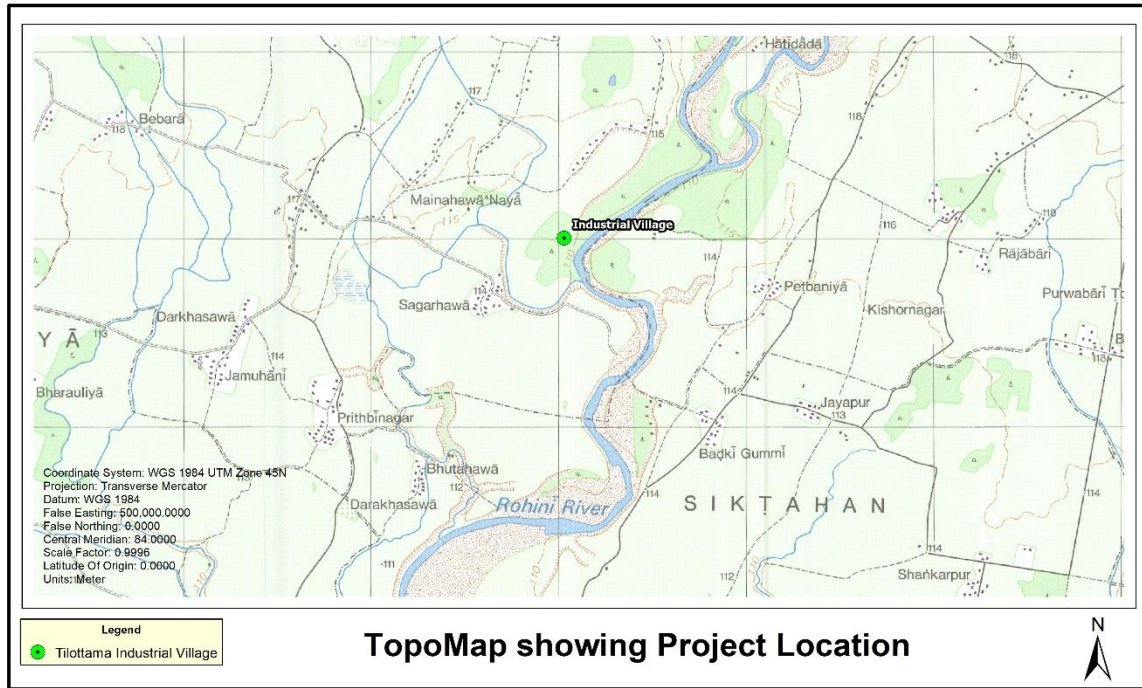
आयोजना क्षेत्र तिलोत्तमा नगरपालिकाको वडा न. १० सग्रहवा, कान्छी बजारमा पर्दछ । यो बुटवल बाट १६ किलोमिटर दक्षिण पूर्व र तिलोत्तमाबाट केवल ७.७ किलोमिटर पूर्वमा अवस्थित छ । यस आयोजनाको क्षेत्रको भू-भाग समुद्र सतहबाट १३५ मि. उचाइमा पर्दछ । आयोजना क्षेत्रको भू-अवस्थिति २७°३५'२" उत्तर र ८३°३२'२६" पूर्व देशान्तरमा रहेको छ । उक्त आयोजना स्थलको मुख्य पहुँच मार्ग सिद्धार्थ राजमार्ग स्थित मंगलपुर चोक देखि पूर्व जाने मंगलपुर-कान्छी बजार-देवदह मार्ग हो । भारतीय सीमाबाट आयोजना स्थलको दूरी १७.५ किलोमिटर रहेको छ । तिलोत्तमा नगरपालिका बाट करिब ९ मिटरको कालो पत्रे सडकबाट उक्त स्थल पहुँच योग्य छ । तिलोत्तमा नगरपालिकाले निकट भविष्यमा उक्त औद्योगिक ग्राम पुग्ने पहुँच सडक ५२ मिटर फराकिलो बनाउने लक्ष्य राखेको छ । भैरहवामा रहेको गौतम

बुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल अध्ययन क्षेत्रबाट निकटतम विमानस्थल हो । तिलोत्तमा बाहेक, आयोजना स्थल साइट भैरहवा र बुटवल जस्तै व्यावसायिक केन्द्रहरूसँग जोडिएको छ । यो क्षेत्र लुम्बिनी प्रदेशको विभिन्न क्षेत्र लगायत अन्य स्थानबाट आउनको लागि पनि राम्रो पहुँच रहेको छ ।

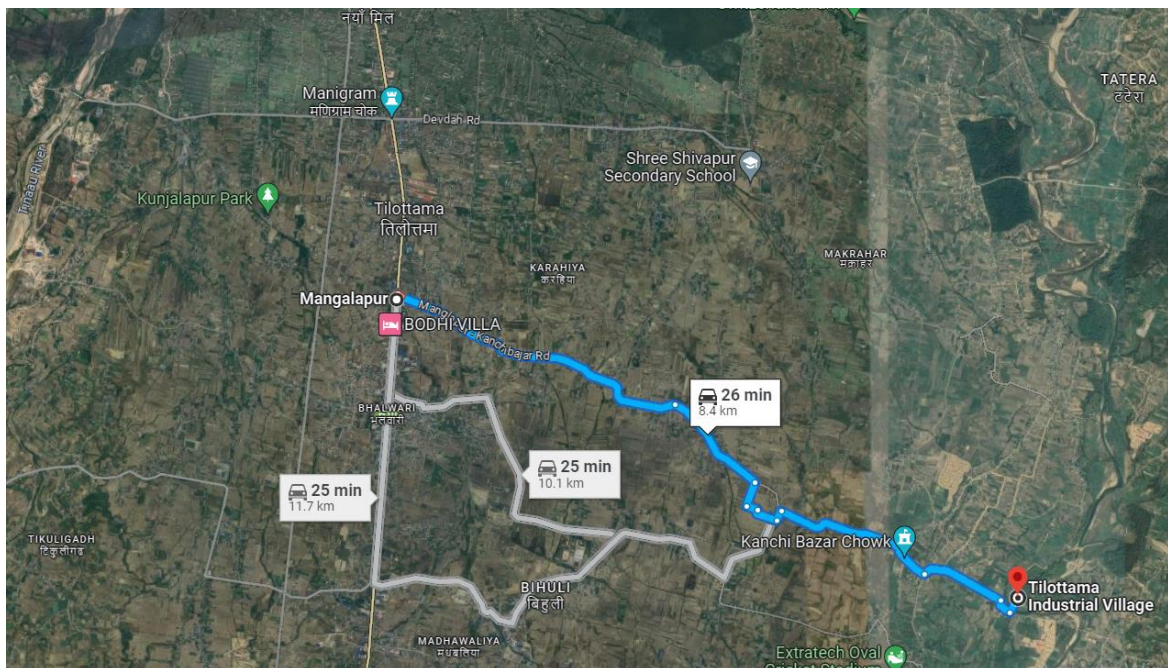
Project Location Map

तस्विर २.१ आयोजनाको स्थान नक्सा

तस्विर २.२ प्रस्तावित आयोजनाको टोपो नक्सा

तस्विर २.३ प्रस्तावित क्षेत्रको पहुँच नक्सा

२.२.२ आयोजनाको प्रमुख विशेषताहरू:

तालिका २.१: आयोजनाको मुख्य विशेषता

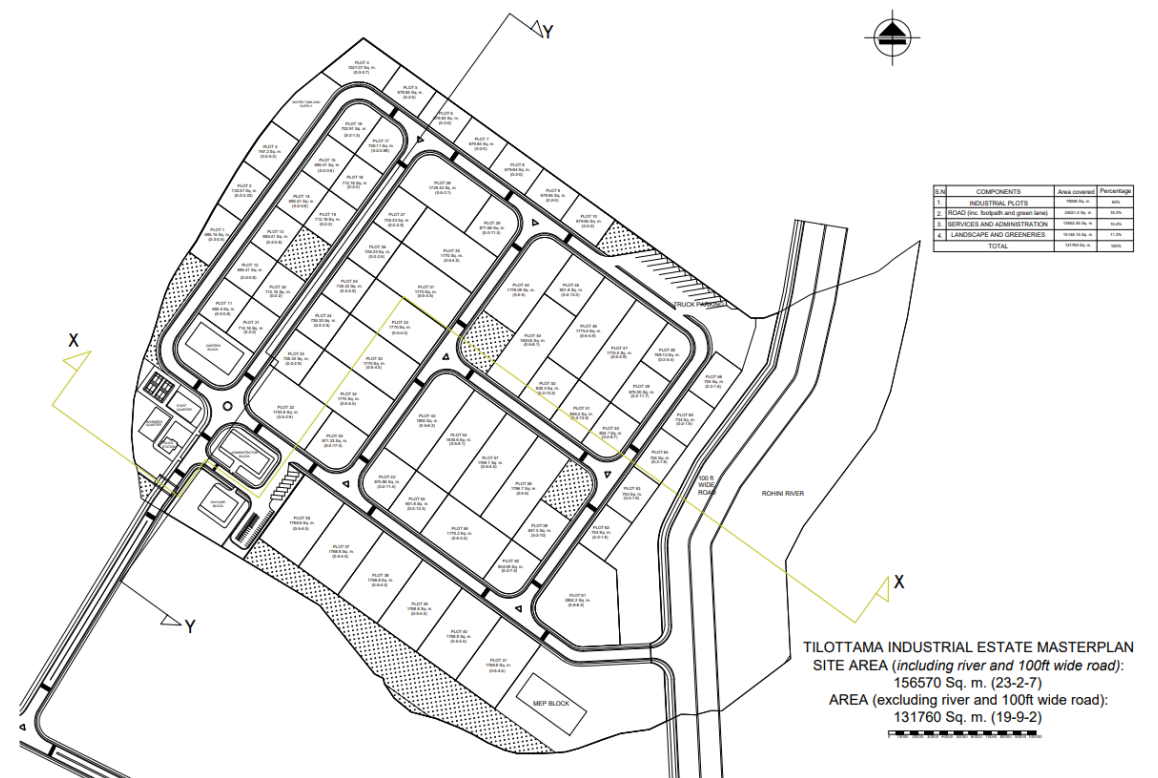
१	प्रस्तावको नाम	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम
२	प्रस्तावको अवस्थिति	
	प्रदेश	लुम्बिनी प्रदेश
	जिल्ला	रुपन्देही
	स्थानीय निकाय	तिलोत्तमा नगरपालिका -१०
	ठेगाना	सग्रहवा
	आक्षांश देशान्तर	२७° ३५' २"N, ८३° ३२' २६"E
	प्रस्तावित आयोजनाको क्षेत्रफल	१३.८ हेक्टर
	चार किल्लाहरू	उत्तर: नगरपालिका सीमा दक्षिण: कित्ता न. २४३ पूर्व: रोहिणी नदी पश्चिम: राज कुलो
	प्रस्तावको प्रकृति/ किसिम	आधुनिक सुविधा सहितको औद्योगिक ग्राम
	संरचनाको जानकारी र अवयव	आयोजनाको विस्तृत प्रतिवेदन बमोजिम अनुसार
	संरचना र अवयव	६६ वटा औद्योगिक प्लट, २ वटा ट्रिटमेन्ट प्लान्ट र २ वटा पुल
	आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलाप	
	निर्माण अघि	वन क्षेत्र प्रयोग गर्न स्वीकृति, टेन्डर आव्हान तथा ठेकेदार छनोट प्रकृत्यामा वातावरणीय व्यवस्थापनको सुनिश्चितता गरिने ।
	निर्माण चरणमा	करिब २५ देखि ५० जना कामदारका लागि शिविर संचालन तथा ०.२५ हेक्टर जमिनमा निर्माण कार्य सुरु गरिने ।

	संचालन चरणमा	विभिन्न किसिमको उद्योग संचालन गरिने ।
	निर्माण योजना	करिब १९ महिनामा सम्पन्न गरिने ।
	जग्गाको क्षेत्रफल	वडा न. १०, पूर्वमा नदी, पश्चिममा कुलो, उत्तरमा तिलोत्तमा नगरपालिका सीमा र दक्षिणमा कि. न. २४६(साबिक मक्रहर गा. वि. स., वडा न १ घ, ड) को कि. न. २४६ र ५१को २०-८-१० बिघाहा क्षेत्रफल
	जग्गाको प्रकार	नेपाल सरकारको मिति २०७६/०६/०७ को निर्णय र मिति २०७९/०५/०२ मा नेपाल सरकारको राजपत्रमा प्रकाशित सूचना बमोजिम
३	भौगोलिक हावापानी प्रकृति	
	भुवनोट	समथर
	माटो	सामान्य उर्वर
	हावापानी	समशीतोष्ण
४	आयोजना सम्बन्धी जानकारी	
	जम्मा जग्गाको क्षेत्रफल	१३.८ हे. (२० बिघाहा ८ कट्टा १० धुर)
	जग्गाको स्वामित्व	नेपाल सरकारको नाममा
	प्लट संख्या	कुल क्षेत्रफल को ७९०५६ वर्ग मि. क्षेत्रमा ६६ वटा प्लट (प्लट प्रकार A- ४५ वटा र प्लट प्रकार B- २१ वटा)
	अन्य संरचना (क्षेत्रफल सहित)	पहुँच मार्ग (फुटपाथ सहित — २४०२१.४ वर्ग. मि.) सेवा तथा प्रशासकीय भवन (१३६५२.४५ वर्ग. मि) हरित पेटी तथा बगैँचा (१५१४८.१५ वर्ग. मि.)
	अनुमानित उद्योग	जम्मा: ९ वटा सुरुवाती चरणमा
	जग्गा कित्ता नं	सरकारी जग्गा
	पानीको श्रोत	भूमिगत पानी / बोरिंग पानी
५	आयोजनाको लागत	ने.रु. ४०२,७२०,५८७.०८

श्रोत: तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन, २०७७

२.२.३ प्रस्तावित आयोजनाको जोनिंग

तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्र निर्धारण गरिएको क्षेत्रफलको अधिकांश क्षेत्र वन क्षेत्र रहेको छ। सिसौ रुखको बहुल्यता रहेको उक्त वन क्षेत्र हाल सग्रहवा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले व्यवस्थापन गर्दै आएको छ। सिद्धार्थ राजमार्ग देखि करिब ९ कि.मि दूरीमा पर्ने क्षेत्रको पूर्वी भागमा रोहिणी नदी रहेको छ।

श्रोत: तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन, २०७७

तस्विर २.४ आयोजनाको प्लट विवरण

औद्योगिक ग्राम प्रवेशद्वारा मुख्य गरि २ वटा रहने छ। प्रथम प्रवेशद्वारा दक्षिण भाग बाट सेवा प्रदायक औद्योगिक प्लटहरूको लागी प्रवेशद्वारा हुनेछ। त्यसै गरि पूर्वी दिशामा रहेको रोहिणी नदी किनार तर्फ बाट अर्को प्रवेशद्वारा हुनेछ। फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र सहित धर्म काटा, पेट्रोल पम्प सहितको डिजाइन प्रस्ताव गरिएको छ।

तालिका २.२ संरचना र डिजाइन अवधारणा

क्र. स.	संरचनाहरू	डिजाइन अवधारणा
१	प्रवेश द्वार	प्रथम प्रवेश द्वार: दक्षिण भागबाट प्रशासकीय भवन तथा तौल मापन सेवाहरूसम्म पुग्ने प्रवेश द्वार

		दोस्रो प्रवेश द्वार: पूर्वी क्षेत्रबाट सेवा प्रदायक प्रकारका औद्योगिक प्लटहरूको लागी प्रवेश
२	तौल मापन (धर्म काटा)	तौल मापन गरि आवत जावत गर्ने सवारी साधनहरूको तौल मापन गरिने
३	प्रशासकीय भवन	औद्योगिक क्षेत्रको व्यवस्थापनको लागी कार्यालय क्षेत्र
४	सर्भिस ब्लक	विभिन्न दैनिक सेवा सुविधाहरू भएको सर्भिस ब्लक
५	क्यानटिन	औद्योगिक क्षेत्र दैनिक खानपान निमित्त क्यानटिन योजना
६	शौचालय	सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने योजना
७	मनोरंजन क्षेत्र	औद्योगिक ग्राम क्षेत्रको विभिन्न भागमा प्राकृतिक दृश्य सहितको मनोरंजन क्षेत्र निर्माण योजना
८	फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र	औद्योगिक क्षेत्रबाट आउने फोहोर पानी प्रशोधन निमित्त आवश्यक पर्ने प्रशोधन केन्द्र योजना

श्रोत: तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन, २०७७

२.२.४ आयोजनाको भू-उपयोग

गुरुयोजना भू-उपयोग तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका २.३ आयोजनाको भू-उपयोग

क्र.सं.	विवरण	क्षेत्र(ब. मि)	प्रतिशत
१	औद्योगिक प्लट	७९०५६	६०
२	बाटो	२४०२१.४	१८.३
३	प्रशासकीय क्षेत्र	१३६५२.४५	१०.४
४	हरित पेटी तथा पार्क	१५१४८.१५	११.३
	कुल क्षेत्रफल	१३१७६०	१००

(श्रोत: तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन, २०७७)

२.२.५ प्रस्ताव आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलापहरू

प्रस्ताव आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलापहरूलाई ३ भागमा विभाजन गरिएको छ ।

२.२.५.१ निर्माण पूर्व चरण

यस आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनका लागि जग्गा छनौट महत्वपूर्ण प्रक्रिया रहेको छ । यसको छनौट पश्चात् यस आयोजनाका लागि संरचनाहरू निर्माण पूर्व निम्न कार्यहरू गरिने छ ।

- विस्तृत ईन्जिनियरिङ्ग ड्रइङ्ग ।
- निर्माण योजना तयारी ।
- टेन्डर आव्हान प्रक्रिया ।
- निर्माण ठेक्का प्रक्रिया ।
- कामदार शिविर निर्माण ।
- फोहर मैला व्यवस्थापन ।
- जग्गा भोगाधिकार ।
- रुख कटान अनुमति ।
- कामदार शिविरका लागि बिजुली बत्ती, खानेपानी तथा अन्य स्रोतहरूको स्थापना ।

२.२.५.२ निर्माण चरण

निर्माण चरणमा चरण बद्ध रूपमा संरचनाहरूको निर्माण गरिनेछ । यस चरणमा निम्न क्रियाकलापहरू हुनेछन् ।

- निर्माण सामग्रीको ढुवानी गर्ने ।
- कामदारका लागि शिविर सञ्चालन ।
- औद्योगिक ग्रामको गेट निर्माण तथा आयोजनाको लागि आवश्यक पूर्वाधार/संरचनाहरू निर्माण ।
- फोहर मैला व्यवस्थापन ।
- संरचना जस्तै सीमा पर्खाल, नदी संरक्षण तथा तरबार, तटबन्ध, पहुँच मार्ग र पार्किङ स्थलको निर्माण ।
- वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको कार्यान्वयन गर्ने

२.२.५.३ सञ्चालन चरण

यस आयोजनाको मुख्य उद्देश्य भनेको फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सेवा प्रदान गर्नु हो यसका सञ्चालन चरणमा निम्न कार्यहरू आवश्यक रहन्छ ।

- औद्योगिक ग्रामलाई आवश्यक जनशक्तिको छनौट ।
- उद्योग व्यवस्थापन तथा स्थानीयलाई रोजगारी प्रदान ।
- फोहोरमैला व्यवस्थापन ।
- खानेपानी व्यवस्थापन र सरसफाइ ।

- ढल निकास र फोहरपानी व्यवस्थापन ।
- विपद व्यवस्थापनको तयारी ।
- वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको कार्यान्वयन गर्ने ।

२.२.६ आयोजनाका लागि आवश्यक निर्माण सामग्री :

यस आयोजनाको संरचना निर्माणको लागि निर्माण सामग्री जस्तै बालुवा, कोर्स एग्रीगेट, सिमेन्ट, ढुंगा, गिट्टी, स्टिल छड, इट्टा, तारजाली, काठ, स्टिल, फलाम, सिसा, लगायतका सामग्रीहरूको आवश्यकता पर्दछ । यस आयोजनाका संरचनाहरूको निर्माणका लागि निर्माण सामग्री अधिकतम रूपमा स्थानीय क्षेत्र तथा रूपन्देही जिल्ला भित्रबाट नै ल्याउने प्रयास गरिनेछ । यसका लागि आयोजना स्थल रहेको तिलोत्तमा नगरपालिका बाट समन्वय गरि यहाँबाट उत्पादन हुने निर्माण सामग्रीको उपयोग गरिनेछ । यस बाहेक अन्य निर्माण सामग्रीहरू बुटवल, चितवन तथा काठमाडौँबाट ल्याईनेछ ।

२.२.७ ऊर्जा इन्धन आपूर्ति:

निर्माण चरणमा विभिन्न इन्धन तथा विद्युतिय ऊर्जाको खपत गरिनेछ । केन्द्रले राष्ट्रिय विद्युत प्रसारण लाइनबाट विद्युत आपूर्ति गर्नेछ । निर्माण सामग्री तथा स्पोइल ओसार पसार गर्न यातायातका साधनहरूमा पनि डिजेलको प्रयोग गरिनेछ । श्रमिक शिविरहरूमा खान पकाउन एलपी. ग्याँस प्रयोग गरिने छ ।

२.२.८ आवश्यक जनशक्ति:

यस आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालन गरी दुवै चरणमा जनशक्तिको आवश्यकता पर्दछ । आयोजना निर्माणमा करिब ५० जना दक्ष तथा अदक्ष जनशक्ति प्रति दिनको आवश्यक पर्नेछ र सञ्चालन चरणमा करिब २०० जना जनशक्ति आवश्यक पर्ने देखिन्छ । निर्माण कार्यमा धेरैजसो अदक्ष तथा अर्धदक्ष कामदारले कामको किसिमको कारणले रोजगारी पाउनेछन् भने सञ्चालन चरणमा धेरैजसो दक्ष जनशक्ति आवश्यक पर्ने हुन्छ ।

२.२.९ निर्माण तालिका:

आयोजनाको विस्तृत निर्माण तालिका निम्न बमोजिम रहने छ ।

तालिका २.४: आयोजना निर्माण तालिका

क्र. सं.	आयोजना सम्बन्धी गतिविधि	पहिलो वर्ष				दोस्रो वर्ष				तेस्रो वर्ष			
		१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४
१	विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन (DPR) तयारी/ वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अध्ययन												
२	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम निर्माण कार्य												
३	मूल्याङ्कन र अनुगमन												
४	परियोजना सञ्चालन चरण												

२.३ प्रस्तावको उद्देश्य:

प्रस्तावको मुख्य उद्देश्य भनेको रुपन्देही जिल्लाको तिलोत्तमा नगरपालिका, सग्रहवामा वडा न. १०, पूर्वमा नदी, पश्चिममा कुलो, उत्तरमा तिलोत्तमा नगरपालिका सीमा र दक्षिणमा कि. न. २४६(साबिक सक्रहर गा. वि. स., वडा न १ घ, ड) को कि. न. २४६ र ५९को २०-८-१० बिघा जग्गामा आधुनिक सेवा सुविधा सम्पन्न औद्योगिक ग्राम निर्माण तथा संचालन कार्य गर्नु हो । उक्त आयोजना अन्तर्गत उपरोक्त जग्गाको क्षेत्रफलमा विभिन्न उद्योगको निम्ति १६ वटा छुट्टा छुट्टै प्लट योजना गरिएको छ । स्थानीय सीप र श्रोतको उत्पादनलाई उचित प्रविधि प्रयोग गरि बजार निर्यातलाई प्रवर्धन गर्ने यस औद्योगिक ग्रामको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसो गर्दा श्रम पलायन न्यून हुनुको साथै स्थानीय आर्थिक तथा औद्योगिक विकासमा टेवा पुराउने छ ।

३ प्रतिवेदन तयार गर्दा अवलम्बन गरिएको विधि

यो प्रतिवेदन तयार गर्दा परामर्शदाताका विज्ञहरूको संलग्नतामा आयोजना प्रभावित क्षेत्रको विद्यमान भौतिक, रासायनिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण सम्बन्धी आवश्यक तथ्यांक सङ्कलन गरिएको थियो उपयुक्त तथ्यांक संकलन गर्दा स्वीकृत कार्यसूचीले निर्देश गरे बमोजिमका विधि र प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरिएको थियो । तथ्यांक सङ्कलन गर्न र प्रतिवेदन तयार गर्न प्रयोग गरिएका विधि र प्रक्रियाको यहाँ वर्णन गरिएको छ ।

३.१ सन्दर्भ सामाग्रीहरूको पुनरावलोकन

सन्दर्भ सामाग्रीहरूको पुनरावलोकनमा उपलब्ध सन्दर्भ सामाग्रीहरूको पुनरावलोकन, नक्साहरू अध्ययन र व्याख्या विश्लेषण तथा प्रस्तावित कार्यबाट पर्न सक्ने जैविक, भौतिक, सामाजिक आर्थिक प्रभावहरू पहिचानको लागि प्रभाव पहिचान प्रश्नावली एवं निर्माण स्थलहरूको विवरणको लागि विवरण फारम तयारी गरी ती सामग्रीहरूको अन्तिम रूप दिने कार्य गरिएको थियो ।

वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार पार्न सम्बन्धित नियम कानूनहरू, निर्देशिका तथा दस्तावेजहरू, सम्बन्धित क्षेत्रका प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरू विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनहरू, विभिन्न प्रकाशित तथा अप्रकाशित श्रोतहरू जस्तै: प्रदेश सरकार, नगरपालिका, केन्द्रीय तथ्यांक विभागका प्रकाशन तथा अन्य क्षेत्रहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदनको समीक्षा गरी पुनरावलोकन गरिएको थियो ।

३.२ प्रस्तावको प्रभाव क्षेत्र निर्धारण

वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनका लागि आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा अध्ययन क्षेत्रमा पर्न सक्ने प्रभावहरू पहिचान गर्दछ । वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनका लागि क्षेत्र निर्धारण अध्ययनले आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा अध्ययन क्षेत्रमा पर्न सक्ने असरहरू मध्यनजर गर्दै प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र निर्धारण गरिएको थियो । असरहरूमा निर्भर रहेर प्रभाव क्षेत्रमा आयोजनाको गतिविधिहरूको कारण पर्न सक्ने प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रहरूको क्षेत्र निर्धारण अध्ययन तपसिल अनुसार गरिएको छ ।

प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र (DIZ)

प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम निर्माण क्षेत्र र आयोजना बाट १०० मिटर परिधि भित्रको क्षेत्रलाई प्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्रको रूपमा निर्धारण गरी अध्ययन गरिएको छ । यस क्षेत्रमा

आयोजनाको गतिविधिले भौतिक, जैविक र सामाजिक तथा सांस्कृतिक वातावरणलाई प्रत्यक्ष असर पर्ने हुनाले यस क्षेत्रको अध्ययन गरिएको छ। औद्योगिक ग्रामबाट हुन सक्ने प्रदूषण तथा मान्छे र गाडीहरूको आवत जावतबाट पर्न सक्ने प्रभावको दूरीलाई आधार मानेर प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रको निर्धारण गरिएको छ।

अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र (IIZ)

प्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्रभन्दा बाहिर तिलोत्तमा नगरपालिकाको वडा नं. १० को क्षेत्रलाई अप्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्रको रूपमा लिइएको छ। पानीको आपूर्ति, ऊर्जा आपूर्ति, फोहोरमैला व्यवस्थापन, बजारको व्यवस्थापन आदिलाई आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालनले प्रभाव पर्ने हुनाले यस वडाको क्षेत्रलाई अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र निर्धारण गरिएको छ।

प्रभावित क्षेत्र (ZOI)

तिलोत्तमा नगरपालिकाको प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष क्षेत्र बाहिरको क्षेत्रलाई प्रभावित क्षेत्र लिइएको छ प्रस्तावित आयोजना कार्यान्वयन गर्दा तिलोत्तमा वडा नं १० बाहेक तिलोत्तमा नगरपालिकाको अन्य वडामा समेत प्रभाव हुने हुनाले तिलोत्तमा नगरपालिकालाई प्रभावित क्षेत्र लिइएको छ ।

३.३ प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको नक्साको अध्ययन तथा विश्लेषण

प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था, अवस्थितिका साथै वन तथा वातावरणको जानकारी हासिल गर्नका लागि विभिन्न नक्साको आधारमा लिइएको थियो। त्यस्तै प्रस्ताव स्थलको टोपो नक्साको अध्ययन गरि प्रस्तावित स्थल पहिचान गरी उक्त कार्यबाट प्रभाव पर्ने स्थानीय तहहरूको जानकारी नक्साबाट लिइएको थियो। साथै, विभिन्न स्रोतहरूबाट प्रकाशित भू-बनौट, भौगोलिक स्थिति, भू-उपयोग, भू-क्षमता तथा अध्ययनसँग सम्बन्धित नक्साहरूको अध्ययन पनि गरिएको थियो।

३.४ स्थलगत अध्ययन

प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रमा अध्ययन टोलीद्वारा स्थलगत भ्रमण गरी प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रको जैविक, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक वातावरणबारे आधारभूत तथा आवश्यक जानकारी लिइएको थियो। त्यस्तै प्रस्तावित क्षेत्रको भौतिक, जैविक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक वातावरणको जानकारीको लागि चेकलिष्ट, प्रश्नावली, प्रमुख सूचना दाता अन्तर्वार्ता पनि थियो र सोही बमोजिम प्रस्ताव क्षेत्रको पुनरावलोकन, अध्ययन र तथ्यांक समेत संकलन गरिएको थियो।

३.४.१ भौतिक वातावरणमा सम्बन्धी तथ्यांक संकलन कार्य

यो प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा सर्वेक्षण गरिएको थियो । आयोजनाको भौतिक वातावरण सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलन गर्नको लागि क्षेत्र अवलोकन (Field Observation) र पैदल सर्वेक्षण (Walk-through Survey) गरी प्रस्ताव स्थलको जल निकासी प्रणाली, पानीको श्रोत, जल उत्पन्न प्रकोप, भूमि स्थिरता, फोहर व्यवस्थापन अवस्था, खाने पानीको अवस्था बारेमा तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो र प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट प्रत्यक्ष पर्न सक्ने अन्य भौतिक असरहरूका बारेमा पनि जानकारी लिइएको थियो । वायुको गुणस्तर मापन गर्नको लागि विभिन्न दोस्रो स्रोतहरूबाट डेटा प्रयोग गरिएको थियो । ध्वनिको तह मापन गर्नको लागि ध्वनि तह मापन यन्त्र प्रयोग गरिएको थियो । पानीको गुणस्तर जाँच गर्नको लागि नमुना संकलन गरी प्रयोगशालामा परीक्षण गरिएको थियो । प्रयोगशालामा परीक्षण गरिएको पानीको गुणस्तर यस प्रतिवेदनको अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ ।

३.४.२ जैविक वातावरण

प्रस्तावित क्षेत्र र वरपर रहेका जैविक वातावरण सम्बन्धी तथ्यांक संकलनको लागि क्षेत्र अवलोकन (Field Observation) र पैदल सर्वेक्षण (Walk-through Survey) गरिएको थियो र चेकलिष्ट र प्रश्नावलीद्वारा जैविक वातावरणको विस्तृत जानकारी लिइएको थियो । साथै सब डिभिजन वन कार्यालयसँगको समन्वयमा आयोजना क्षेत्रमा राखेका रुख बिरुवाहरू गणना तथा विवरण संकलन गरिएको थियो । रुख बिरुवाहरू गणना तथा विवरण यस प्रतिवेदनको अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ ।

३.४.३ सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक वातावरण सम्बन्धी तथ्यांक संकलन कार्य

यसको लागि खासगरी स्थलगतहरूमा प्रस्ताव कार्यान्वयन क्षेत्र वरपरको केही घरहरूको घरधूरी सर्वेक्षण गरी आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक वातावरण सम्बन्धी विवरण लिइएको थियो । प्रस्ताव क्षेत्रको सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक वातावरण अध्ययनका लागि स्थलगत अवलोकन र चेकलिष्ट र प्रश्नावली द्वारा गरिएको थियो । विस्तृत जानकारीका लागि आयोजना क्षेत्र वरपर रहेका सामुदायिक समूहहरूसित अन्तरक्रिया गरिएको थियो ।

३.५ संकलित पानीको नमुनाको प्रयोगशालामा विश्लेषण

पानीको गुणस्तर जाँच गर्नको लागि नमुना संकलन गरी प्रयोगशालामा परीक्षण गरिएको थियो । नमुना बोतलहरूमा स्रोतबाट पानी सिधै जम्मा गरिएको थियो र विश्लेषणको लागि प्रयोगशालामा लगिएको थियो । अध्ययन अन्तर्गत प्यारामिटर र अधिकतम सिमा तालिका ३.१ अनुसार गरिएको थियो ।

तालिका ३.१ अध्ययन प्यारामिटर र अधिकतम सिमा

Class	S.N	Parameter	Units	Maximum Concentration Limit
Physical	1	Color	TCU	5(15)
	2	Odour		
	3	pH		6.5 - 8.5
	4	Temperature		
	5	Turbidity	NTU	5 (10)
	6	TDS	mg/L	1000
	7	Electrical Conductivity	mc/cm	1500
Chemical	8	Iron	mg/L	0.3
	9	Fluoride	mg/L	0.5 – 1.5
	10	Phosphorus	mg/L	
	11	Total Hardness	mg/L	500
	12	Ammonia NH ₃ ⁺	mg/L	1.5
	13	Chloride	mg/L	250
	14	Nitrate NO ₃ ⁺	mg/L	50
	15	Arsenic	mg/L	0.05
	16	Sulphate	mg/L	250
	17	Calcium	mg/L	200
	18	FRC	mg/L	0.1 - 0.2

Micro-Biological	19	Total Coliform	CFU/100ml	0
	20	E Coli	CFU/100ml	0

३.६ प्राप्त तथ्यांकहरूको विश्लेषण

प्रस्तावित क्षेत्रको स्थलगत अध्ययनपछि भौतिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक वातावरणमा संकलित तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गरिएको थियो । तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण निर्माण र सञ्चालन चरणमा पर्ने प्रभावको परिमाण, सीमा र अवधिको आधारमा गरिएको थियो । यसबाहेक, प्रभावहरू प्राथमिकताका आधारमा पहिचान गरी महत्वपूर्ण प्रभावहरू प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको थियो र प्रत्येक प्रभावको लागी न्यूनीकरण उपाय र अनुगमन योजना वर्णन गरिएको थियो । स्थलगत अध्ययनको क्रममा प्राप्त सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक वातावरणमा तथ्यांक र जानकारी प्रशोधन गरी सरल र स्पष्ट रूपमा प्रतिवेदनमा प्रस्तुत गरिएको थियो । यसबाहेक, प्रभाव मूल्याङ्कनको लागि राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० अनुसार गरिएको थियो ।

३.७ प्रभावको पहिचान, आंकलन तथा उल्लेखनीय प्रभावको मूल्याङ्कन गर्दा अपनाइएको विधि:

पहिचान गरिएका सम्भाव्य अनुकूल र प्रतिकूल प्रभावहरूको स्थानीय वातावरणमा भविष्यमा हुन सक्ने परिवर्तनहरूको अनुमान वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० बमोजिम गरिएको थियो ।

राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका २०५० बमोजिम प्रभावलाई प्रकृति (Nature), मात्रा (Magnitude), सिमा (Extent), र समयावधि (Duration) मा वर्गीकरण गरिए बमोजिम प्रकृतिलाई प्रत्यक्ष (Direct) र अप्रत्यक्ष (Indirect) मात्रालाई उच्च, मध्यम र निम्न सीमालाई स्थानीय, स्थान विशेष र क्षेत्रीय र अवधिलाई दीर्घकालीन, मध्यम र अल्पकालीन गरी ३ भागमा विभाजन गरी विश्लेषण गरिएको थियो । यसमा गरिने मापन तल दिइएको छ ।

तालिका ३.२: तथ्यांक मापनको तालिका

मान	अंक भार	फैलावट	अंक भार	अवधि	अंक भार
उच्च	६०	क्षेत्रीय	६०	दीर्घकालीन	२०
मध्यम	२०	स्थानीय	२०	मध्यम अवधि	१०
निम्न	१०	क्षेत्र विशेष	१०	अल्पकालीन	०५

स्रोत. राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५०

प्रस्तावले पर्ने असरहरूका लागि मान, फैलावट र अवधि छुट्याउन तलका विधिहरूको प्रयोग गरिएको थियो ।

मान: यो Scale of severity of change को आधारमा मध्यम, उच्च र निम्न मान छुट्टाइएको थियो ।

भौगोलिक मापन: यदि कार्यको असर प्रस्ताव क्षेत्रमै छ भने यसलाई क्षेत्रविशेष नाम दिइएको थियो, यदि यस कार्यको प्रभाव प्रस्ताव क्षेत्रको नजिकै सम्म, स्थानीय रूपमा सीमित भए स्थानीय र क्षेत्रगत रूपमै असर पर्ने भए क्षेत्रीय नाम दिइएको थियो ।

अवधि: यसको मापन निम्न अल्पकालीन (३ वर्षभन्दा कम), मध्यम अवधि (३ देखि २० वर्ष) र दीर्घकालीन (२० वर्ष देखि माथि) को आधारमा गरिएको थियो ।

यसैगरी, महत्वका असरहरू (Significant impact) हरुको निकर्योल गर्न तल दिइएका Cumulative scores को प्रयोग गरिएको थियो ।

३.८ मस्यौदा प्रतिवेदनको तयारी

यस वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन मस्यौदा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को अनुसूची १२, नियम ७ को उपनियम (५) अनुसार तयार पारिएको छ ।

३.९ सार्वजनिक परामर्श, छलफल, अन्तरक्रिया र सुनुवाई:

३.९.१ सार्वजनिक सुनुवाई

लुम्बिनी प्रदेशको वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७ दफा ३ र वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ९ बमोजिम निम्न प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा सो क्षेत्रको स्थानीय तथा प्रस्तावसँग सरोकार राख्ने सरोकारवालाहरू सँग अन्तरक्रिया गर्न सार्वजनिक सुनुवाई गर्नुपर्ने प्रावधान बमोजिम मिति २०७९/०९/१७ गते तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं. १० को कार्यालय परिसरमा सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम गरिएको थियो । सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रमका केही तस्वीरहरू तस्वीर ३.१ मा देखाइएको छ ।

तस्वीर ३.१: सार्वजनिक सुनुवाईको तस्वीरहरू

सार्वजनिक सुनुवाईको कार्यक्रममा आयोजनाका तर्फबाट वडा अध्यक्ष, अन्य जनप्रतिनिधि, सामुदायिक वनको अध्यक्ष, टोल विकासका अध्यक्ष, स्थानीय बासिन्दा तथा अन्य सरोकारवाला व्यक्तिहरूको उपस्थिति रहेको थियो । सो कार्यक्रममा सरोकारवालाहरूले आयोजना सम्बन्धी आ-आफ्ना राय सुझाव प्रस्तुत गरेका थिए । सो कार्यक्रममा सम्पूर्ण वक्ताहरूले प्रस्तावित आयोजनाको लागि उत्साहित र सकारात्मक रहेको बताएका थिए भने आयोजना द्रुत गतिमा कार्यान्वयन गर्नु पर्ने सुझाव प्रस्तुत गरेका थिए । उक्त कार्यक्रममा सहभागीको उपस्थिति सहित सार्वजनिक सुनुवाईको माइन्ड्युटलाई अनुसूची मा राखिएको छ ।

३.९.२ सूचना प्रकाशन र सुझाव संकलन:

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउन र प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट उक्त क्षेत्र वरिपरिका समुदायमा पर्न सक्ने सकारात्मक असरको उपभोग र नकारात्मक असरको न्यूनिकरणका लागि उक्त क्षेत्रको समुदायबाटै राय सुझाव संकलन गरि सुशासनको प्रत्याभूति

गराउन र सम्बन्धित समुदायबाट सही सूचना र अधिकतम सूचना लीन सम्पूर्ण वातावरणीय असरहरूको लेखाजोखा गर्न मिति २०७९/०९/०७ गते "दैनिक लुम्बिनी" राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकामा सम्बन्धित व्यक्ति तथा संस्थाहरूबाट लिखित बिचारहरू खोज्दै वातावरणीय संरक्षण नियमावली, २०७७ को अनुसूची ५ नियम ४ को उपनियम (४) अनुसारको सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरिएको थियो। नगरपालिका कार्यालय, वडा कार्यालय तथा अन्य सार्वजनिक स्थानहरू आदिका प्रभावित सूचना बोर्डमा सार्वजनिक सूचनाका प्रतिहरू टाँस गरिएको थियो। उल्लिखित स्थानमा सूचनाको टाँसको पुष्टि गर्न मुचुल्का र सूचना टाँसको जानकारी संकलन गरिएको थियो। सार्वजनिक सूचना र सूचना टाँसको जानकारीको पत्र अनुसूची मा समावेश गरिएको छ।

३.९.३ छलफल तथा परामर्श

आयोजना प्रभावित क्षेत्रका मानिस र प्रभावित संस्थागत सरोकारवाला निकायहरू साथै अन्य संस्थाहरूमा प्रश्नावली सर्वेक्षण मार्फत क्षेत्र निर्धारणका लागि प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणमा पर्न सक्ने असरहरू र आवश्यक न्यूनिकरणका उपायहरूबारे विस्तृत जानकारी लिइएको छ। आयोजना क्षेत्रको वरपरको क्षेत्रमा भएका स्थानीय बासिन्दाहरू सँग पनि प्रस्तावले पर्न सक्ने असरहरू सम्बन्धी छलफल गरिएको थियो। प्रस्तावका विषयमा स्थानीयवासीको मुद्दा, चिन्ता तथा सुझावहरू सरोकारवालाहरूको छलफल अनुसार गरिएको थियो।

३.१० सुझावहरूको समावेश र अन्तिम प्रतिवेदनको तयारी:

यस वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ को अनुसूची १२, नियम ७ को उपनियम (५) अनुसार तयार पारिएको छ। यस मस्यौदा प्रतिवेदन उपर लुम्बिनी प्रदेश वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत मूल्याङ्कन समितिले विभिन्न छलफल गरि लिखित तथा मौखिक सुझावहरू दिनेछ र पुनरावलोकन समितिहरूको लिखित र मौखिक सुझावहरू समेट्दै अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिनेछ।

४ प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका, कानून तथा मापदण्ड

पुनरावलोकन गरिएका कानुनी दस्तावेज:	प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा आकर्षित हुने दफा/नियम/खण्ड आदि र सम्बन्धित बुँदा
संविधान	
नेपालको संविधान	नेपालको संविधानको धारा ३(३०)मा स्वच्छ र स्वास्थ्य वातावरणमा बाँच्न पाउने हक र धारा ३५ मा स्वास्थ्य सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरेको छ । उपधारा (२) मा वातावरणीय प्रदूषण तथा हासबाट हुने क्षतिबाट पीडितलाई प्रदूषणबाट कानून बमोजिम क्षतिपूर्तिको हक प्राप्त हुनेछ । उपधारा (३) मा राष्ट्रको विकास सम्बन्धी कार्य गर्ने प्रयोजनका लागि वातावरण र विकासबीच समुचित सन्तुलनका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था गर्न यस धाराले बाधा पुर्याएको मानिने छैन भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। यसरी संविधान अनुसार पनि भू उपयोग परिवर्तन गरि तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम संरचना निर्माण गर्ने प्रस्तावना कार्यान्वयन अगाडी वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गराउनु आवश्यक हुन्छ ।
आवधिक योजना	
पन्ध्रौं आवधिक योजना दृष्टि पत्र, २०७६/७७ - २०८०/८१	क्षेत्रलाई आर्थिक समृद्धिको एक महत्वपूर्ण आधारको रूपमा लिई अन्तर देशीय आर्थिक क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, औद्योगिक कोरिडोर पन्ध्रौं योजनामा वि. सं. २१०० सम्ममा नेपाललाई उच्च आय भएको मुलुकमा रूपान्तरण गरी "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" को साझा राष्ट्रिय आकांक्षा पुरा गर्ने दीर्घकालीन सोच लिएको छ । यस योजनाले उद्योग, विशेष आर्थिक क्षेत्र, औद्योगिक ग्राम र घरेलु उद्योग ग्राम जस्ता औद्योगिक पूर्वाधारको निर्माण र प्रवर्द्धनबाट सबल औद्योगिक वातावरण सिर्जना गर्ने कुरामा जोड दिएको छ । यस योजनाले औद्योगिक क्षेत्रको विकासका लागि नीतिगत, कानुनी र संस्थागत सुधार

	गर्ने, लगानी मैत्री वातावरण तयार गर्न प्रविधि प्रयोग, एक द्वार प्रणालीको विकास र औद्योगिक पूर्वाधारको विकास गर्ने, उद्योग क्षेत्रलाई अन्य उत्पादनमूलक क्षेत्रको अन्तरसम्बन्धको आधारमा विकास र विस्तार गर्ने जस्ता रणनीति तय गरेको छ ।
नीति	
राष्ट्रिय वन नीति, २०७५	नेपाल सघिय संरचनामा रूपान्तरण भइरहँदा वन, संरक्षित क्षेत्र, जलाधार, जैविक विविधता, कार्बन संचिति जस्ता श्रोत र सेवाहरूको व्यवस्थापन र तिनबाट प्राप्त हुने लाभको न्यायोचित वितरण गर्ने कार्यमा सघिय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारका बीचमा निरन्तर समन्वय, सहकार्य र सहयोग हुनु पर्ने पृष्ठभूमिमा नेपालको राष्ट्रिय वन नीति, २०७५ तर्जुमा गरिएको छ । नीति ८.१ वनको भू-स्वामित्व अन्तर्गत: राष्ट्रिय वन र संरक्षित क्षेत्रको भू-स्वामित्व सघिय सरकारमा निहित रहनेछ भने राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त वा राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरू सञ्चालन गर्न वन प्रयोग गर्नको विकल्प नभएमा संघले कानुन, निर्देशिका तथा कार्यविधिका आधारमा वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने व्यवस्था गर्नेछ र वन क्षेत्र प्रयोग गर्दा घटेको वनको क्षेत्रफललाई परिपूर्ति हुने गरी संघले प्रदेश तथा स्थानीय तहसँग समेत समन्वय गरी वृक्षारोपण तथा वनको पुर्नस्थापना गर्नेछ ।
औद्योगिक नीति, २०६७	यो नीतिले गुणस्तरीय तथा प्रतिस्पर्धात्मक औद्योगिक उत्पादन एवम् उत्पादकत्व अभिवृद्धिबाट राष्ट्रिय आय र रोजगारीमा बढोत्तरीसहित औद्योगिक वस्तुको निर्यात बढाउने, स्थानीय स्रोत, कच्चा पदार्थ, सीप र साधनको परिचालन गरी सन्तुलित राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय विकासमा उद्योग क्षेत्रको योगदान बढाउने, नविनतम प्रविधि एवम् वातावरणमैत्री उत्पादन प्रक्रियालाई प्रयोग गरी उद्योग व्यवसायलाई दिगो एवम् भरपर्दो क्षेत्रको रूपमा स्थापित गर्ने जस्ता उद्देश्य लिएको छ ।
राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति, २०७२	समग्र रूपमा यस नीतिले बनौट, प्रकार र आवश्यकताका आधारमा भूमिको वर्गीकरण गरी सोही अनुरूपमा भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने मा जोड दिएको छ । सान्दर्भिक बुँदाको हकमा यस नीतिले राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू सञ्चालन गर्न वन

	क्षेत्र प्रयोग गर्नु पर्ने अवस्थामा प्रयोग हुने वन क्षेत्रको क्षेत्रफल भन्दा कम नहुने गरी वृक्षारोपण तथा वनको पुर्नस्थापना गर्नु पर्ने कुरा औँल्याएको छ ।
राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६	खण्ड ८ को बुँदा ८.७ मा जलवायु परिवर्तनका कारणले उत्पन्न प्रकोपले मानव स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक प्रभावलाई कम गरी स्वास्थ्य वातावरण सृजना गर्ने कुरा लाई जोड दिएको छ ।
राष्ट्रिय वातावरण नीति, २०७६	यस नीतिको बुँदा ६ मा प्रदूषण नियन्त्रण, फोहोरमैला व्यवस्थापन र हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने छ भने खण्ड ८ को बुँदा ८.१ मा वातावरणीय प्रदूषण रोकथाम, नियन्त्रण र न्यूनीकरण सम्बन्धी नीति रहेका छन् । यस नीतिको विकासका सबै पक्षमा वातावरणीय सरोकारलाई मूल धारमा ल्याउने र वातावरण संरक्षण र प्राकृतिक स्रोतहरूको दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यहरू छन् । वातावरणीय मापदण्डहरूको पालनाका लागि यसले जोड गर्दछ ।
वन क्षेत्रभित्र भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा संचालन सम्बन्धी कार्य नीति, २०६५	यस कार्य नीति अनुसार, राष्ट्रिय प्रथमिकता प्राप्त आयोजना बाहेक अन्य आयोजना कार्यान्वयन गर्न संरक्षण क्षेत्रभित्रको जग्गा उपलब्ध गराइने छैन । प्रत्येक १ रुख कटान गरेवापत २५ बिरुवा आफ्नै खर्चमा रोपी हुर्काउनु पर्नेछ ।
राष्ट्रिय वातावरण नीति, २०७६	यस नीतिको बुँदा ६ मा प्रदूषण नियन्त्रण, फोहोरमैला व्यवस्थापन र हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने छ भने खण्ड ८ को बुँदा ८.१ मा वातावरणीय प्रदूषण रोकथाम, नियन्त्रण र न्यूनीकरण सम्बन्धी नीति रहेका छन् । यस नीतिको विकासका सबै पक्षमा वातावरणीय सरोकारलाई मूलाधारमा ल्याउने र वातावरण संरक्षण र प्राकृतिक स्रोतहरूको दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यहरू छन् । वातावरणीय मापदण्डहरूको पालनाका लागि यसले जोड गर्दछ ।
राष्ट्रिय भूमि नीति, २०७५	यस नीति अन्तर्गत विकास निर्माणका लागि भूमि प्राप्तिलाई सहज वातावरण सृजना गर्ने विकास आयोजनाको लागत जग्गा प्राप्ति कारण बढ्न नदिने व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने उद्देश्य एवं नीति लिइएको छ । विकास निर्माणका लागि भूमि प्राप्त गर्ने प्रक्रिया सहज बनाउने

	<p>र जग्गा प्राप्तिका कारण आयोजनाको लागत बढ्न नदिने व्यवस्था गर्ने, जग्गा छनौट गर्दा स्थानीय बासिन्दामा यथासम्भव न्यून असर पर्ने गरी गर्ने, वन आवास र कृषि क्षेत्रलाई सकभर न्यून प्रथमिकता दिने, आयोजनाले जग्गा प्राप्त गर्दा जग्गाधनीलाई पुँजीगत लाभकरमा सहूलियत दिने व्यवस्था गर्ने, आयोजना प्रभावित क्षेत्रको जग्गा प्राप्त गर्दा जग्गाको आधार मूल्य बमोजिम शेयर उपलब्ध गराइने पद्धति कार्यान्वयनमा जोड दिने जस्ता व्यवस्था गरेको छ ।</p>
<p>ऐन</p>	
<p>लुम्बिनी प्रदेशको वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७</p>	<p>यस ऐनको दफा ३ मा वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने, दफा ३ को उपदफा २ मा प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि पेश गरिने निकाय, त्यसैगरी सोही दफाको उपदफा ४ मा सार्वजनिक सुनुवाई, दफा ४ मा विकल्पको विस्तृत विश्लेषण, दफा ५ मा क्षेत्र निर्धारण तथा कार्यसूची सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ । दफा ६ मा मापदण्ड एवं गुणस्तर कायम, दफा ११ मा पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन, दफा १२ मा वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी दफा ३५ मा जरिबाना सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ ।</p>
<p>वन ऐन, २०७६</p>	<p>नेपाल सरकारले राष्ट्रिय वनलाई सरकारद्वारा व्यवस्थित वन, वन संरक्षण क्षेत्र, सामुदायिक वन, साझेदारी वन, कबुलियत वन र धार्मिक वन को रूपमा व्यवस्थापन गर्न र निजी, सार्वजनिक र शहरी वनको प्रवर्धन गर्दै वन्यजन्तु, वातावरण, जलाधार एवं जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्धन र सदुपयोग गरी राष्ट्रिय समृद्धिमा योगदान गर्न वन ऐन २०७६ लागू गरेको छ । राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना, लगानी बोर्डबाट लगानी स्वीकृत भएको योजना, राष्ट्रिय गौरवका आयोजना सञ्चालन गर्न वनक्षेत्रको प्रयोग गर्नु बाहेक अन्य कुनै पनि विकल्प नभएमा र प्रचलित कानून बमोजिमको वातावरणीय परीक्षणबाट त्यस्तो योजना सञ्चालन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने देखिएमा नेपाल सरकारले त्यस्तो योजना सञ्चालन</p>

	<p>गर्नको निमित्त राष्ट्रिय वनको कुनै भाग प्रयोग गर्न तोकिए बमोजिम स्वीकृति दिन सक्नेछ।</p> <p>वनक्षेत्रको प्रयोग: (१) यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना, लगानी बोर्डबाट लगानी स्वीकृत भएको योजना, राष्ट्रिय गौरवका आयोजना सञ्चालन गर्न वनक्षेत्रको प्रयोग गर्नु बाहेक अन्य कुनै पनि विकल्प नभएमा र प्रचलित कानून बमोजिमको वातावरणीय परीक्षणबाट त्यस्तो योजना सञ्चालन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने देखिएमा नेपाल सरकारले त्यस्तो योजना सञ्चालन गर्नको निमित्त राष्ट्रिय वनको कुनै भाग प्रयोग गर्न तोकिए बमोजिम स्वीकृति दिन सक्नेछ। (२) उपदफा (१) बमोजिम योजना सञ्चालनको लागि वनक्षेत्र उपलब्ध गराउँदा जति वनक्षेत्र प्रयोग गर्नु पर्ने हो कम्तीमा त्यति नै क्षेत्रमा रुख रोप्नको लागी सम्भव भएसम्म आयोजना स्थलको नजिक पर्ने राष्ट्रिय वनक्षेत्रसँग जोडिएको र समान भौगोलिक र परिस्थितिकीय क्षेत्रमा पर्ने तथा वनको विकास गर्न सकिने भू-बनोट भएको जग्गा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ। (३) प्रदेश वा स्थानीय तहले कुनै विकास आयोजना सञ्चालन गर्दा वनक्षेत्रको प्रयोग गर्नु बाहेक अन्य कुनै विकल्प नभएमा र प्रचलित कानून बमोजिमको वातावरणीय परीक्षणबाट त्यस्तो योजना सञ्चालन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने देखिएमा सो आयोजना सञ्चालन गर्दा त्यस्तो वनक्षेत्रको जग्गा प्राप्त गर्नको लागि नेपाल सरकार समक्ष अनुरोध गर्न सक्नेछ। (४) उपदफा (३) बमोजिमको अनुरोधमा जग्गा प्राप्त भएमा यस दफाको अधीनमा रही नेपाल सरकारले त्यस्तो आयोजना कार्यान्वयन गर्नका लागि राष्ट्रिय वनको कुनै भाग प्रयोग गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ। (५) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि त्यस्तो जग्गा उपलब्ध हुनु नसकेको अवस्थामा त्यस्तो आयोजनाको सञ्चालकले वन विकासको लागि जग्गाको व्यवस्था गर्नको लागि आवश्यक पर्ने रकम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ। (६) उपदफा (२) वा (५) बमोजिमको जग्गामा पाँच वर्षसम्म रुख</p>
--	---

	<p>हुर्काउन तथा सम्भार गर्नको लागि आवश्यक पर्ने रकम त्यस्तो आयोजनाको सञ्चालकले उपलब्ध गराउनु पर्नेछ। (७) उपदफा (१) बमोजिम वनक्षेत्रको जग्गा उपयोग गर्न दिए बापत उपदफा (५) र (६) बमोजिमको प्राप्त रकम दफा ४५ बमोजिमको कोषमा जम्मा गरिनेछ। (८) उपदफा (१) बमोजिम वनको कुनै भाग प्रयोग गर्न स्वीकृति दिँदा कुनै व्यक्ति वा समुदायलाई कुनै हानि नोक्सानी हुने भएमा नेपाल सरकारले क्षतिपूर्तिको उपयुक्त व्यवस्था गरी दिनु पर्नेछ।</p>
भू- उपयोग ऐन, २०७६	<p>यस ऐनको दफा ४ मा भू-उपयोग क्षेत्रको वर्गीकरण, दफा ८ मा भू-उपयोग परिवर्तन गर्न नहुने, दफा १० मा जग्गाको खण्डी करण नियन्त्रण र दफा २५ मा सजाय सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ । यस ऐनको दफा ८ ले भू उपयोगमा परिवर्तन गर्न नपाइने व्यवस्था गरेको भएतापनि यसै दफा ८ को उपदफा ७ बमोजिम नेपाल सरकारले राष्ट्रिय गौरवका वा प्राथमिकता प्राप्त विकास आयोजनाहरू, औद्योगिक क्षेत्र, विशेष आर्थिक क्षेत्र लगायतका आयोजना स्थापना गर्नु पर्ने स्थान र नेपाल सरकारले आवश्यक ठानेका अन्य क्षेत्रको विद्यमान भूउपयोग परिवर्तन गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ ।</p>
उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०७५	<p>परिच्छेद २ र ३ अन्तर्गतका दफाहरूले उपभोक्तालाई गुणस्तरीय बस्तु वा सेवा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ ।</p>
जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५	<p>यस ऐनको दफा ४० को उपदफा १ मा ध्वनि, वायु जल तथा दृश्य प्रदूषणले जनस्वास्थ्यमा पार्ने प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि सङ्घीय कानून बमोजिम नेपाल सरकारले यस सम्बन्धी मापदण्ड निर्धारण गर्न सक्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । त्यस्तै दफा ४१ मा सरसफाइ तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड बनाउने कुरा उल्लेख छ ।</p>
रोजगारीको हक सम्बन्धी ऐन, २०७५	<p>यो ऐनले प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको अधिकार सुनिश्चित गरेको छ (दफा ३) । ऐनको दफा ४ अनुसार प्रत्येक नागरिकलाई यो ऐन र प्रचलित कानूनको अधीनमा रही योग्यता र क्षमता अनुसार स्वेच्छाले रोजगार गर्न पाउने र त्यस्तो रोजगारी छोड्न वा परिवर्तन</p>

	<p>गर्न पाउने अधिकार हुनेछ । साथै ऐन को दफा ६ ले कसैले पनि बेरोजगार व्यक्तिलाई रोजगार दिने सम्बन्धमा प्रचलित कानूनले कुनै खास वर्ग वा समुदायको लागि विशेष व्यवस्था गरेको अवस्थामा बाहेक त्यस्तो व्यक्तिको उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जातजाति, लिङ्ग, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै कुनै आधारमा भेदभाव गर्न वर्जित गरेको छ । यो ऐनको दफा १० ले रोजगार सेवा केन्द्रको स्थापनाको आधार तयार गरेको छ । दफा १७ ले यो ऐनको कार्यान्वयनको लागि निर्देशक समिति रहने व्यवस्था गरेको छ । साथै दफा २० देखि २३ ले बेरोजगार सहायता सम्बन्धी विभिन्न व्यवस्था गरेको छ ।</p>
<p>स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४</p>	<p>यस ऐनको दफा ११ मा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको अधिकारको प्रत्यायोजनको बारेमा उल्लेख गरेको छ । यस ऐनले आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका वातावरण संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्नका लागि वन, वनस्पति, जैविक विविधता र भूसंरक्षण सम्बन्धमा योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । यस ऐनले कामको जिम्मेवारी र स्थानीय सरकारको शक्तिको रूपरेखा बनाउँछ (गाउँपालिका र नगरपालिका स्तर) एवं स्थानीय निकायमा नेपालको संविधानले हस्तान्तरण गरेको अधिकारहरू तथा स्थानीय सरकारी निकायका अधिकारीहरूलाई तोक्छ । विशेष गरी स्थानीय राजस्वको सम्बन्धमा, दफा ११ को उपदफा २ ले स्थानीय सरकारलाई वातावरणीय कार्य र जैविक विविधताका संरक्षणका लागि स्थानीय स्तरको नीति निर्माण गर्न अधिकार दिएको छ र स्थानीय निकायले पनि वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरण, प्रदूषण नियन्त्रण र खतरनाक पदार्थहरूको नियन्त्रणको लागि कार्य गर्न आवश्यक छ ।</p>
<p>श्रम ऐन, २०७४</p>	<p>यस ऐनको दफा ३ मा श्रमिकको न्यूनतम मापदण्ड, ५ मा बालबालिकालाई काममा लगाउन नहुने, ६ मा भेदभाव गर्न नहुने ७ मा समान कामको लागि पारिश्रमिकमा भेदभाव गर्न नहुने र ११ मा रोजगारी सम्झौता सम्बन्धी कुरा उल्लेख गरिएको छ । यस ऐनको दफा ८०मा वातावरणमा संक्रामक रोग सर्ने व्यवस्थापनसँग</p>

	सम्बन्धित छ र दफा ६८ ले कार्यस्थल भित्र स्वास्थ्य र सुरक्षा नियमन र कार्य इकाईको आवश्यकता बारे बताउँछ।
योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा ऐन , २०७४	यस ऐनको दफा ४ मा रोजगार दाताले श्रमिकको योगदान योग्य रकम जम्मा गर्न पर्ने तथा दफा १० मा सामाजिक सुरक्षा योजना सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी कुरा उल्लेख गरेको छ ।
औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७३	यस ऐनको दफा ३ उपदफा १ बमोजिम कसैले यस ऐन बमोजिम दर्ता नगराई उद्योगको स्थापना वा सञ्चालन गर्न वा गराउन पाउने छैन । त्यस्तै परिच्छेद ३ दफा १५ बमोजिम यस ऐनको प्रयोजनका लागि उद्योगहरूलाई उपदफा १ बमोजिम वर्गीकरण गरिएको छ ।
सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तरराष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण ऐन, २०७३	सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण ऐन, २०७३ को दफा ३ (१) ले कसैले पनि दुर्लभ वन लोपान्मुख वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सो को नमुना खरिद विक्री गर्न, आफूसँग राख्न, प्रयोग गर्न, रोप्न, हुर्काउन, नियन्त्रित प्रजनन गर्न, ओसारपसार, निकासी वा पैठारी गर्न वा गराउन नपाउने र दफा २० (क) अनुसार कसैले दफा ३ विपरीत काम गरेको पाएमा त्यसलाई कसूर गरेको मानिने कुरा उल्लेख गरेको छ । दफा २१ (क) बमोजिम दुर्लभ वन्यजन्तु वा सो को नमुना सम्बन्धी कसूर गर्नेलाई कसूरको मात्रा अनुसार पाँच वर्षदेखि पन्ध्र वर्षसम्म कैद वा पाँच लाख रुपैयाँदेखि दश लाख रुपैयाँ सम्म जरिवाना वा दुबै र दुर्लभ वनस्पति वा सो को नमुना सम्बन्धी कसूरको मात्रा अनुसार एक वर्षदेखि पाँच वर्षसम्म कैद वा एक लाख रुपैयाँ देखि पाँच लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुबैको व्यवस्था गरिएको छ। दफा २२ ले यस अन्तर्गतको कसूर गर्ने व्यक्ति वा कसूरसँग सम्बन्धितसँग सङ्कटापन्न वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सो को नमुना तथा त्यस्तो कसूरमा प्रयोग भएका अन्य वस्तु, सामग्री, हातहतियार तथा सवारी साधन समेत जफत हुनेछ।
फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८	यस ऐनको दफा ३ मा फोहोरमैला व्यवस्थापन तह, दफा १० मा फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रकृया, दफा २० मा प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी, दफा २१ मा फोहोरमैला अनुगमन र दफा २२ मा

	वातावरणीय क्षेत्र सम्बन्धी व्यवस्था छ। यस ऐनको दफा ५ अनुसार कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले कुनै काम कारोबार गर्दा उत्पन्न हुने फोहोरमैला यथाशक्य कम गर्नुपर्नेछ । यस ऐन अनुसार आफ्नो क्षेत्रभित्र विसर्जन हुनसक्ने फोहोरमैलाको विसर्जन वा पुनः प्रयोगको व्यवस्था मिलाई बाँकी फोहोर मैलामात्र निष्कासन गरी फोहोरमैलाको परिमाणलाई घटाउन प्रत्येक व्यक्ति, संस्था वा निकायका कर्तव्य हुनेछ ।
बिरुवा संरक्षण ऐन, २०६४	यस ऐनको दफा ३ ले नेपालमा आयोजित वनस्पति र वन्य उत्पादनलाई संरक्षण गर्न सरकारलाई अधिकार प्रदान गर्दछ । यस ऐनले कुनै पनि देशबाट वनस्पतिहरू वा वनस्पति उत्पादनहरूमा प्रवेश निषेध/नियन्त्रण गर्दछ। यस ऐनको प्रस्तावको लागि "बिरुवा" लाई सबै जीवित वा मृत बोट वा यसको संशयको रूपमा परिभाषित गरिएको छ र यसले डाँठ, हाँगा, कंद, कोर्म बल्ब, बोक्रा, जरा, पात, नर्सरी स्टक, वनस्पति प्रसारित सामग्री, जल, तरकारी र बीउलाई समावेश गर्दछ ।
भवन ऐन, २०५५	यो ऐन भवन निर्माण कार्यलाई नियमित गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको हो। भूकम्प आगलागी तथा अन्त्य दैवी प्रकोपहरूबाट भवनहरूलाई यथासम्भव सुरक्षित राख्नको लागि भवन निर्माण कार्यलाई नियमित गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न यो ऐन बनाएको हो । यो ऐन लागू भएको नगरपालिका क्षेत्रभित्र दफा ८ मा उल्लेखित क ख वा ग वर्गको भवन निर्माण गर्न चाहने व्यक्ति संस्था वा सरकारी निकायले भवन निर्माण गर्न प्रचलित कानून बमोजिम स्वीकृतिको लागि नगरपालिका समक्ष दरखास्त दिँदा नक्सासँग डिजाइन समेत पेश गर्न पर्नेछ ।
नियमावली	
लुम्बिनी प्रदेश वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७	लुम्बिनी प्रदेश वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ३ अनुसूची-१ मा उल्लिखित प्रस्तावको हकमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन, अनुसूची-२ को हकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र अनुसूची-३ आ उल्लिखित प्रस्तावको हकमा वातावरणीय प्रभाव

	<p>मूल्यांकन गर्नु पर्नेछ। नियम ६ अनुसार प्रस्तावकले वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन तयार गर्नु अघि कार्यसूची तयार गर्नु पर्नेछ । नियम ८ अनुसार प्रस्तावकले वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन तयारीको सिलसिलामा प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट प्रभावित हुने क्षेत्रमा प्रस्तावको बारेमा सार्वजनिक सुनुवाइ आयोजना गरि राय सुझाव संकलन गर्नु पर्नेछ । नियम १० अनुसार प्रस्तावकले ऐनको दफा ३ को उपदफा (२) को खण्ड (क) मा उल्लिखित विकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृतिको लागि प्रदेश सरकारको सम्बन्धित मन्त्रालय समक्ष र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन सम्बन्धित मन्त्रालय मार्फत मन्त्रालयमा समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।</p>
<p>वन नियमावली, २०७९</p>	<p>वन नियमावली, २०७९ को नियम ९१ उपनियम १ अनुसार नेपाल सरकारबाट विकास आयोजना संचालनका लागि राष्ट्रिय वनको कुनै भाग प्रयोग गर्न दिने निर्णय भएमा विकास आयोजनाले ऐनको दफा ४२ को उपदफा (२) बमोजिम वनको विकास गर्न सकिने भू-बनोट भएको जग्गा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । त्यस्तै सो नियमावलीको नियम ९१ उपनियम २ (१) बमोजिम विकास आयोजनाले जग्गा उपलब्ध गराउन नसकेमा जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनको लागि नियम ९२ बमोजिमको जग्गा प्राप्ति सहजीकरण समितिमा लेखि पठाउनु पर्नेछ ।</p> <p>वन नियमावली, २०७९ को नियम ९७ उपनियम २ बमोजिम राष्ट्रिय वनको कुनै भाग प्रयोग गर्न स्वीकृति पाई विकास आयोजना संचालन गर्दा वनमा आश्रित कुनै व्यक्ति, समूह वा समुदायको जीविकोपार्जनमा प्रतिकूल असर परेमा वा कुनै हानी नोक्सानी भएमा विकास आयोजनासँग सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालय, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले सो आयोजनाको तर्फबाट त्यस्तो हानि नोक्सानको उचित क्षतिपूर्तिको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।</p>
<p>औद्योगिक व्यवसाय नियमावली, २०७६</p>	<p>यस नियमावलीको नियम ३ मा उद्योग स्थापना गर्न सम्बन्धित निकायमा पेश गर्नुपर्ने विवरण, कागजात र नवेदनको ढाँचा प्रस्तुत</p>

	<p>गरिएको छ । यो नियम अन्तर्गतको अनुसूची २ ले प्रचलित वातावरण संरक्षण नियमावलीमा व्यवस्था भए बमोजिम वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्ने भएमा सो सम्बन्धी प्रक्रिया पूरा गर्नु पर्ने उल्लेख गरेको छ । नियम ४ ले प्रमाणपत्रको सम्बन्धमा व्यवस्था गर्दै उद्योग संचालनपूर्व पालना गर्नुपर्ने शर्तहरूको अनिवार्य रूपले पालना गर्नु पर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । नियम ७ ले उद्योग स्थानान्तरण गर्दा पनि नियमानुसार स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने कुराको उल्लेख गरेको छ । नियम ३७ ले व्यवसायिक सामाजिक जिम्मेवारी बमोजिम छुट्टाइएको रकम खर्च गर्नु पर्ने कार्य वा क्षेत्र तोकेको छ जस मध्ये प्रदूषण नियन्त्रण, फोहर मैला व्यवस्थापन, वृक्षारोपण, पानीको मुहान संरक्षण, वैकल्पिक ऊर्जाको प्रवर्द्धन लगायत पनि समावेश गरिएको छ ।</p>
<p>औद्योगिक क्षेत्र संचालन तथा व्यवस्थापन नियमावली, २०७१</p>	<p>नियम ३ मा औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेडलाई हाल संचालनमा रहेका र निर्माणाधीन औद्योगिक क्षेत्रहरूको संचालन र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी दिइएको छ । यसका अतिरिक्त सम्बन्धित मन्त्रालयको पूर्वस्वीकृति लिई कम्पनीले सार्वजनिक तथा/ वा निजी क्षेत्रको सहभागितामा औद्योगिक क्षेत्रको स्थापना, विकास र व्यवस्थापन गर्ने सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । नियम ४ मा औद्योगिक क्षेत्रहरूको स्वामित्व, नियन्त्रण तथा संरक्षणको जिम्मेवारी पनि कम्पनीलाई दिइएको छ । नियम ५ ले क्षेत्रभित्र स्थापना हुने उद्योगको प्राथमिकता क्रम तोकेको छ । नियम ६-१८ ले क्षेत्रको जग्गा वा भवन भाडामा दिने प्रक्रियाको बारेमा स्पष्ट परेको छ । नियम ७ ले क्षेत्रमा स्थापना हुने उद्योगले प्रचलित कानून बमोजिम वातावरणीय अध्ययनको प्रक्रिया पुरा गरेको हुनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ ।</p>
<p>श्रम नियमावली, २०७५</p>	<p>नियम ४ ले रोजगार सम्झौता गर्दा खेलाउनु पर्ने विवरण, नियम ७ देखि १५ मा विदेशी नागरिक काममा लगाउन आवश्यक पर्ने इजाजत र श्रम स्वीकृति र नियम ३४ देखि ५३ श्रमिकको सुरक्षा र स्वास्थ्य</p>

	सम्बन्धी प्रावधान रहेको छ। नियम २ उपनियम २(१) बमोजिम रोजगारी नियमित प्रकृतिको हो वा होइन भन्ने कुरा निम्न आधारमा निर्धारण गरिन्छ (क) रोजगार अवधि समाप्त भएपछि निरन्तरता चाहिन्छ वा यदी यसलाई जारी राख्न अर्को कर्मचारी तुरुन्त आवश्यक हुन्छ वा हुँदैन र (ख) कर्मचारीले नियमित आधारमा काम गरेको खण्डमा एक वर्ष भन्दा बढी प्रविधिको लागि यदी कामको कुनै अवधि तोकेको छैन भने कर्मचारीले नियमित आधारमा एक वर्ष भन्दा बढी अवधिको लागि काम गरेको खण्डमा रोजगारी नियमित प्रकृतिको हो वा होइन भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने प्रावधान रहेको छ।
योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा नियमावली, २०७५	यसको परिच्छेद २ र ६ अन्तर्गतका नियममा क्रमशः सामाजिक सुरक्षा योजनामा सहभागिता र परिचय पत्र सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छ। नियम ९ र १७ मा क्रमशः सामाजिक सुरक्षा योजना सञ्चालन र रोजगार दाताको दायित्वको बारेमा उल्लेख छ।
फोहोरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७०	यसको नियम ३, ४ र ५ मा फोहोरमैलालाई पृथकीकरण गर्ने, व्यवस्थापन गर्ने तथा हानिकारक वा रासायनिक फोहोरमैलालाई व्यवस्थापनको बारेमा उल्लेख छ। फोहोरमैला व्यवस्थापन नियमावली २०७० विभिन्न क्षेत्रफलबाट उत्पादन हुने हानिकारक र सामान्य प्रकारको ठोस फोहोरहरूलाई व्यवस्थापन गर्नका लागि बनाइएको हो। नियम ३(१) ले फोहोरमैला स्रोतमै छुट्याउने, फोहोरमैलाको उत्पादन स्रोतमै कम गर्ने र व्यवस्थापनको उपयुक्त प्रविधि अवलम्बन गर्ने सम्बन्धमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्नेछ। नियम ३ (२) ले हानिकारक फोहोर रासायनिक फोहोर उत्पादकहरूले आफै तयसता संवेदनशील फोहोर व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था गरेको छ। नियम ५ अनुसार कुनै पनि व्यक्ति, संस्था वा निकायले हानिकारक, रासायनिक, जैविक वा अजैविक फोहोर व्यवस्थापन गर्न लिएको स्वीकृति बमोजिमको मापदण्ड, विधि, प्रविधि र व्यवस्थापन गरे नगरेको अनुगमन गरिनेछ।
सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तरराष्ट्रिय	सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तरराष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण ऐन, २०७३ को दफा ३७ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरि नेपाल

<p>व्यापार नियन्त्रण नियमावली, २०७६</p>	<p>सरकारले यस नियमावलीको तर्जुमा गरेको हो । यस नियमावलीको अनुसूची २ बमोजिम संकटापन्न वन्यजन्तु पालनपोषण गर्न वा सोको नमुना राख्न, प्रयोग गर्न, उत्पादन गर्न वा ओसारपसार गर्न अनुसूची २ बमोजिमको ढाँचामा अनुमति लीन चाहने व्यक्ति, संस्था वा निकायले व्यवस्थापन निकाय समक्ष निवेदन दिनु पर्ने प्रावधान स्थापित गरेको छ ।</p>
<p>बिरुवा संरक्षण नियमावली, २०६६</p>	<p>बिरुवा संरक्षण ऐन, २०६४ को दफा ३५ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरि नेपाल सरकारले यस नियमावली बनाएको छ । यस नियमावलीको नियम ४ बुँदा (क) अनुसार संकटोत्पन्न क्षेत्र, शत्रु जीव मुक्त क्षेत्र, शत्रु जीव मुक्त उत्पादन स्थल वा कम शत्रु जीव संक्रमित क्षेत्रको घोषणा गर्ने व्यवस्था रहेको छ । यस नियमावली को परिच्छेद ३, नियम ५ मा पैठारी प्रवेश अनुमतिपत्रका लागि नवेदन दिनुपर्ने र यस नियमावलीको अनुसूचीमा दिइएका ढाँचामा नवेदन दिनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ ।</p>
<p>निर्देशिका</p>	
<p>औद्योगिक क्षेत्र कार्य संचालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७१</p>	<p>औद्योगिक क्षेत्र संचालन तथा व्यवस्थापन नियमावली, २०७१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नियमावलीको प्रावधानलाई थप व्यवस्थित गर्न यो निर्देशिका बनाइएको छ । औद्योगिक क्षेत्र व्यवस्थापन लिमिटेडलाई हाल संचालनमा रहेका र निर्माणाधीन औद्योगिक क्षेत्रहरूको संचालन र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी दिइएको छ । यिनका अतिरिक्त सम्बन्धित मन्त्रालयको पूर्वस्वीकृति लिई कम्पनीले सार्वजनिक तथा/वा निजी क्षेत्रको सहभागितामा औद्योगिक क्षेत्रको स्थापना, विकास र व्यवस्थापन गर्ने सक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसका अलावा औद्योगिक क्षेत्रहरूको स्वामित्व, नियन्त्रण तथा संरक्षणको जिम्मेवारी पनि कम्पनीलाई दिइएको छ । औद्योगिक क्षेत्रको जग्गा तथा भवन बहालमा दिने प्रक्रिया एवं विधि सम्बन्धी व्यवस्था निर्देशिकाले गरेको छ । निर्देशिकाको परिच्छेद ४ ले औद्योगिक क्षेत्रको वातावरण व्यवस्थापनको सम्बन्धमा व्यवस्था गरेको छ । स्थापना हुने प्रचलित कानून बमोजिम वातावरणीय</p>

	अध्ययन जस्ता प्रक्रिया पुरा गरेको हुनु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ । उद्योगको भौतिक पूर्वाधार वातावरणमैत्री बनाउनुपर्ने, निस्कने फोहोर, दुर्गन्ध, विषाक्त पदार्थ, प्रज्वलनशील एवं वातावरणलाई दूषित गर्ने आदि मानव शरीर एवं जीव जीवाणु समेतलाई पर्यावरणीय हिसाबले नोक्सानी पुर्याउने हानिकारक पदार्थलाई सुरक्षित एवं व्यवस्थित ढङ्गले व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी स्वयं उद्योगको हुनेछ । उद्योगबाट निस्कने प्रदूषणलाई न्यूनीकरण गर्न नेपाल सरकारद्वारा तोकिएका मापदण्ड पालना गर्ने जिम्मेवारी उद्योगको हुनेछ ।
सामुदायिक वन श्रोत सर्वेक्षण मार्गदर्शन, २०६१	यस सामुदायिक वन श्रोत सर्वेक्षण मार्गदर्शनको परिच्छेद ३ (वन श्रोत सर्वेक्षण गरि जानकारी सङ्कलन) ले वनको श्रोत सर्वेक्षण गर्दा सामुदायिक वनलाई खण्ड तथा उप-खण्डमा विभाजन गर्ने विधि, स्यम्पलिंग विधि, स्याम्पल प्लट तरिकाबाट जानकारी सङ्कलनको विधि, श्रोत सर्वेक्षणको स्थलगत परीक्षणको विधि आदि कार्यहरूलाई मार्गनिर्देशन गरेको छ ।
वन क्षेत्रका लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५२	यो निर्देशिकामा प्रस्तावको छनौट र वर्गीकरण, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण, वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन र सोको लागि क्षेत्र निर्धारण तथा कार्यसूची, वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रभाव पहिचान, पूर्वानुमान, तह निर्धारण प्रक्रिया र न्यूनीकरणका उपायहरू, वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनको पुनरावलोकन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र वनक्षेत्रबाट शुरु नभएका तर वनक्षेत्रमा असर पर्ने प्रस्तावहरूका लागि आवश्यक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन जस्ता विषयहरू समेटिएका छन् ।
राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५०	यस निर्देशिकाले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन प्रकृया र प्रभावहरूको तह निर्धारण गरी उल्लेखनीयता पहिचान सरलीकृत गर्न सहयोग गरेको छ । नेपाल सरकारले स्वीकृत गरेको निर्देशिकाहरू र राजपत्रले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन आवश्यक पर्ने आयोजनाहरूको पहिचान विकल्पहरूको छनौट गर्ने प्रकृया, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन लगायतका न्यूनीकरणका उपायहरू आवश्यक पर्ने धेरै प्रकृयाहरूलाई

	मदत गर्दछ । यस निर्देशिकाले महत्वपूर्ण वातावरणीय सूचकहरूको चेकलिष्टका साथै धेरै रेखाचित्र र फ्लोचार्टहरूको सन्दर्भ प्रदान गर्दछ ।									
कार्यविधि										
सरकारी रुखहरू हटाउने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७१	यस कार्यविधिको दफा १ मा नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को निर्णयले अन्य प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्न दिइएको राष्ट्रिय वन क्षेत्रको जग्गामा भएका रुखहरू हटाउन परेमा वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालयले हटाउने निर्णय गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । त्यसैगरी दफा ४ मा सडक छेउमा रहेका रुखहरू सडक विस्तारको क्रममा वा अन्य कुनै कारणबाट हटाउनु पर्ने भएमा सडक विभागको निर्णय तथा यसै मापदण्डको दफा १० बमोजिम समितिले जाँचबुझ गरि सिफारिस गरेमा वन विभागको स्वीकृति लिई डिभिजन वन कार्यालयले उक्त रुखहरू हटाउन स्वीकृति दिन सक्ने प्रावधान स्थापित गरेको छ । सम्बन्धित निकायले उक्त रुखहरू आफ्नै खर्चमा कटान मूल्यान तथा ढुवानी गरि उत्पादन भएका वन पैदावारहरू सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयलाई बुझाउनु पर्नेछ ।									
सामुदायिक वन श्रोत सर्वेक्षण मार्गदर्शन, २०६१	यस सामुदायिक वन श्रोत सर्वेक्षण मार्गदर्शनको परिच्छेद ३ (वन श्रोत सर्वेक्षण गरि जानकारी सङ्कलन) ले वनको श्रोत सर्वेक्षण गर्दा सामुदायिक वनलाई खण्ड तथा उप-खण्डमा विभाजन गर्ने विधि, स्यम्पलिंग विधि, स्याम्पल प्लट तरिकाबाट जानकारी सङ्कलनको विधि, श्रोत सर्वेक्षणको स्थलगत परीक्षणको विधि आदि कार्यहरूलाई मार्ग निर्देश गरेको छ ।									
मापदण्ड										
वायुको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९	<ul style="list-style-type: none"> नेपाल राजपत्रको दफा ६२ ले विभिन्न आयोजनाको निर्माण तथा संचालनका लागि भिन्नाभिन्नै मापदण्डहरूको सीमा तोकिएको छ । तालिकामा उक्त मापदण्ड प्रस्तुत गरिएको छ । <table border="1" data-bbox="598 1870 1401 1982"> <thead> <tr> <th>मापदण्ड</th> <th>एकाइ</th> <th>समय सीमा</th> <th>उत्सर्जन सीमा</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>TSP</td> <td></td> <td>वार्षिक</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	मापदण्ड	एकाइ	समय सीमा	उत्सर्जन सीमा	TSP		वार्षिक		निम्न
मापदण्ड	एकाइ	समय सीमा	उत्सर्जन सीमा							
TSP		वार्षिक								

		$\mu\text{g}/\text{m}^3$	२४ घण्टा	२३०
	PM ₁₀	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	वार्षिक	
			२४ घण्टा	१२०
	Sulfur dioxide	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	वार्षिक	५०
			२४ घण्टा	७०
	Nitrogen dioxide	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	वार्षिक	४०
			२४ घण्टा	८०
	Carbon Monoxide	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	८ घण्टा	१०,०००
	Lead	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	वार्षिक	०.५
	Benzene	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	वार्षिक	५
	PM _{2.5}	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	२४ घण्टा	४०
	Ozone	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	८ घण्टा	१५७
ध्वनिको सम्बन्धी मापदण्ड, २०६९	गुणस्तर राष्ट्रिय	<ul style="list-style-type: none"> यसले विभिन्न क्षेत्रको लागि दिवा र रात्रि समयको लागि ध्वनिको सीमा तोकेको छ । नेपाल सरकारले विभिन्न क्षेत्रका लागि रात र दिउँसोको समयका लागि ध्वनि सम्बन्धी मापदण्ड तोकिदिएको छ । कुनै पनि आयोजनाले यस मापदण्डको पालना गरि कार्य सञ्चालन गर्नुपर्नेछ । 		
		क्षेत्र	ध्वनिको सिमितता (डी बी)	
			दिन	रात
		औद्योगिक	७५	७०
		व्यापारिक	६५	५५
		ग्रामीण आवासीय	४५	४०
		शहरी आवासीय	५५	५०
		मिश्रित आवासिय	६३	५५
		शान्ति क्षेत्र	५०	४०
		उपकरण	अधिकतम सीमा (डेसिबेल)	
		पानी तान्ने पम्प	६५	
		डीजेल जेनेरेटर	९०	
		मनोरञ्जन	७०	

नेपाल सवारी प्रदूषण
मापदण्ड, २०६९

- यसले विभिन्न किसिमका सवारी साधनबाट निस्कने धुवाँको गुणस्तर सम्बन्धी अधिकतम सीमा तोकेको छ । नेपाल सरकारले चार पाङ्ग्रे तथा दुई पाङ्ग्रे सवारीसाधनका सवारीको इन्जिन क्षमता हेरी मापदण्ड तयार गरेको छ जसमा डिजेल इन्जिन तथा पेट्रोल इन्जिन दुबैबाट कार्बन मोनोअक्साईड, हाईड्रोकार्बन एक्जस्ट तथा नाइट्रोजनको निष्कासन गर्न पाइने अधिकतम मात्रा ग्राम प्रति किलोमिटरमा दिइएको छ ।

Limit Values in Grams per Kilometres for Petrol Engine

Type of Vehicle	Mass of Carbon Monoxide (CO)	Mass of Hydrocarbon (HC)	Mass of Nitrogen Oxide (NO _x)
Four Wheelers Passenger Cars	2.3	0.2	0.15

Commercial four Wheelers (Petrol)

LCV (RM=or< 1305kg)	2.3	0.2	0.15
LCV (1305>RM<or=1760kg)	4.17	0.25	0.18
LCV (RM=or< 11760kg)	5.22	0.29	0.21

For Two Wheelers (Petrol)

	Mass of Carbon Monoxide	Combined Mass of Hydrocarbon and Nitrogen Oxide (HC+ NO _x)
Two Wheelers (Gasoline)	1	1

Limit Values in Grams per Kilometres for Diesel Engine

Type of Vehicle	Mass of Carbon Monoxide	Mass of Hydrocarbon and Nitrogen Oxide (HC+ NOx)	N Ox	PM																										
Passenger Car	0.64	0.56	0.50	0.05																										
Commercial four Wheelers (Diesel)																														
LCV (RM=or< 1305kg)	0.64	0.56	0.50	0.05																										
LCV (1305>RM<or=1760kg)	0.80	0.72	0.65	0.07																										
LCV (RM=or< 11760kg)	0.95	0.86	0.78	0.10																										
राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड, २०६२	<p>यसले खानेपानीको विभिन्न प्यारामिटरहरूको अधिकतम सीमा तोकेको छ। यस मापदण्डले पिउने पानीको pH ६.५ देखि ८.५ सम्म तोकिएको छ। पानीको टर्बिडिटी ५ मिलि ग्राम प्रति लिटर हुनुपर्ने छ भने पिउने प्रयोजनको पानीमा इ-कोली ब्याक्टेरिया हुन नहुने तोकिएको छ। पिउने पानीमा एमोनियाको मात्रा १.५ मिलि ग्राम प्रति लिटर, नाइट्रेटको मात्रा ५० मिलि ग्राम प्रति लिटर भन्दा बढी हुन नहुने मापदण्ड रहेको छ।</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>प्रकार</th> <th>प्यारामिटर</th> <th>इकाई</th> <th>अधिकतम</th> <th>कैफियत</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td rowspan="5">भौतिक</td> <td>टर्बिडिटी</td> <td>NTU</td> <td>५</td> <td></td> </tr> <tr> <td>पि.एच.</td> <td></td> <td>६.५-८.५</td> <td></td> </tr> <tr> <td>रङ्ग</td> <td>TCU</td> <td>५</td> <td></td> </tr> <tr> <td>स्वाद र गन्ध</td> <td></td> <td>मापन गर्न नसकिने</td> <td></td> </tr> <tr> <td>इलेक्ट्रिकल कन्डक्टिभिटी</td> <td>Mg/l</td> <td>१५००</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				प्रकार	प्यारामिटर	इकाई	अधिकतम	कैफियत	भौतिक	टर्बिडिटी	NTU	५		पि.एच.		६.५-८.५		रङ्ग	TCU	५		स्वाद र गन्ध		मापन गर्न नसकिने		इलेक्ट्रिकल कन्डक्टिभिटी	Mg/l	१५००	
प्रकार	प्यारामिटर	इकाई	अधिकतम	कैफियत																										
भौतिक	टर्बिडिटी	NTU	५																											
	पि.एच.		६.५-८.५																											
	रङ्ग	TCU	५																											
	स्वाद र गन्ध		मापन गर्न नसकिने																											
	इलेक्ट्रिकल कन्डक्टिभिटी	Mg/l	१५००																											

रासायनिक	आइरन	Mg/l	०.३		
	म्यान्गनिज	Mg/l	०.२		
	क्रोमियम	Mg/l	०.०५		
	फ्लोराईड	Mg/l	०.५-२.५		
	एमोनिया	Mg/l	१.५		
	नाइट्रेट	Mg/l	५०		
	कपर	Mg/l	१		
	टोटल हार्डनेस	Mg/l	५००		
	क्याल्सिम	Mg/l	२००		
	एल्मोनियम	Mg/l	०.२		
	पारो	Mg/l	०.००२		
	जिङ्क	Mg/l	३		
	रेजिडियुअल क्लोरिन	Mg/l	०.१-०.२	क्लोरिनेस न विधि प्रयोग गरेर	
	माइक्रो बायोलोजिकल	ईकोली	MPN/१ ०० ml	०	
		कोलिफर्म	MPN/१ ००ml	९५%	नमुना संकलनमा

अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता

जैविक महासन्धि, १९९२	विविधता	यस महासन्धिले वन्यजन्तु संरक्षण तथा राष्ट्रिय निकुञ्जको निर्माण तथा जैविक विविधतामा असर नपुग्ने गरी उक्त क्षेत्रमा अन्य क्रियाकलापहरूमा रोक लगाएको देखिन्छ । सन् १९९२ मा ब्राजिलको रियो दि जेनेरियोमा संयुक्त राष्ट्रसंघीय जैविक विविधता महासन्धि ५ जुन १९९२ का दिन हस्ताक्षरका लागि खुल्ला गरियो र २९ डिसेम्बर १९९३ देखि लागू भयो । जैविक विविधतालाई व्यापक रूपमा सम्बोधन गर्नका लागि यो सन्धि एक मात्र अन्तरराष्ट्रिय
-------------------------	---------	---

	<p>संयन्त्र हो । यस महा सन्धिको ३ वटा उद्देश्यहरूमा (क) जैविक विविधताको संरक्षण , (ख) आनुवंशिक स्रोतहरूमा पहुँच र यसको सम्पूरक अङ्गहरूको दिगो उपयोग र (ग) तीबाट प्राप्त हुने लाभको पारदर्शी र समन्यायिक बाँड फाँड रहेको छन् । यसै सन्दर्भमा देखि विक विविधताको २००२ सन् संरक्षणमा सम्बन्धित सबै सरोकारवालाको उच्च एवम् सक्रिय सहभागिताका लागि उक्त संयुक्त राष्ट्रसंघको आह्वानमा प्रत्येक वर्ष मे २२ का दिन अन्तरराष्ट्रिय जैविक विविधता दिवस संसारभरि मनाईदै आएको छ । संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा जैविक भण्डार क्षेत्र, राष्ट्रिय निकुञ्ज, प्राकृतिक भण्डारण क्षेत्र वा संरक्षण क्षेत्रहरूको रूपमा तोकिएका जग्गामा हुन सक्ने आयोजनाहरू यस संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापात्रबाट प्रभावित हुनेछन् ।</p>
<p>जोखिम पूर्ण फोहरको सिमा पार ओसार पसार नियन्त्रण र विसर्जन सम्बन्धी वासेल महासन्धि, १९८९</p>	<p>यस महा सन्धिको मुख्य उद्देश्य भनेको जोखिमपूर्ण फोहर तथा तिनको विसर्जनबाट पर्ने नकारात्मक प्रभावबाट मानव स्वास्थ्य तथा वातावरणलाई जोगाउनु हो । वासेल महासन्धि जोखिमपूर्ण फोहर मैलाहरूको राष्ट्रियहरू सिमा पार ओसार पसार नियन्त्रण गर्न बनेको एक अन्तरराष्ट्रिय महासन्धि हो । यस महा सन्धिको अनुसूची १ मा केन्द्र जन्य फोहरलाई पनि हानिकारक फोहरका रूपमा समावेश गरेको छ ।</p>
<p>संकटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियमन तथा नियन्त्रण सम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय महासन्धि, १९५३</p>	<p>यो ऐन संकटापन्न वन्यजन्तु र वनस्पतिको अन्तरराष्ट्रिय व्यापार नियमन तथा नियन्त्रण गर्न १९५३ (सन्) को सम्मेलनद्वारा कार्यान्वयनको लागि लागू भएको हो । यस ऐनले संकटापन्न वनस्पति र जीवजन्तुहरूको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियमन र नियन्त्रणको बारेमा बताउँदछ । प्रजातिहरूको अत्याधिक हास भएका प्रजातिहरूलाई यपेन्डिक्स पहिलो, दोस्रो र तेस्रो गरी तीन भागमा सूचीबद्ध गरेको छ । यपेन्डिक्स पहिलो मा सा.ई.टी.स द्वारा सूचीबद्ध गरेको जीवजन्तुहरू र वनस्पतिहरू मध्ये सबैभन्दा जोखिममा रहेका (लोपान्मुख) प्रजातिहरूलाई सूची रहेको छ । लोप हुने खतरामा रहेका प्रजातिहरूलाई वैज्ञानिक अनुसन्धान बाहेक अन्तराष्ट्रिय व्यापारको लागि निषेध गरिएको छ । यपेन्डिक्स दोस्रोमा वर्तमानमा विलुप्त हुने</p>

	<p>खतरा नभएका तर व्यापारको नियन्त्रण नभएमा त्यस्तो अवस्था सृजना हुन सक्ने प्रजातिहरूको सूची रहेको यपेन्डिक्स तेस्रोमा एक पार्टीको अनुरोधमा वा प्रजातिहरूको अस्थिर अवैध व्यापारलाई नियमन गर्न र एक अन्य देशहरूको सहयोग आवश्यक हुने प्रजातिहरूलाई सूचीबद्ध गरेको छ।</p>
--	---

५ विद्यमान वातावरणीय अवस्था:

प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम केन्द्र तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं १०, रूपन्देहीमा अवस्थित रहनेछ । तिलोत्तमा नगरपालिका पूर्वमा रोहिणी नदी र देवदह नगरपालिका, पश्चिममा तिनाउ नदी र सियारी तथा शुद्धोदन गाउँपालिका, उत्तरमा बुटवल उपमहानगरपालिका एवं दक्षिणमा ओमसतिया गाउँपालिका र सिद्धार्थनगर नगरपालिकाका बीचमा अवस्थित छ । यस नगरपालिकाको जम्माजम्मी क्षेत्रफल १२६.२ वर्ग कि.मि. रहेको छ जसमा लम्बाइ सरदर १२.५ कि.मि. र चौडाइ सरदर १०.१ कि.मि. छ । हाल तिलोत्तमा नगरपालिकाको जनसंख्या १,२३,००० पुगेको छ । तिलोत्तमा नगरपालिका नवीन नगरका रूपमा स्तरोन्नति हुने क्रममा रहेकाले यसले अहिलेसम्म कुनै पनि कुरूपताको अभिशाप बोक्नु परेको छैन । १७ वटा वडामा विस्तारित यस नगरमा एकीकृत बस्ती विकास, योजनाबद्ध सहरीकरण, आधारभूत भौतिक सुविधाको उपलब्धता आदिको उचित व्यवस्थापन गर्न सकिने प्रशस्त आधारहरू रहेका छन् ।

५.१ भौतिक वातावरण

५.१.१ भौगोलिक अवस्थिति

भौगोलिक हिसाबले २७ डिग्री ३३ मिनेट उत्तरदेखि २७ डिग्री ३९ मिनेट उत्तरी अक्षांश र ८३ डिग्री २५ मिनेट पूर्वदेखि ८३ डिग्री ३३ मिनेट पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको यो नगरपालिका समुद्र सतहदेखि १६० देखि १७५ मिटर सम्म उचाइमा अवस्थित छ । यस नगरपालिकाको अधिकांश भाग समथर मैदानी भूभागमा रहेको मलिलो माटोबाट बनेको छ । पूर्वमा रोहिणी नदी र देवदह नगरपालिका, पश्चिममा तिनाउ नदी, सियारी र शुद्धोदन गाउँपालिका, उत्तरी सीमामा बुटवल उपमहानगरपालिका र दक्षिणमा ओमसतिया गाउँपालिका र सिद्धार्थनगर नगरपालिका सिमाना रहेको तिलोत्तमा नगरपालिकाको कूल क्षेत्रफल १२४.८ वर्ग किलोमिटर रहेको छ ।

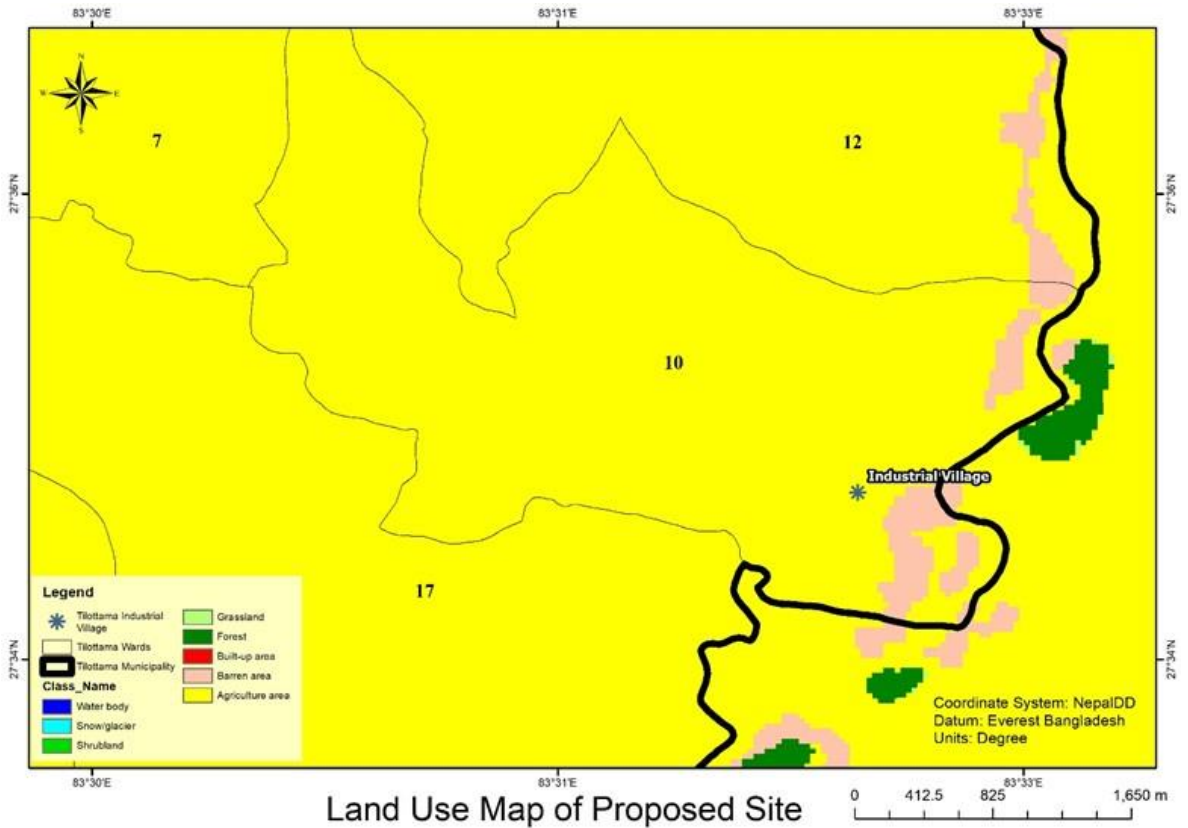
५.१.२ हावापानी

तिलोत्तमा नगरपालिकामा गर्मीमा अति गर्मी र जाडोमा अति जाडो (शीतलहर) हुने विषम खालको हावापानी पाइन्छ जुन उष्ण मनसुनी हावापानी समशीतोष्ण हुन्छ भने मंसिर, पुस र माघमा निकै जाडो भई शीतलहर समेत चल्छ । जेष्ठको अन्त्य देखि असोजको शुरु सम्म मनसुनी वायुको कारण प्रशस्त वर्षा हुन्छ । यस नगरपालिकामा गर्मीमा अधिकतम तापक्रम ४२.४० से. सम्म

हुने गर्दछ र न्यूनतम तापक्रम ८.७५० से. सम्म रहन्छ। नगरपालिकाको औसत तापक्रम २८ डिग्री सेल्सियस र औसत वर्षा ३६९३ मि. मि. वार्षिक रहेको छ। समग्रमा यस नगरपालिकाको क्षेत्रमा उष्ण प्रदेशीय हावापानी पाइन्छ ।

५.१.३ भू-उपयोग

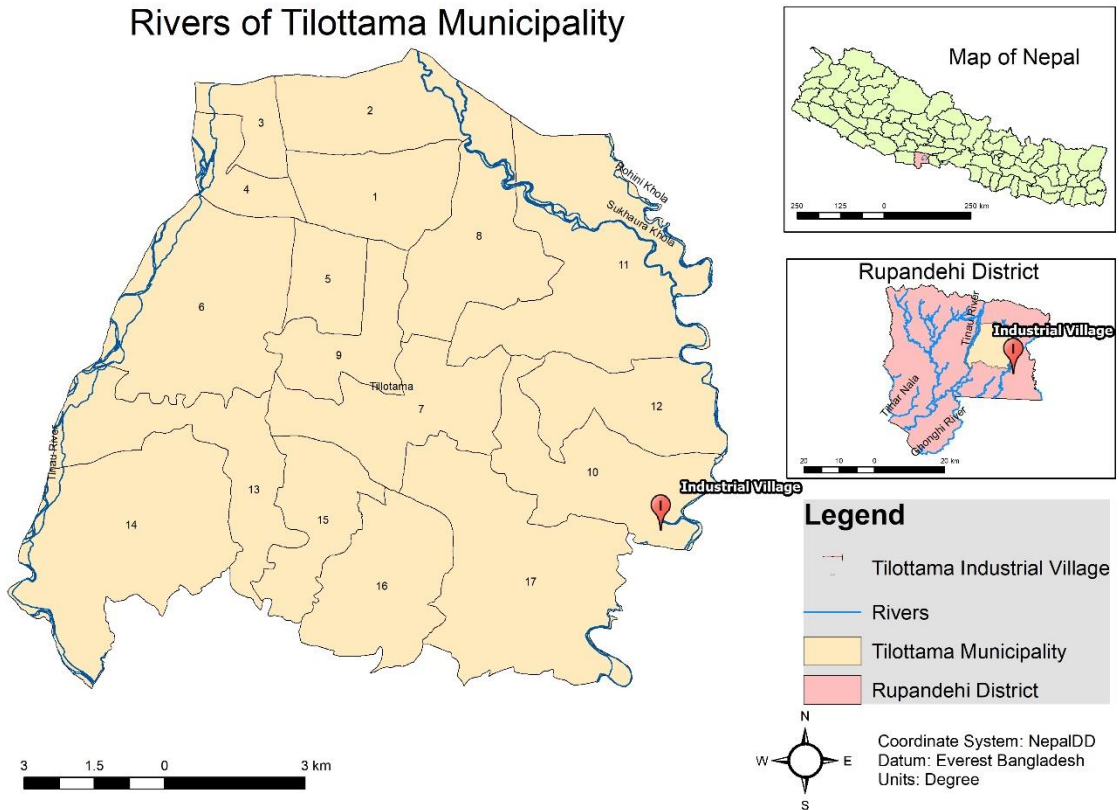
यस नगरपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धमा राष्ट्रिय भू-उपयोग आयोजनाको दस्तावेजमा उल्लेख भए अनुसार कृषिमा ९२४३.५ हे., वनजंगल १४५७.२ हे., व्यापारिक/रियलस्टेट २८.८ हे., सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक २.७७ हे. उत्खनन् ४५.८ हे., जलीय ३८७.७ हे., औद्योगिक १०३.९ हे., सार्वजनिक ४०८.५ हे., आवास ९९३.५ हे., र अन्य १६३ हे. जग्गा उपयोग भएको छ (श्रोत: राष्ट्रिय भू-उपयोग आयोजना)। प्रस्तावित क्षेत्र वन क्षेत्रमा पर्दछ र प्रस्तावित क्षेत्र नजिक कुनै घना वस्ती रहेको छैन । प्रस्तावित क्षेत्रको भू-उपयोग नक्सा तस्विर ५.१ मा दिइएको छ ।

तस्विर ५.१ प्रस्तावित क्षेत्रको भू-उपयोग नक्सा

५.१.४ जल तथा जलाधार क्षेत्र

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र रोहिणी खोला नजिकको क्षेत्रमा पर्दछ । तिलोत्तमा नगरपालिकामा पर्ने मुख्य नदीहरू तिनाउ खोला, रोहिणी खोला र सुकौरा खोला हुन् । यस नगरपालिकामा प्राकृतिक रूपमा बनेका ठूला ताल पोखरी तथा जलाशयहरू छैनन् । स-साना पोखरीहरू समुदाय तथा व्यक्तिगत रूपमा सिंचाई तथा माछापालनको लागि संचालनमा रहेका छन् ।

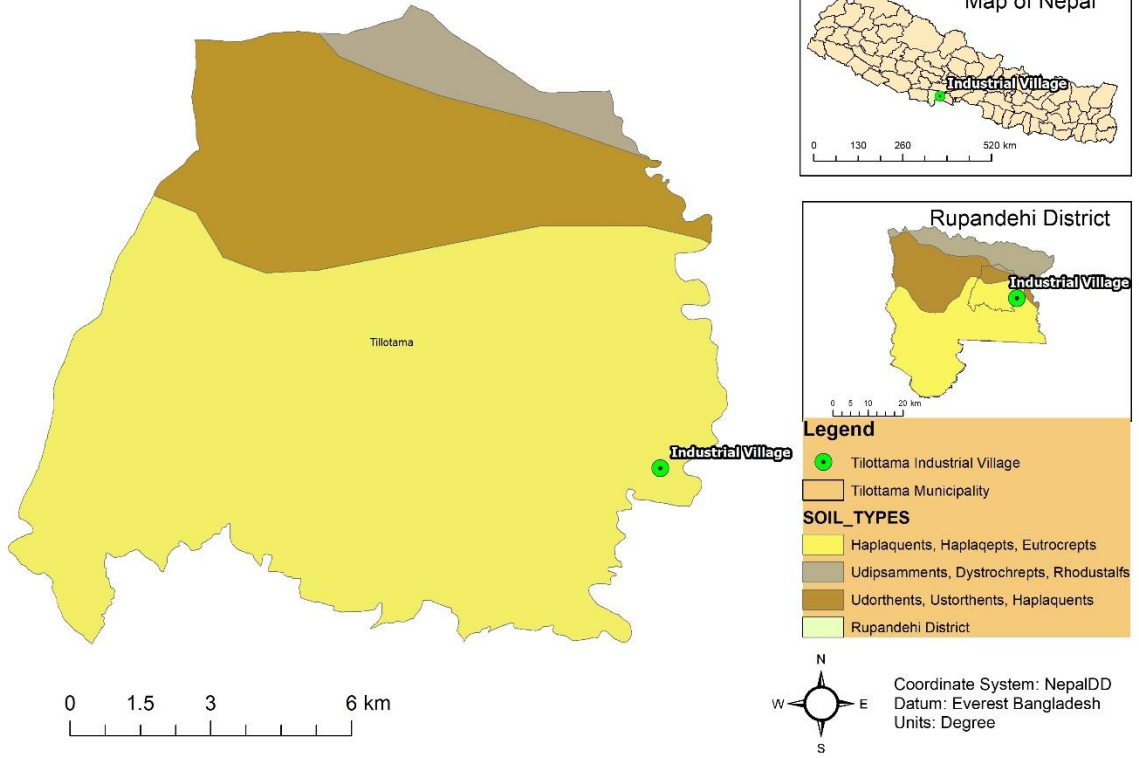

तस्विर ५.२: तिलोत्तमा नगरपालिकामा पर्ने मुख्य नदीनालाहरू

५.१.५ माटोको प्रकार

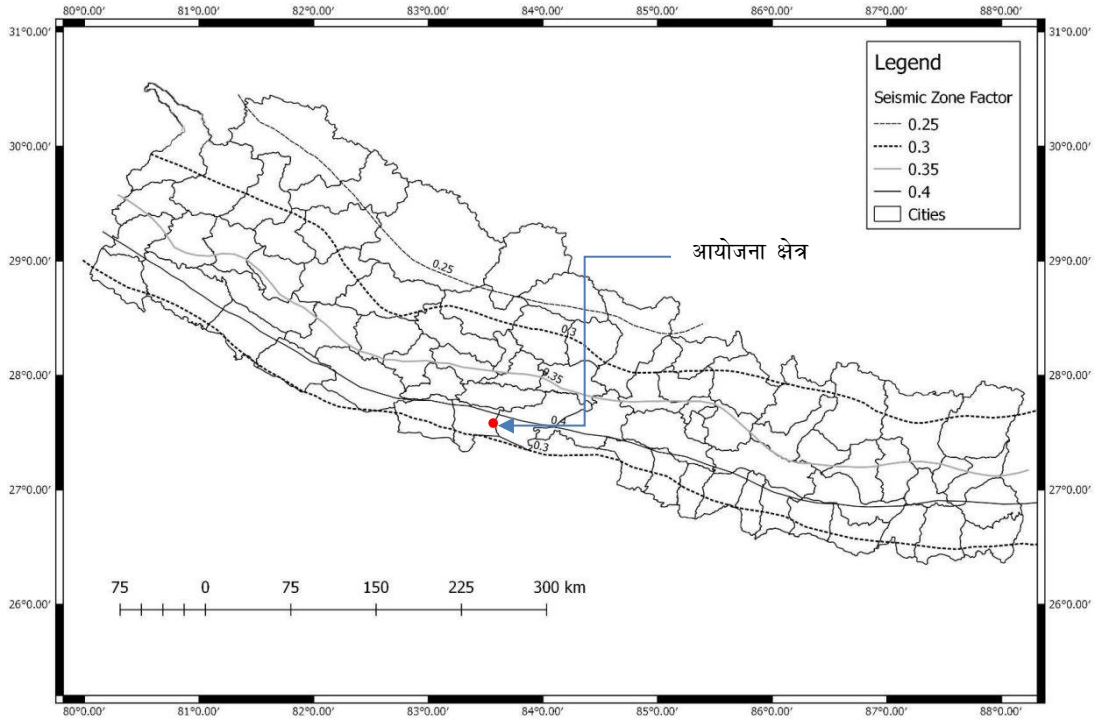
तिलोत्तमा नगरपालिकाको सबै वडाहरू तराइ जोनमा पर्दछ । प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र तराइ जोनमा पर्दछ । त्यस्तै तिलोत्तमा नगरपालिकामा पाइने माटोको प्रकारको बारेमा तस्विर ५.३ मा दिइएको छ । प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा Haplaquents, Haplaqepts र Eutrocrepts प्रकारको माटो पाइन्छ ।

Soil Types of Tilottama Municipality

५.१.६ भूकम्पीय जोखिम:

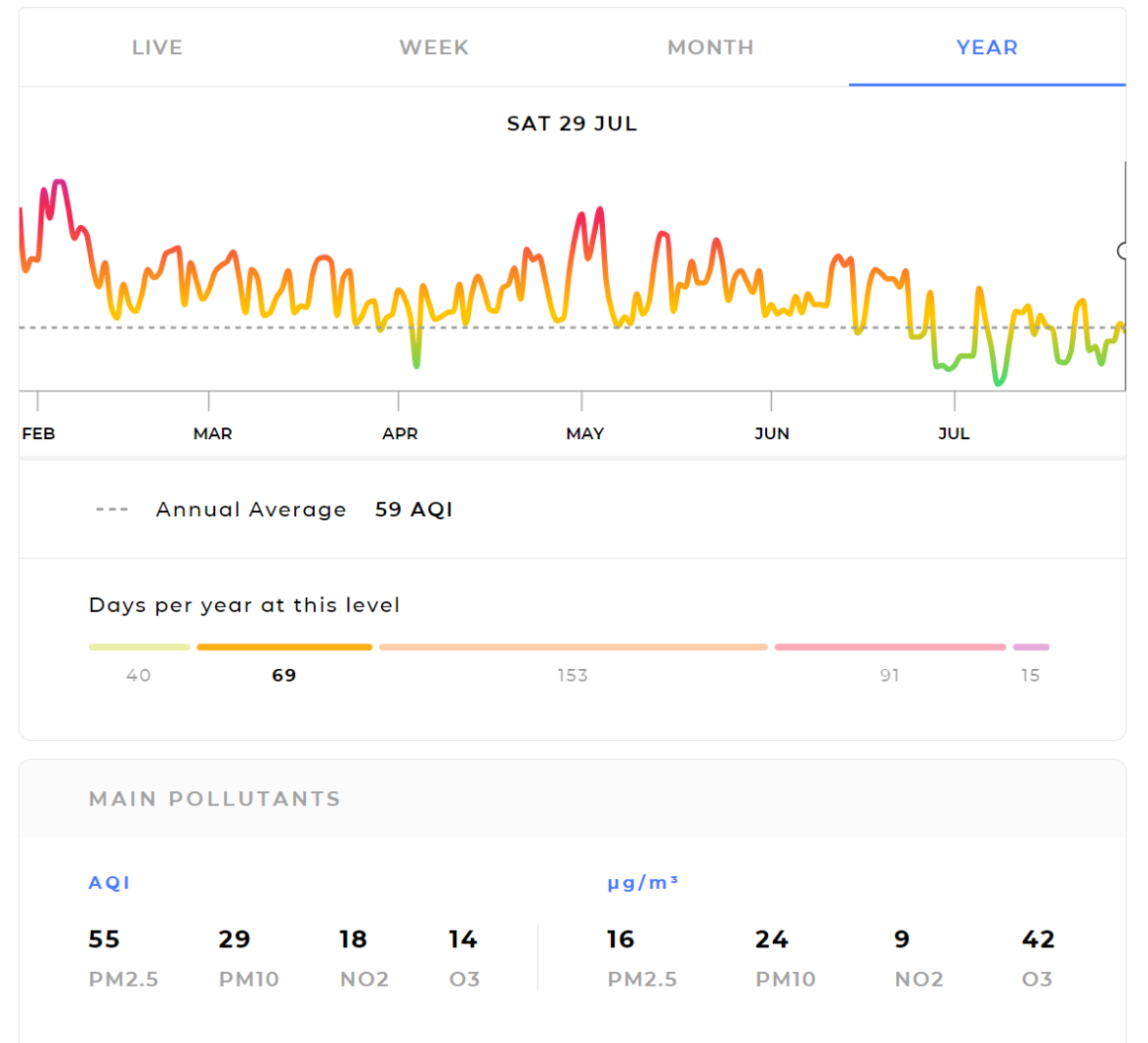
नेपाल उच्च जोखिमयुक्त भूकम्प बेल्टमा अवस्थित छ । नेपालको सम्पूर्ण भाग लगभग उच्च भूकम्पीय जोखिम क्षेत्रमा पर्दछ । नेपालको भूकम्पीय जोनिंग नक्साले विभिन्न जोन फ्याक्टरमा विभाजित गरेको छ । नेपालको उत्तरी र दक्षिणी भागहरू भन्दा मध्य भाग बढी संवेदनशील भएको अनुमान गरिएको छ । नेपालको सेस्मिक नक्सा अनुसार प्रस्तावित क्षेत्र ०.३ र ०.४ को बीच क्षेत्रभित्र पर्दछ । नेपालको भूकम्पीय क्षेत्र नक्सा निम्न तस्विरमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तस्विर ५.४: नेपालको भूकम्पीय क्षेत्र नक्सा

५.१.७ वायुको गुणस्तर र ध्वनिको स्तर

प्रस्तावित क्षेत्रको वायुको गुणस्तर मापनको लागि प्रस्तावित क्षेत्र देखि नजिक रहेको लुम्बिनी स्टेशनको डेटा लिइएको छ । नेपाल सरकार, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय, वातावरणीय वायु गुणस्तर अनुगमन विभागको डेटा अनुसार निम्न प्रकारको वायुको गुणस्तर पाइएको थियो ।

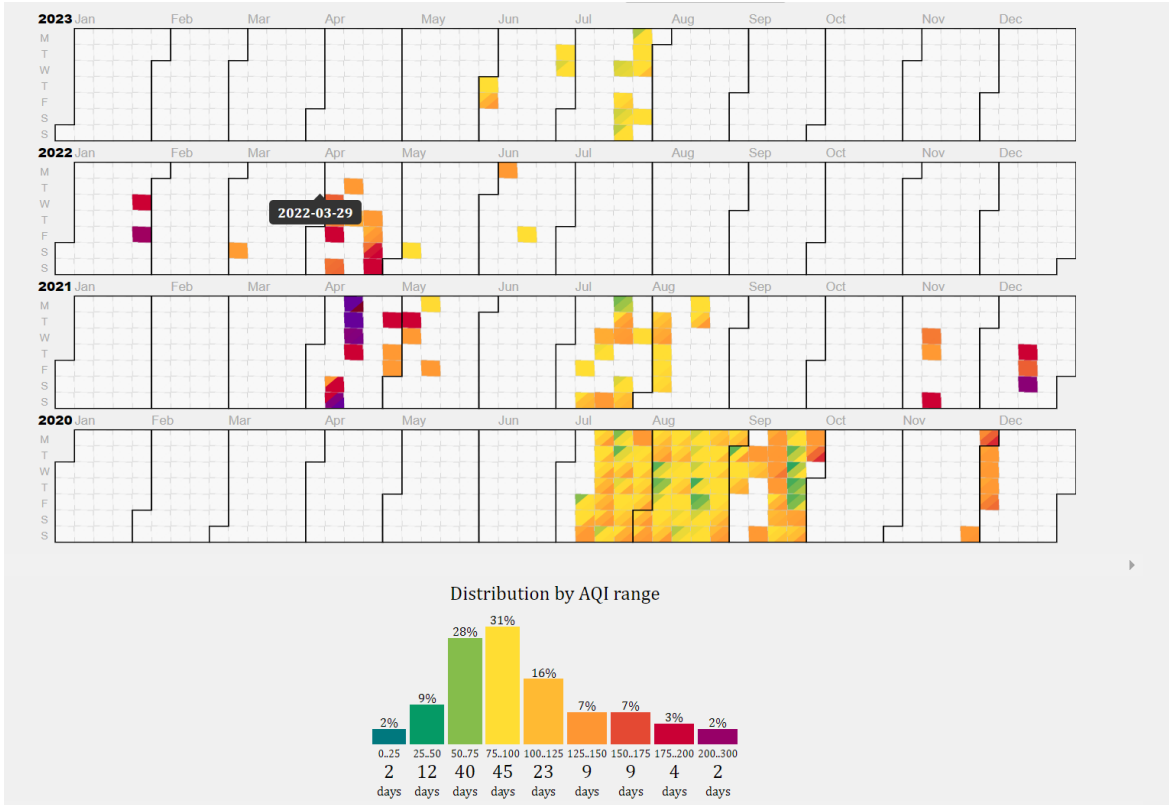

तस्विर ५.५: आयोजना क्षेत्रको वायुको गुणस्तर

Air Quality Threshold

- 1) 0-20 Low Pollution
- 2) 21-50 Moderate Pollution
- 3) 51-100 High Pollution
- 4) 101+ Very High Pollution and above

स्रोत : प्लुम ल्याब, २०२३

स्रोत : Station [५२१४५] from Purple Air - <https://www.purpleair.com/>

तस्विर ५.६: वायु गुणस्तर मापन

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र वन क्षेत्र पर्ने हुनाले ध्वनिको स्तर शान्त पाइयो । आयोजना क्षेत्रको ध्वनिको स्तर मापनको लागि आयोजना क्षेत्रको विभिन्न क्षेत्रमा विभिन्न समयमा ध्वनि मापन गर्दा औसत ४५ देखि ५८dBA पाइएको थियो ।

५.१.८ पानीको गुणस्तर

यस क्षेत्रका अधिकांश जनताहरू भूमिगतको पानीमा निर्भर रहेको पाइयो र प्रस्तावित आयोजनाले पनि पानीको आवश्यकता परिपूर्ति गर्नको लागि भूमिगत पानीको श्रोत प्रयोग गर्नेछ । भूमिगत पानी दीप बोरिड गरि निकाली उक्त पानी शुद्धीकरण गरि प्रयोग गरिनेछ । उक्त क्षेत्र नजिक रहेको बोरिडको पानीको गुणस्तर प्रयोगशालामा मापन गरि निम्न तालिका मा राखिएको छ ।

तालिका ५.१: प्रयोगशालामा गरिएको पानीको गुणस्तर मापन

Class	S.N	Parameter	Units	Maximum Concentration Limit	Observed Value
Physical	1	Color	TCU	5(15)	Transparent
	2	Odour			Smell less
	3	pH		6.5 - 8.5	7.0
	4	Temperature	⁰ C		19
	5	Turbidity	NTU	5 (10)	<5
	6	TDS	mg/L	1000	250
	7	Electrical Conductivity	mc/cm	1500	150
Chemical	8	Iron	mg/L	0.3	0.10
	9	Fluoride	mg/L	0.5 – 1.5	0.65
	10	Phosphorus	mg/L		1
	11	Total Hardness	mg/L	500	150
	12	Ammonia NH ₃ +	mg/L	1.5	0.1
	13	Chloride	mg/L	250	40
	14	Nitrate NO ₃ +	mg/L	50	10
	15	Arsenic	mg/L	0.05	Nil
	16	Sulphate	mg/L	250	35
	17	Calcium	mg/L	200	30
18	FRC	mg/L	0.1 - 0.2	0	
Micro-Biological	19	Total Coliform	CFU/100ml	0	Null
	20	E Coli	CFU/100ml	0	Null

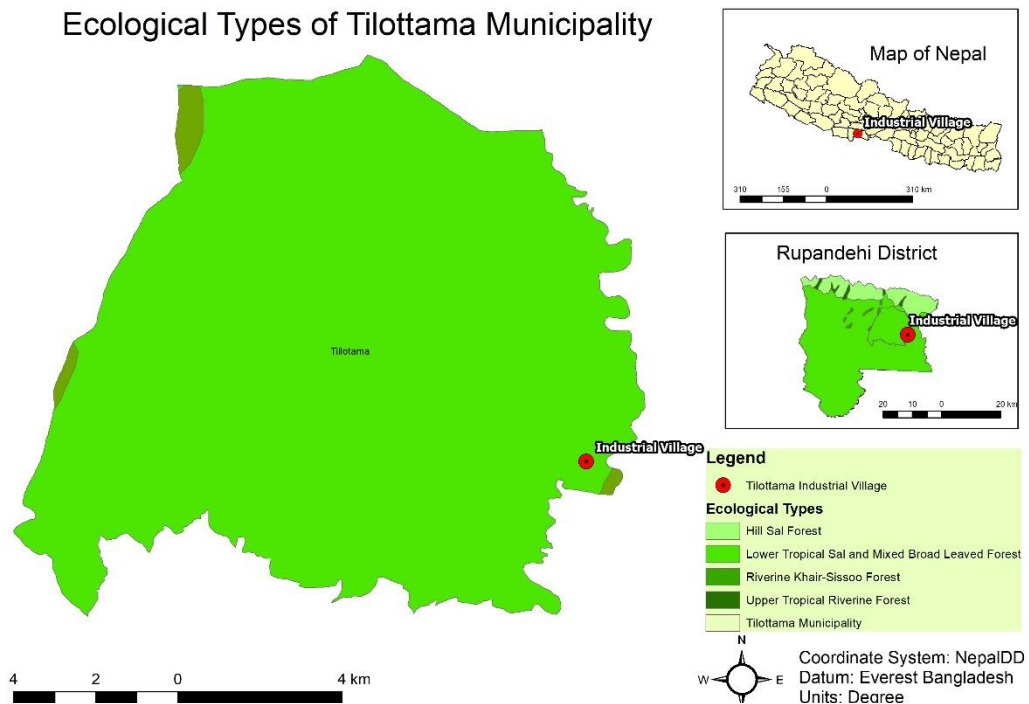
श्रोत: प्रयोगशाला रिपोर्ट, २०८०

५.२ जैविक वातावरण

तिलोत्तमा नगरपालिकामा १४५७.२ हेक्टर जमिन वनजंगल तथा नर्सरी क्षेत्रले ओगटेको छ। यस मध्ये १३८५ हेक्टर क्षेत्रफल वन स्थानीय समुदायबाट सामुदायिक वनको रूपमा व्यवस्थापन हुँदै आएको छ। यसबाट ११७६६ अर्थात् ५३.५८ प्रतिशत परिवारहरू प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित हुँदै आएका छन् (तिलोत्तमा नगर प्रोफाइल, २०७५)। प्रस्तावित आयोजना स्थल रुपन्देही को तिलोत्तमा -१० सक्कहवा क्षेत्रमा रोहिणी खोलाको क्षेत्रमा पर्ने सक्कहवा सामुदायिक वन क्षेत्रमा पर्दछ र सो क्षेत्रलाई हाल तारबार गरि संरक्षण गरिएको छ। आयोजना स्थल तथा वरपरका क्षेत्रमा पाइने वन्यजन्तुमा बाँदर, दुम्सी, लोखर्के आदि रहेका छन् भने चराचुरुंगीहरूमा परेवा, काग, भंगेरा, गौँथली, आदि रहेका छन्। आयोजना क्षेत्र स्थित गरिएको बोटबिरुवाहरूको गणनाको विवरण यस प्रतिवेदनको अनुसूचीमा राखिएको छ।

५.२.१ वनजंगलका किसिम

तिलोत्तमा नगरपालिकामा परिस्थितिकीय हिसाबले दुई प्रकारका जंगल पर्दछन्। Lower Tropical Sal and Mixed Broad Leaved Forest र Riverine Khair-Sissoo Forest गरेर दुई प्रकारको वन यस नगरपालिकामा पर्दछ। प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा Lower Tropical Sal and Mixed Broad Leaved Forest पर्छ। तिलोत्तमा नगरपालिकाको परिस्थितिकीय प्रकारको नक्सा निम्न तस्वीरमा राखिएको छ।

तस्वीर ५.७: तिलोत्तमा नगरपालिकाको परिस्थितिकीय प्रकार

५.२.२ वनस्पतिका प्रमुख प्रजाति

यस प्रस्तावित आयोजनाको वरपरको क्षेत्रमा पाइने वनस्पति निम्न तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ५.२: वनस्पति प्रकार

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
१	साल	Shorea robusta	<i>Shorea robusta</i>
२	सिसौ	North Indian rosewood	<i>Dalbergia sissoo</i>
३	सिमल	Indian silk cotton	<i>Bombax ceiba</i>
४	कदम	Burflower	<i>Neolamarckia cadamba</i>
५	सतिसाल	Bombay blackwood	<i>Dalbergia latifolia</i>
६	लिच्ची	Lychee	<i>Litchi chinesis</i>
७	आँप	Mango	<i>Mangifera indica</i>
८	जामुन	Malabar plum	<i>Syzygium cumini</i>
९	खयर	Acacia catechu	<i>Acacia catechu</i>
१०	लहरे पीपल	Sacred fig	<i>Ficus religiosa</i>
११	बनमारा	Eupatorium	<i>Eupatorium spp.</i>
१२	मौवा	Butter tree	<i>Bassia latifolia</i>
औषधिय गुण तथा स्थानीय महत्वका वनस्पतिहरू			
१३	नीम	Indian lilac	<i>Azadirachta indica</i>
१४	तितेपाती	Mugwort	<i>Artemisia spp</i>

श्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७९

५.२.३ जीवजन्तुका प्रमुख प्रजाति

प्रस्ताव क्षेत्र वरपर पाइने जीवजन्तुका प्रजातिहरू निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ५.३: जीवजन्तुका प्रकार

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम	स्थानीय उपलब्धता
स्तनधारी जीवजन्तु				

१	स्याल	Jackal	<i>Canis lupus</i>	Rare
२	बँदेल	Wild Boar	<i>Sus scrofa</i>	Rare
३	न्याउरी मुसा	Grey Mongoose	<i>Herpetes edwardsi</i>	Common
४	लोखर्के	Squirrel	<i>Dremomys lokriah</i>	Occasional
५	बाँदर	Monkey	<i>Macaca mulatta</i>	Common
चरा चरुंगी				
१	बकुल्लो	Hérons	<i>Ardea alba</i>	Common
२	कालिज	Kalij Pheasant	<i>Lophura leucomelanos</i>	Occasional
३	चिल	Black Kite	<i>Milvus migrans</i>	Common
४	जुरेली	Bulbul	<i>Phycnonotus cafer</i>	Common
५	काग	Crow	<i>Corvus brachrhynchos</i>	Common
६	परेवा	Pigeon	<i>Columba livia</i>	Common
७	भँगेरा	Sparrow	<i>Passer domesticus</i>	Common
८	ढुकुर	Dove	<i>Streptopelia orientalis</i>	Common
उभयचर/जलचर				
१	छेपारो	Garden Lizard	<i>Calotes versicolor</i>	Common
२	भ्यागुता	Frog	<i>Rana tigni</i>	Common
३	गँगटो	Crab	<i>Carcinus maenas</i>	Common
४	रोहू	Rohu	<i>Labeo rohita</i>	Common
५	सिलबर	Silver Carp	<i>Hypophthalmichthys molitrix</i>	Common

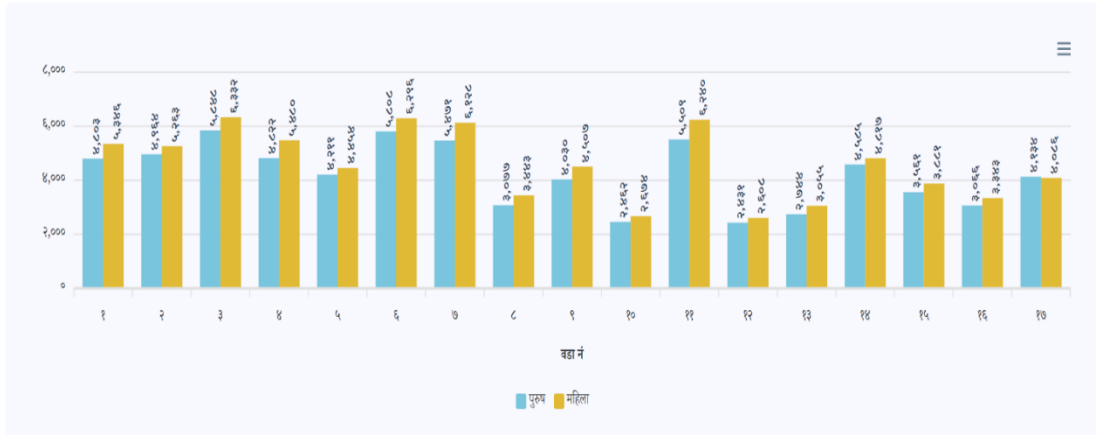
श्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७९

५.३ सामाजिक आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण

५.३.१ जनसांख्यिक विवरण:

५.३.१.१ जनसंख्या

तिलोत्तमा नगरपालिकाको जम्मा १७ वडा गरेर कुल क्षेत्रफल १२६.२ वर्ग कि.मि. रहेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा बमोजिम तिलोत्तमा नगरपालिकाको कूल जनसंख्या १,४९,६५७ रहेको छ र जम्मा घरधूरी संख्या ३०,४५२ रहेको छ। यसरी तिलोत्तमा नगरपालिकाको जनसंख्या घनत्व ११८५.८७ प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ।

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

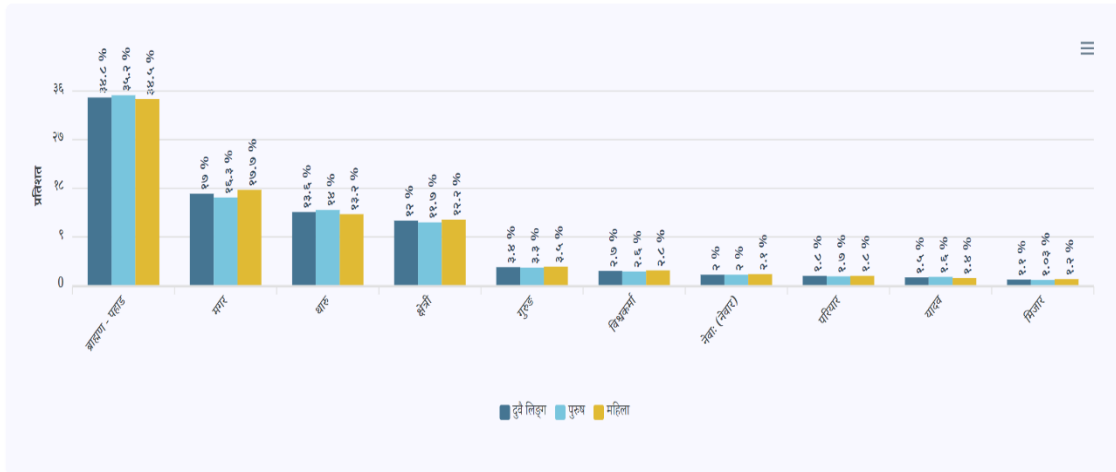
तस्विर ५.८: तिलोत्तमा नगरपालिकाको वडागत जनसंख्या

५.३.१.२ लैंगिक विवरण

राष्ट्रिय जनसंख्या २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा अनुसार तिलोत्तमा नगरपालिकाको कूल जनसंख्या १,४९,६५७ मध्ये ७१,७०० पुरुष रहेका छन् भने ७७,९५७ महिला जनसंख्या रहेको छ। तिलोत्तमा नगरपालिकाको लैङ्गिक अनुपात ०.९२ रहेको छ।

५.३.१.३ जातजाति र क्षेत्रीय पहिचान

यस नगरपालिकामा प्रमुख १३ जातजाति तथा क्षेत्रीय पहिचान रहेका बासिन्दाहरू बसोबास गर्दछन्। जसमध्ये यहाँ ब्राह्मण (३०,५०३) हरूको जनसंख्या उच्च रहेको छ। यसबाहेक यस नगरपालिकामा थारु-१७,८२४, मगर-१६,२७५, क्षेत्री-१०,४४३, गुरुङ-४१२८, कामी-३,२३१, यादव-१,९०८, नेवार-१,६६२, दमाइ-१,६२४, केवट-१,२९३, ठकुरी-१,२३१, संन्यासी/दस्नामी-१,०४७ र अन्य ८९८० जातजातीहरू रहेका छन्।

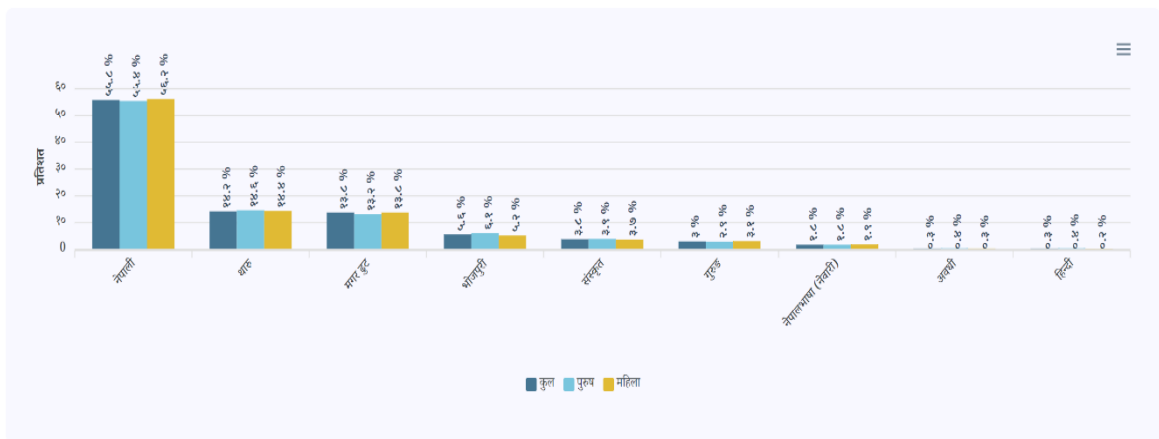

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तस्विर ५.९: तिलोत्तमा नगरपालिकाको जातजाति अनुसार जनसंख्या

५.३.१.४ भाषा

यस नगरपालिकामा मुख्यता: नेपाली (६१,३३३) भाषा बोलिने गरिन्छ । त्यसपछि क्रमशः थारू (१४,९८८), भोजपुरी (८,४१७), मगर (८,२७४), गुरुड (२,८९०), मैथिली(१,८९०) र अन्य (२,३७५) भाषा बोलिने गरिन्छ ।

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तस्विर ५.१०: तिलोत्तमा नगरपालिकाको भाषा अनुसार जनसंख्या

५.३.२ धार्मिक स्थलहरू

तिलोत्तमा नगरपालिकाका प्रमुख धार्मिक स्थलहरूमा मोक्ष धाम, बाउन्नकोटी, बाँसघारी देवी, शिवालय मन्दिर, आदि रहेका छन् । प्रस्तावित नगरपालिकामा केही गुम्बा, मस्जिद तथा चर्च पनि रहेका छन् । प्रस्तावित क्षेत्रको उच्च प्रभावित क्षेत्रमा कुनै पनि धार्मिक, सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक स्थलहरू पर्दैन । तिलोत्तमा नगरपालिकामा पर्ने प्रमुख धार्मिक स्थलहरू निम्न प्रकारको रहेका छन् ।

तालिका ५.४ धार्मिक स्थलको नाम

क्र.सं.	स्थान	मन्दिर	मस्जिद	गुम्बा	चर्च
१	शंकरनगर	शिव मन्दिर, दुर्गा मन्दिर		विश्वशान्ति बुद्ध गुम्बा	√
२	आनन्दवन	शिव मन्दिर, दुर्गा मन्दिर			
३	मक्रहर	शिव मन्दिर, दुर्गा मन्दिर			
४	टिकुलीगढ	शिव मन्दिर, दुर्गा मन्दिर,		बौद्ध गुम्बा, मायादेवी	
५	करहिया	राधाकृष्ण मन्दिर		बौद्ध गुम्बा	
६	मधवलिया	शिव मन्दिर, दुर्गा मन्दिर			
७	गंगोलिया	शिव मन्दिर, दुर्गा मन्दिर, कोटहिमाई मन्दिर	इदगाह मस्जिद, कानपारा	बौद्ध गुम्बा, सेमरी करोजिया	

श्रोत: तिलोत्तमा नगरपालिकाको प्रोफाइल २०७५

५.३.३ चाडबाड र अन्य प्रथाहरू

यस क्षेत्रमा मुख्यता हिन्दू धर्म मान्नेहरू दशैं, तिहार, तीज, छठ आदि पर्व मान्ने गर्छन् भने मुस्लिम धर्म मान्नेहरू इद पर्व माने गर्छन् । त्यस्तै बुद्ध धर्म मान्नेहरू बुद्ध जयन्ती र ल्होसार मान्ने गर्दछन् । यहाँका हिन्दू परम्परा मान्ने अधिकांश मानिसहरूले मृत्यु वरण गर्दा अन्तिम संस्कार नदि किनारमै गर्ने गरिएको छ भने मुस्लिम तथा बौद्धमार्गीहरू गाड्ने प्रचलन रहेको छ । यस नगरपालिकामा रहेका हिन्दू धर्म मान्नेहरूले अन्तिम संस्कारको लागि तिनाउ नदीमा गर्ने गर्दछन् ।

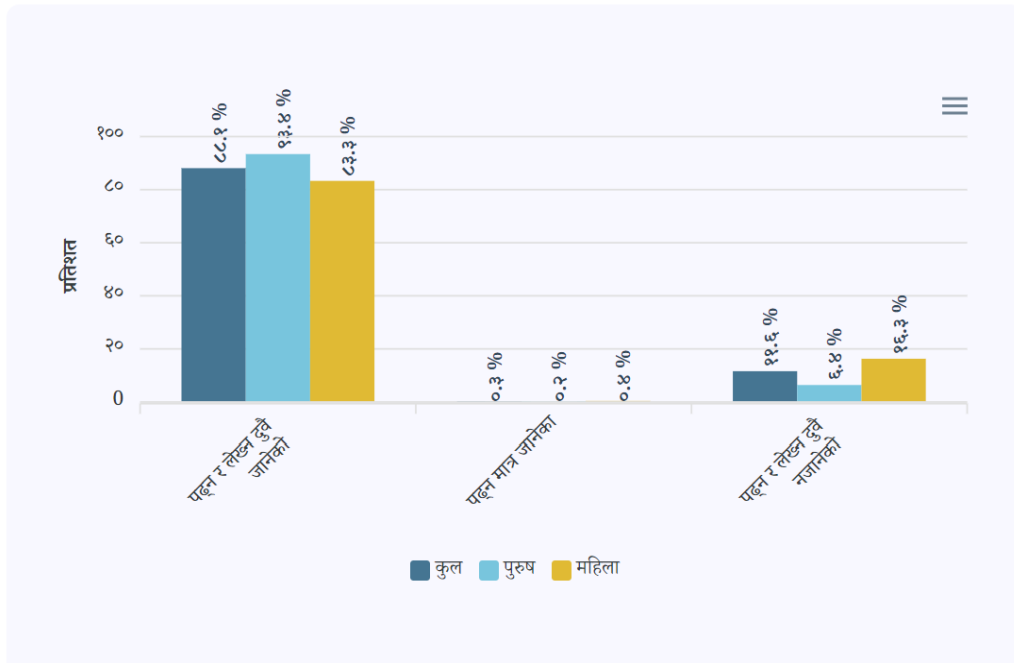
५.३.४ शिक्षा

शैक्षिक संस्थाको विवरण

तिलोत्तमा नगरपालिका कार्यालयको शैक्षिक प्रोफाइल २०७५ अनुसार तिलोत्तमा नगरपालिकाका जम्मा ४२ सामुदायिक विद्यालय, २ ओटा धार्मिक विद्यालय ४२ ओटा संस्थागत विद्यालय गरेर जम्मा ८६ शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन् ।

साक्षरता जनसंख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार तिलोत्तमा नगरपालिकाको कुल साक्षरता दर ८८.१ प्रतिशत रहेको छ। यहाँ पढ्न तथा लेख्न सक्ने जनसंख्या लगभग १,२२,६८५ जना मात्र रहेको छ ।

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तस्विर ५.११: तिलोत्तमा नगरपालिकाको साक्षरता अनुसार जनसंख्या

५.३.५ स्वास्थ्य तथा सरसफाइ

स्वास्थ्य संस्थाहरूको अवस्था

तिलोत्तमा नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका अस्पतालहरू मध्ये मुख्य अस्पताल मणिग्राम स्थित क्रिमसन अस्पताल रहेको छ र ७ वटा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् । तिलोत्तमा नगरपालिकामा रहेका विद्यमान स्वास्थ्य सेवाहरू निम्न प्रकारका रहेका छन् ।

तालिका ५.५ विद्यमान स्वास्थ्य सेवाहरू

क.सं.	स्वास्थ्य सेवा	संख्या
१	निजी अस्पताल	१
२	स्वास्थ्य चौकी	७
३	फार्मसी	११० अनुमानित
४	आयुर्वेद अस्पताल	१
५	प्राकृतिक चिकित्सा	१
६	क्लिनिक	५ अनुमानित
७	बर्थिङ सेन्टर	२
८	पोलि क्लिनिक	२
९	महिला स्वयम् सेविका	१७७
१०	टि.बी. उपचार केन्द्र	७
११	मानसिक स्वास्थ्य क्लिनिक	१
१२	परिवार नियोजन का ३ विधि	७
१३	परिवार नियोजन का ५ विधि	३
१४	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने प्रतिशत	५० प्रतिशत
१५	सुत्केरी पश्चात् जाँच गराउन आउने प्रतिशत	५ प्रतिशत

श्रोत: तिलोत्तमा नगरपालिकाको प्रोफाइल, २०७५

खानेपानीको अवस्था

खानेपानीको मुख्य श्रोत अनुसार सबैभन्दा बढी १२,३९८ घरपरिवार पाइप धारा घर कम्पाउन्ड भित्र रहेको र त्यसकै हाराहारीमा ट्युबवेल हेण्डपाइपको पानी प्रयोग गर्ने घरधूरी पनि ११,७५० रहेको छ। साथै कतिपय घरपरिवारले एक भन्दा बढी श्रोत को पानी प्रयोग गर्ने देखिएको छ। सार्वजनिक पानी प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या १३१९ रहेको छ ।

फोहोरमैला व्यवधानको अवस्था

तिलोत्तमा नगरपालिकाको प्रोफाइल २०७७ अनुसार वातावरण संरक्षण, हरियाली प्रवर्द्धन तथा शहरी सौन्दर्य करण तर्फ वातावरण व्यवस्थापनको क्षेत्रमा फोहोरमैला संकलनमा संलग्न संस्थाको कर्मचारी १५ जना रहेका छन् । दैनिक करिब ८०० मेट्रिक टन फोहोर संकलन गरि उठाइने गरेको छ । फोहोर ढुवानी गर्न करिब ५ गाडी प्रयोगमा रहेको छ । कुल फोहोरमा ६० प्रतिशत कुहिने खालको, १० प्रतिशत फलाम र हड्डी, १० प्रतिशत प्लास्टिक र

२० प्रतिशत अन्य फोहोर रहने गरेको छन् फोहोरमैला संकलनमा एक संस्था संलग्न रहेको छन् ।

शौचालयको अवस्था

प्रयोग गर्ने शौचालयको प्रकार अनुसार सबैभन्दा बढी १२३०७ अर्थात् ४९.२२ प्रतिशत घरपरिवारले फ्लस तथा सेफ्टी टैंक भएको शौचालय प्रयोग गरेको पाइयो भने दोस्रोमा साधारण शौचालय प्रयोग गर्ने घरपरिवार ११२९५ अर्थात् ४५.१७ प्रतिशत, र शौचालय नभएका घरपरिवार ६१ अर्थात् ०.२४ प्रतिशत पाइयो । साथै कतिपय घर परिवारमा एक भन्दा बढी शौचालय रहेको पाइयो । उक्त शौचालय नभएका घरपरिवार पहिचान गरी पूर्ण शौचालय भएको नगरपालिका बनाउनका लागि आवश्यक कदम चाल्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.३.६ भौतिक-सामुदायिक पूर्वाधार

यातायात पूर्वाधार

तिलोत्तमा नगरपालिकामा सडक तथा यातायातको पहुँच राम्रो रहेको छ । तिलोत्तमा नगरपालिका भित्र रहेका सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्था तालिका ५.७ मा देखाइएको छ ।

तालिका ५.६ सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्था

क्र. सं.	सडकको वर्गीकरण	लम्बाइ (कि.मि.)	सडकका औसत चौडाइ (मि.)	सडक सेवा पुगेका वडाहरू
१	राजमार्ग	१०	५०	
२	सहायक राजमार्ग	८	१३	
३	पक्की तथा कालो पत्रे	२६५	८	सबै
४	कच्ची -ग्राभेल सडक	६३५	८	सबै

श्रोत: तिलोत्तमा नगरपालिकाको प्रोफाइल, २०७५

ऊर्जाको श्रोत

प्रयोग गर्ने मुख्य बत्तीको श्रोत अनुसार सबैभन्दा बढी २३४७४ अर्थात् ९३.८८ प्रतिशत घरपरिवारले बिद्युत प्रयोग गरेको पाइयो भने दोस्रोमा सोलार प्रयोग गर्ने घरपरिवार ८६४ अर्थात् ३.४६ प्रतिशत, र मट्टीतेल प्रयोग गर्ने घरपरिवार ९१ अर्थात् ०.३६ प्रतिशत पाइयो । साथै कतिपय घरपरिवारले एक भन्दा बढी बत्तीको श्रोत प्रयोग गर्ने पाइयो ।

संचार सुविधा

तिलोत्तमा नगरपालिकाका ११,२५० घर परिवारमध्ये १,५३७ घर परिवारमा कुनै सुविधा छैन भने ९,५४० परिवारले कम्तीमा एउटा सुविधाको प्रयोग गरेको छन् । कम्तीमा एउटा सुविधा

प्रयोग गर्ने घर परिवारहरू जस्तै रेडियो, टेलिभिजन, इन्टरनेट इत्यादि तलको तालिकामा देखाइएको छ। साइकल अधिकतम परिवारहरूले प्रयोग गर्ने गर्थे, जम्मा ७,५०० कुल प्रयोगकर्ताहरू प्रयोग गर्थे त्यसपछि मोबाइलफोन कुल ५,२१८ घरधूरी प्रयोग गर्ने गरिएको थियो ।

बजार

यस नगरपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्रहरूमा शंकरनगर, डाईभरटोल, मणीग्राम, मङ्गलापुर, भलवारी, मधवलीया, कोटिहवा, केरवानी, सिमरा बजार, मुडीयारी आदि महत्वपूर्ण स्थानहरू हुन।

सिँचाई प्रणाली

यस नगरपालिकाको ९२४३.५ हेक्टर क्षेत्रफल जग्गामा कृषि कार्य हुने गरेको छ । कृषि प्रयोजनको सिँचाईको लागि कुलो-नहर, भूमिगत जल तथा मौसमी वर्षाको उपयोग हुने गरेको छ । यस नगरपालिकाको उत्तरी तथा बीच भागमा अवस्थित शंकरनगर तथा आनन्दवनमा सिँचाईको लागि तिनाउ नदीबाट नहर बनाई ल्याइएको सोह छत्तिस कुलोबाट हुन्छ भने अन्य स्थानहरूमा भूमिगत जलको पानी उपयोग गरी सिँचाई गरिन्छ ।

उद्योग-कल कारखाना

घरधूरी सर्वेक्षण २०७५ अनुसार, उद्योग भएका ३६३ अर्थात् १.५२ प्रतिशत घरहरू पाइयो भने उद्योग नभएका २३३८८ अर्थात् ९८.२४ प्रतिशत र उल्लेख नगरिएका ५६ घरधूरी पाइयो। घरधूरीसर्वेक्षण २०७५ मा, उद्योगको किसिम अनुसार ठूला उद्योग १६ अर्थात् ४.४१ प्रतिशत, मझौला उद्योग १०१ अर्थात् २७.८२ प्रतिशत र साना उद्योग २४६ अर्थात् ६७.७७ प्रतिशत पाइयो ।

बसपार्क वा बस स्टेसन

यस नगरपालिकामा बसपार्कको छुट्टै व्यवस्था भएको छैन । नगरपालिकाका विभिन्न स्थानहरूमा रहेका यात्रु प्रतीक्षालयहरूबाट सवारी साधनमा चढ्ने झर्ने गर्दछन् ।

पार्क, वनस्पति तथा उद्यान सम्बन्धी विवरण

तिलोत्तमा नगरपालिकामा रहेका पार्क, वनस्पति तथा उद्यानहरूमा शंकरनगर वनवाटिका, चिलिया र तिलोत्तमा पार्क पर्दछ ।

व्यापारिक कन्दहरूको विवरण

तालिका ५.७ व्यापारिक कन्दहरूको विवरण

क्र. सं.	व्यापारिक केन्द्रको नाम	मुख्य व्यापारिक वस्तुहरू
१	योगीकुटी, शंकरनगर, ड्राइबरटोल	खाद्यान्न, हार्डवेयर पसल, मोटर पार्टस
२	नयामील, मणिग्राम,	खाद्यान्न, हार्डवेयर, अटामोबाइल्स
३	भलवारी	पेट्रोलियम पदार्थ, खाद्यान्न
४	सेमरा	खाद्यान्न, हार्डवेयर
५	करहिया	खाद्यान्न, हार्डवेयर
६	कोटिहवा, सखुवानी, मधवलीया	खाद्यान्न, हार्डवेयर पसल, मोटर पार्टस
७	वरबलिया, गंगोलिया, कानपारा	कृषि उत्पादन, खाद्यान्न, हार्डवेयर
८	सुपौली, टिकुलीगढ	कृषि उत्पादन, खाद्यान्न,

श्रोत: तिलोत्तमा नगरपालिका प्रोफाइल, २०७५

५.३.७ आर्थिक

रोजगारी

आर्थिक जनगणना, २०१८ का अनुसार तिलोत्तमा नगरपालिकामा जम्मा २,३११६ संस्थाहरू छन् जुन विभिन्न आर्थिक गतिविधिहरूमा संलग्न छन्। ती संस्थाहरूमा जम्मा ८,६१२ व्यक्ति आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न छन्, एक स्व रोजगार वा कर्मचारीको रूपमा, कुल पुरुष संख्या ६,५६९ छ र महिला संख्या २,०४३ रहेको छ। प्रत्येक व्यवसायमा औसतमा ३.७२ मात्रा व्यक्ति संलग्न रहेको बताइएको छ जसमा पुरुषको २.८४ र महिलाको ०.८८ मात्रा संलग्न रहेको पाइयो । संस्थाहरूमा पुरुष र महिला संलग्नताको अनुपात ३.२२ छ, जसको अर्थ ३.२२ पुरुषहरू प्रति महिला आर्थिक गतिविधिमा संलग्न छन् ।

कृषि तथा पशु सेवा

जिल्ला विकास कार्यालय, रुपन्देही अनुसार तिलोत्तमा नगरपालिका भित्र १ ओटा जानकी नगरमा र १ ओटा भलवारीमा कृषि सेवा केन्द्र तथा कृषक समूहको पक्की भवन रहेको छ । साथै १ ओटा योगीकुटी र १ ओटा करहियामा पशु सेवा केन्द्रको पक्की भवन रहेको छ ।

कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

तालिका ५.८ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

क्र. स	पकेट क्षेत्रको नाम	ठेगाना	बाली	अनुमानित क्षेत्रफल (हे)	नजिकको बजारको दूरी कि.मी
१	करहिया बीउ उत्पादन पकेट	करहिया, आनन्दवन, मक्रहर	धान - बीउ उत्पादन	100	2
२	करहिया बीउ उत्पादन पकेट	करहिया, आनन्दवन, मक्रहर	गहुँ - बीउ उत्पादन	50	2
३	तेलहन बाली उत्पादन पकेट क्षेत्र	मक्रहर, टिकुलीगढ	तेलहन	200	3
४	तेलहन बाली उत्पादन पकेट क्षेत्र	करहिया, शंकरनगर	तेलहन	200	4
५	दलहन पकेट क्षेत्र	मक्रहर	दलहन	100	5
६	दलहन पकेट क्षेत्र	करहिया, आनन्दवन	दलहन	200	5
७	आलु पकेट क्षेत्र	मक्रहर	आलु	100	5
८	आलु पकेट क्षेत्र	टिकुलीगढ	आलु	100	5
९	प्याज पकेट क्षेत्र	करहिया	प्याज	20	5
१०	तरकारी पकेट क्षेत्र	टिकुलीगढ	तरकारी	100	5
११	च्याउ पकेट क्षेत्र	करहिया	च्याउ	30 परिवार	5

परिवारको सरदर वार्षिक आम्दानी

तिलोत्तमा नगरपालिका प्रोफाइल, २०७५ अनुसार परिवारको सरदर वार्षिक आम्दानी अनुसार एक लाख सम्म आम्दानी भएका घरधुरी ५८८१ अर्थात् २४.७ प्रतिशत, एक लाख देखि साढे तीन लाख सम्म आम्दानी भएका ११००० अर्थात् ४६.२० प्रतिशत, साढे तीन देखि पाँच लाख सम्म आम्दानी भएका ३८५४ १६.१९ प्रतिशत, पाँच लाख देखि दश लाख सम्म आम्दानी भएका २२९७ अर्थात् ९.६५ प्रतिशत र दश लाख भन्दा माथि आम्दानी भएका ७७५ अर्थात् ३.२६ प्रतिशत रहेको पाइयो ।

परिवारको सरदर वार्षिक खर्च

तिलोत्तमा नगरपालिका प्रोफाइल, २०७५ अनुसार परिवारको सरदर वार्षिक खर्च अनुसार एक लाख सम्म आम्दानी भएका घरधूरी ६१४४ अर्थात् २५.८१ प्रतिशत, एक लाख देखि साढे तीन लाख सम्म खर्च भएका १२८३२ अर्थात् ५३.९ प्रतिशत, साढे तीन देखि पाँच लाख सम्म खर्च भएका ३१०३ अर्थात् १३.०३ प्रतिशत, पाँच लाख देखि दश लाख सम्म खर्च भएका १२६० अर्थात् ५.२९ प्रतिशत र दश लाख भन्दा माथि खर्च भएका ४६८ अर्थात् १.९७ प्रतिशत रहेको पाइयो । जसको विस्तृत विवरण कूल घर परिवारको आधारमा तलको चित्रमा देखाइएको छ ।

५.३.८ पेशा तथा जीवन स्तर

तिलोत्तमा नगरपालिकाका बासिन्दाको मुख्य पेशाको रूपमा कृषि रहेको छ। यहाँका बासिन्दाहरू उद्योग लगायत व्यापार व्यवसाय, ज्याला मजदुरी पेशामा संलग्न छन्। राष्ट्रिय आर्थिक सर्वेक्षण २०१८ (के.त.वि., २०७६) अनुसार लुम्बिनी प्रदेशमा कूल १,४७,७८९ औद्योगिक तथा व्यवसायिक कुनै एक स्थानमा स्थापित भइ नाफामूलक रहेको स्थापित संस्थाहरू रहेका छन्। यसमध्ये रूपन्देही जिल्लामा ३८,४०३ वटा छन् भने यस जिल्ला भित्र तिलोत्तमा न.पा. मा कूल ५१६३ वटा स्थापना रहेको तथा यसमा जम्मा २०,०८२ पुरुष १३१९९ महिला ६८८३) जना अनुबन्धित रही रोजगारमा रहेको छन्।

६ प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रक्रियाले प्रस्तावको विकल्पको खोजी गर्ने भएकोले प्रस्तावको कार्यान्वयन बाहेक अरु विकल्प नै नभएको स्थितिमा पनि प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने अवधारणा भित्र रही विकल्पको अध्ययन गरिएको छ । प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा निम्न क्षेत्र समावेश गरि विकल्पहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

- आयोजनाको डिजाइन
- आयोजना स्थल
- आयोजना प्रविधि
- समय तालिका
- कच्चा पदार्थ
- जग्गाको प्रयोग
- आयोजना कार्यान्वयन नगर्दाको स्थिति

प्रस्तावित विकल्पको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने अनुकूल र प्रतिकूल प्रभावको तुलनात्मक आंकलन गरि निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ६.१: प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण

विकल्प	विश्लेषण	अनुकूल वातावरणीय प्रभाव	प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव
विकल्प १: प्रस्तावित आयोजना प्रस्तावित क्षेत्रमा यथास्थिति कार्यान्वयन गर्ने			
डिजाइन	विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनमा उल्लेख भए बमोजिमको संरचनाहरू निर्माण गर्ने ।	संरचनाहरू नेपाल राष्ट्रिय भवन संहिता एन.बि.सी. १०५:२०७७, अनुसार निर्माण गरिने र निर्माण गरिने भवन तथा सेवा सुरक्षित हुनुका साथै व्यवस्थित र राम्रो हुने ।	छैन

<p>आयोजना स्थल</p>	<p>लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रुपन्देही जिल्लाको तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं १० सग्रहवा क्षेत्रमा रहेको सामुदायिक वन क्षेत्रमा प्रस्ताव गरिएको छ । यस क्षेत्र औद्योगिक ग्रामको क्षेत्र नेपाल सरकारको मिति २०७६/०६/०७ को निर्णय र मिति २०७९/०५/०२ मा नेपाल सरकारको राजपत्रमा प्रकाशित सूचना बमोजिम लिइएको हो र औद्योगिक ग्राम घोषणा तथा संचालन कार्यविधि, २०७५ अनुसार गरिएको</p>	<p>प्रस्तावित क्षेत्र घना वस्तिदेखि धेरै टाढा रहेको छ । यस क्षेत्रको छनोट प्रकृयागत चरणमा त्यस क्षेत्रको सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको आपसी बैठक पछिको निर्णय बमोजिम आयोजना अगाडी बढाउने सिफारिस संगै नगरपालिका कार्यपालिकाको निर्णयबाट प्रस्ताव गरिएको हो । सडकको पहुँच पुगिसकेको र सडक निर्माण गर्नु नपर्ने । नजिकै वस्ति क्षेत्र नरहेकोले वस्ति क्षेत्रमा असर नगर्ने र जन गुनासो आउने सम्भावना न्यून रहेको । प्रस्तावित क्षेत्र वन क्षेत्रमा पर्ने तर सो क्षेत्रमा कुनै संरक्षित तथा लोपान्मुख प्रजातिहरू नरहेको ।</p>	<p>प्रस्तावित क्षेत्र वन क्षेत्रमा पर्ने भएकोले वन क्षेत्रको नाश हुने प्रस्तावित क्षेत्रमा गाइ वस्तुहरूको पहुँच रहेकोले सो क्षेत्रमा गाई वस्तुहरू जाँदा गाईवस्तु तथा सो क्षेत्र दुबैलाई नोक्सान हुने ।</p>
<p>अपनाईने प्रविधि</p>	<p>विभिन्न उद्योग लाई त्यसको आवश्यकता अनुसार क्षेत्रफल वर्गीकरण गरिने ।</p>	<p>वातावरणमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावको न्यूनीकरण हुने</p>	<p>उद्योग उपकरण बाट उत्पन्न हुने ध्वनिले कामदार तथा वरपर रहेको</p>

			वन्यजन्तुहरूलाई असर गर्ने ।
सञ्चालन विधि/सेवा	देशभरिका विभिन्न इच्छुक साना लगानी उद्योगीहरूले यस औद्योगिक ग्राममा रहेका विभिन्न पूर्वाधार को सदुपयोग गर्न सकिने र आफ्नो उद्योग खोल्न लाग्ने लागत घटाई फाइदा लीन सकिने	औद्योगिक क्षेत्रको रूपमा चौतर्फी पहिचान हुन सक्ने । लगानीमा प्रोत्साहन सिर्जना हुने ।	छैन
समय तालिका	ध्वनि रहित उद्योगहरू चौबीसै घण्टा समयमा सञ्चालन गरिने । उच्च ध्वनि युक्त उद्योगहरू बिहान देखि साँझसम्म मात्र संचालन हुने ।	बस्तीसम्म यसको असर न्यूनतम रहने दिनको समयमा मात्र संचालन गर्दा फोहोरमैला संकलन तथा प्रशोधनलाई सहज हुने ।	छैन
कच्चा पदार्थ	औद्योगिक ग्राम केन्द्रमा संरचना निर्माण गर्नको लागि मुख्य रूपमा इट्टा, गिट्टी, बालुवा, सिमेन्ट, फलामको छड आदि कच्चा पदार्थको रूपमा प्रयोग गर्ने । उद्योगीहरूलाई आफ्नो उद्योग अनुसार संचालन चरणमा चाहिने विभिन्न किसिमका कच्चा पदार्थ मापदण्ड बमोजिम प्रयोग तथा भण्डारण गरिने ।	उपलब्धतामा सहज हुने ।	छैन

वन तथा सरकारी जग्गाको प्रयोग	सामुदायिक वन क्षेत्र प्रयोग गरिने।	प्रस्तावित क्षेत्र घना वस्ति क्षेत्र नजिक नरहेको र मानव वस्तिमा असर नगर्ने।	प्रस्तावित सामुदायिक वन क्षेत्रको केही क्षेत्र औद्योगिक ग्राम केन्द्र क्षेत्रमा परिणत हुने। वन क्षेत्रमा रहेका वन्यजन्तुको वासस्थानमा असर गर्ने।
विकल्प २: प्रस्तावित आयोजना अन्य स्थानमा अन्य विधिबाट कार्यान्वयन गर्ने			
डिजाइन	प्रस्तावित आयोजना प्रस्तावित क्षेत्रबाहेक अन्य क्षेत्रमा निर्माण गर्ने हुनाले पुनः डिजाइन र प्लान गर्नुपर्ने	प्रस्तावित क्षेत्रमा आवश्यकता अनुसार पुनः डिजाइन गर्न सकिने	पुनः डिजाइनको लागि समय बढी लाग्न सक्ने
आयोजना स्थल	प्रस्तावित क्षेत्रबाहेक नगरपालिका भित्र रहेका अन्य क्षेत्र।	छैन	जग्गाको उपलब्धतामा समस्या
अपनाईने प्रविधि	उद्योग क्षेत्रको plot वर्गीकरण तथा अध्ययन नगरी छुट्याउने	छैन	वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पर्ने साथै उद्योग व्यवस्थापनमा कठिनाई तथा समस्या पुग्ने
सञ्चालन विधि/सेवा	नगरपालिकाले आफै उद्योगहरू निर्माण गरि संचालन तथा व्यवस्था गर्ने	स्थानीयलाई रोजगारीमा सहज हुने।	नगरपालिकाको लगानी धेरै हुने
समय तालिका	सेवा चौबीसै घण्टा सञ्चालन गर्न सकिने	छैन	रातिको समयमा समस्या उत्पन्न हुने

कच्चा पदार्थ	नगरपालिकाले स्वयम् उद्योगलाई चाहिने कच्चा पदार्थ आफै खरिद गर्ने		उपलब्धता व्यवस्थापनमा कमी कमजोरी हुने । निरन्तर लगानी अत्याधिक गर्नुपर्ने
वन तथा सरकारी जग्गाको प्रयोग	वनक्षेत्र बाहेक अन्य क्षेत्र प्रयोग गरिने ।	वन क्षेत्रको प्रयोग नहुने ।	अन्य क्षेत्रमा प्रस्तावित निर्माणको लागि जग्गा उपलब्धता पाउन कठिन । अन्य जग्गा खरिद गर्न कठिनाइ तथा लागतमा वृद्धि । मानवबस्ती नजिक जग्गा पर्न गएमा नगरवासीहरूलाई असर गर्न सक्ने र विवाद आउन सक्ने ।

विकल्प ३: प्रस्ताव कार्यान्वयन नगर्ने

यस वैकल्पिक प्रस्तावले प्रस्तावित औद्योगिक ग्राम केन्द्र आयोजनाको कार्यान्वयनमा रोक लगाउँछ जसले गर्दा यस तिलोत्तमा नगरपालिकाका बासिन्दा तथा तिलोत्तमा नगरपालिकाका स्थानीय तथा इच्छुक उद्योगी, व्यापारीलाई बेफाइदा पुग्न जानेछ । प्रस्तावित आयोजनाको अभावमा मुलुकको नीति तथा प्रक्षेपणमा प्रश्न खडा जसले गर्दा देशको सामाजिक, आर्थिक महत्व तथा दायित्वमा क्षति हुने देखिन्छ । औद्योगिक ग्राम केन्द्र आयोजनाको संरचना डिजाइन समेत वातावरण मैत्री रहेकाले प्रस्तावित केन्द्र आयोजनाले यस क्षेत्रको वातावरणमा उल्लेखनीय नकारात्मक असर पार्ने देखिँदैन त्यसैले यस प्रस्ताव कार्यान्वयन नगर्ने प्रस्ताव उपयुक्त छैन ।

यसरी विभिन्न विकल्पहरूको विश्लेषण गरी अध्ययन गर्दा विकल्प १ प्राविधिक, सामाजिक-आर्थिक तथा वातावरणीय हिसाबले उपयुक्त विकल्प देखिन्छ ।

७ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव तथा संरक्षणका उपाय

७.१ निर्माण अवधि

७.१.१ भौतिक प्रभावहरू

	पर्ने प्रभावहरू	प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष, तह निर्धारण परिमाण, सिमा, समयावधि, (प्रति वर्ती/अपरिवर्तनीय)
नकारात्मक प्रभावहरू		
१. जमिन	भू-उपयोगमा परिवर्तन आउनेछ। प्रस्ताव निर्माणको लागि कूल १३.८ हे. वन क्षेत्रफल जमिन तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राममा परिणत हुनेछ ।	प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा र दीर्घकालीन अवधि (अपरिवर्तनीय)
२. वायु मण्डल	आयोजनको निर्माणको चरणमा जमिन सम्माउने, अन्य संरचना निर्माणको लागि जमिनमा खाल्डो खन्ने कार्य तथा निर्माण जन्य सामग्रीहरूको ढुवानी गर्दा साधनहरूको प्रयोगले पहुँच मार्गमा हुने वायु प्रदूषण तथा ढुवानी साधनहरूबाट निष्कासन हुने धुवाँ बाट हुने वायु प्रदूषणको असर स्थानीयमा पर्न सक्छ ।	प्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थानीय सीमा र अल्पकालीन अवधि (प्रति वर्ती)
३. पानी	निर्माण चरणमा संवेदनशील स्थानमा निर्माण सामग्री भण्डारण गर्ने स्थान, कामदार बस्ने शिविर नजिकको पानीको श्रोत रहने छ । कामदार वर्गले उत्सर्जन गर्ने फोहर नजिकको पानी श्रोत प्रदूषण हुन मद्दत पुग्नेछ । यसको साथै निर्माण समयमा तेल पोखिन सक्छ जुन नजिकैको पानी श्रोतमा मिसिन गई पानी प्रदूषण हुनेछ ।	अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा र दीर्घकालीन अवधि (प्रति वर्ती)

४. ध्वनि	निर्माण कार्यमा प्रयोग हुने मेशिनहरू जस्तै भाइब्रेटर, जेनरेटर आदिले ध्वनि प्रदूषण गर्दछ । साथै गाडीको आवत जावतका कारण पनि ध्वनि प्रदूषण हुनेछ ।	प्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थलगत सीमा र अल्पकालीन अवधि (प्रति वर्ती)
५. फोहोरमैला	निर्माणको क्रममा कामदारबाट तथा निर्माण सामाग्रीबाट फोहोरमैला उत्सर्जन हुने देखिन्छ । कामदारहरूद्वारा मुख्यतः कुहिने तथा नकुहिने फोहरहरू उत्सर्जन हुने देखिन्छन् । उत्सर्जन हुने फोहरमा जस्तै प्लास्टिकका टुक्रा, खेर गएको खानेकुरा आदि पर्दछन् । साथै प्रस्ताव स्थलमा निर्माण जन्य सामाग्रीहरूको उचित तरिकाबाट व्यवस्थापन नभएमा धूलो उड्नाले वायु प्रदूषण, वर्षाको समयमा निर्माण जन्य सामाग्रीहरू बगाएर स्थानीय जग्गामा हानी पुराउने देखिन्छ ।	प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा र अल्पकालीन अवधि (प्रति वर्ती)

७.१.२ जैविक प्रभावहरू

	पर्ने प्रभावहरू	प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष, तह निर्धारण परिमाण, सिमा, समयावधि, (प्रति वर्ती/अपरिवर्तनीय)
नकारात्मक प्रभावहरू		
१. वन/जंगलको क्षय	प्रस्तावित आयोजना निर्माण कार्य तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं १० मा रहेको सग्रहवा सामुदायिक वन क्षेत्रको १३.७८७ हे. प्रयोग गरिनेछ मा । प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वन क्षेत्र संकुचन हुनेछ ।	प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थानीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि (अपरिवर्तनीय)
२. वनस्पति	प्रस्तावित क्षेत्रमा डुम्री, बेल, बकाइनो, अमला, आँप, सिसौ, सिमल, सिरिस,	प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थानीय सीमा र

	भिलोर, कदम, किम्बु, कर्मा जस्ता वनस्पतिहरू रहेका छन् र निर्माणको क्रममा सो वनस्पतिहरूमा नोक्सान पुग्न सक्नेछ । प्रस्ताव गरिएकोले यस प्रस्ताव क्षेत्रमा २४४१ गोटा रुख तथा पोल को संख्या रहेको छ ।	दीर्घकालीन अवधि (अपरिवर्तनीय)
३. जीवजन्तु	निर्माणको क्रममा प्रस्तावित क्षेत्रमा रहेको विभिन्न जीवजन्तुको वासस्थानलाई खण्डी करण गर्नेछ ।	प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थलगत सीमा र दीर्घकालीन अवधि (अपरिवर्तनीय)
४. प्राकृतिक वासस्थान	प्रस्तावित क्षेत्रमा रहेको विभिन्न चराचुरुंगी तथा जीवजन्तुको वासस्थानमा क्षति हुन सक्नेछ ।	प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थलगत सीमा र दीर्घकालीन अवधि (अपरिवर्तनीय)

७.१.३ सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभावहरू

	पर्ने प्रभावहरू	प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष, तह निर्धारण परिमाण, सिमा, समयावधि, (प्रति वर्ती/अपरिवर्तनीय)
सकारात्मक प्रभावहरू		
१. रोजगारीको अवसर	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम केन्द्र को निर्माण अवधिमा, दक्ष, अर्धदक्ष र अदक्ष गरेर करिब १ वर्षको लागि ५० जना जनशक्ति प्रति दिनको आवश्यकता पर्ने देखिन्छ । उक्त आवश्यक कामदारहरूको आपूर्ति गर्दा स्थानीय जनताको दक्षता अनुसार रोजगारीको अवसरमा प्रथमिकता दिइनेछ ।	प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सिमा र अल्पकालीन अवधि
२. आर्थिक गतिविधिमा वृद्धि	यस आयोजना निर्माणको समयमा निर्माण सामग्रीहरू जस्तै सिमेन्ट, ग्राभेल, बालुवा, रड आदि स्थानीय बजारबाट आपूर्ति गरिनेछ । त्यस्तै कामदारको लागि	प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सिमा र अल्पकालीन अवधि

	खाद्यान्न तथा वासस्थानको आवश्यकता पर्दछ। उक्त आवश्यक वस्तु तथा सेवाहरू स्थानीय बजारबाट पूर्ति गरिने हुनाले स्थानीय क्षेत्रमा आर्थिक गतिविधिहरूमा वृद्धि ल्याउने सम्भावना रहन्छ ।	
३. प्राविधिक सीपमा अभिवृद्धि	आयोजना निर्माणको समयमा विभिन्न प्रकारका दक्ष जनशक्तिहरू जस्तै इन्जिनियर, डकर्मी, सिकर्मी, इलेक्ट्रिसिएन, प्लम्बर, आदि सामेल हुनेछन् । यस आयोजनाबाट दक्ष तथा अर्धदक्षजनशक्तिको सीप विकास हुनुका साथै को नयाँ टेक्नोलोजीहरू पनि सिक्ने राम्रो अवसर हुन सक्छ ।	प्रत्यक्ष, मध्यम, परिमाण, स्थानीय सिमा र अल्पकालीन अवधि
४. जग्गाको मूल्य वृद्धि	औद्योगिक ग्राम निर्माण हुने कार्य सुरु भएपछि आयोजना क्षेत्र वरपरको जग्गा जमिनको मूल्य वृद्धि हुनेछ । जग्गाको मूल्यांकन बढनाले	अप्रत्यक्ष, मध्यम, परिमाण, स्थानीय सिमा र दीर्घकालीन अवधि
नकारात्मक प्रभावहरू		
१. पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा	निर्माण चरणमा विभिन्न जनशक्तिहरू संलग्न हुने गर्दछन् र काम गर्ने क्रममा ती जनशक्तिमा चोटपटक तथा दुर्घटना हुन सक्छ । वेल्डरको सुत्नेको समस्या हुनसक्छ, कामदार दुर्घटनामा पर्न सक्छ, इलेक्ट्रीशियनलाई विधुतिय झट्का आदि हुन सक्छ । यसको अलावा उनीहरूको श्वासप्रश्वासमा समेतमा समस्या देखा पर्न सक्दछ । साथै निर्माण स्थलमा शौचालय,सफा पिउने पानीको व्यवस्थापन र सरसफाइ नभएको अवस्था तथा निर्माण कार्यहरू गर्दा निस्कने धूलो र ध्वनिले स्वास्थ्य सम्बन्धी असरहरू पर्ने देखिन्छ ।	प्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थानीय सीमा र अल्पकालीन अवधि

<p>२. बाल श्रम तथा लैंगिक बिभेदबाट पर्ने प्रभाव</p>	<p>तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम निर्माण अवधिमा ठेकदारले बालबालिकाहरूको प्रयोग गर्न सक्छ। बालबालिकालाई श्रममा प्रयोग गर्नु कानुन विपरीत हुनेछ । यस्तै निर्माण कार्यमा महिला र पुरुषलाई समान कामको लागि फरक ज्याला प्रदान गर्न सक्छन् जसबाट लैंगिक बिभेद सृजना हुन सक्छ ।</p>	<p>अप्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थानीय सीमा र अल्पकालीन अवधि</p>
<p>३. निर्माण कार्यमा संलग्न मानवहरू तथा स्थानीय बासिन्दा बीच झैझगडा</p>	<p>निर्माण कार्यमा संलग्न बाहिरी मानवहरू तथा स्थानीयहरूको रहनसहन तथा संस्कृतिमा भिन्नताका कारणले संलग्न मानवहरू तथा स्थानीय बासिन्दा बीच झैझगडा हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ ।</p>	<p>प्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थानीय सीमा र अल्पकालीन अवधि</p>

७.२ संचालन अवधि

७.२.१ भौतिक प्रभावहरू

	<p>पर्ने प्रभावहरू</p>	<p>प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष, तह निर्धारण परिमाण, सिमा, समयावधि, (प्रति वर्ती/अपरिवर्तनीय)</p>
<p>सकारात्मक प्रभावहरू</p>		
<p>१. जल उत्पन्न प्रकोप न्यूनीकरण</p>	<p>प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रभित्र रोहिणी खोला पर्दछ जसको कारण नजिक रहेको क्षेत्र तथा वस्तिमा बाढी आउने सम्भावना रहन्थ्यो भने आयोजना कार्यान्वयन गर्दा उक्त खोला Channelization तथा आवश्यक पूर्वाधार निर्माण कार्य गरिने हुँदा बाढी तथा जल उत्पन्न प्रकोप न्यूनीकरण हुनेछ ।</p>	<p>प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि (अपरिवर्तनीय)</p>
<p>नकारात्मक प्रभावहरू</p>		

<p>१. जमिन</p>	<p>तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम सञ्चालनको क्रममा विभिन्न उद्योगहरू बाट विभिन्न प्रकारका ठोस तथा तरल फोहोरहरू जमिनमा छोडी दिँदा तथा सो को उचित व्यवस्थापन गर्न नसक्दा स्थानीय वातावरण प्रदूषण हुन सक्छ । साथै कामदारका लागि राम्रो शौचालय नहुँदा प्रस्ताव क्षेत्र प्रदूषण बढ्ने र विभिन्न रोगहरू लाग्ने सम्भावना अझ बढी रहेको छ ।</p>	<p>प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा र दीर्घकालीन अवधि (प्रति वर्ती)</p>
<p>२. वायु मण्डल</p>	<p>आयोजना क्षेत्रमा विभिन्न किसिममा उद्योगहरू संचालनमा आउनेछन् । केही उद्योगहरूमा Boilers प्रयोग हुने हुन्छ जसको कारण वायुमा हानिकारक प्रदूषकहरू उत्सर्जन हुन सक्छ । साथै औद्योगिक क्षेत्रमा सवारी साधनको लगातार आवत जावतको कारणले वायुमा प्रदूषण बढ्नेछ ।</p>	<p>प्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थानीय सीमा र अल्पकालीन अवधि (प्रति वर्ती)</p>
<p>३. पानी</p>	<p>औद्योगिक क्षेत्रमा अत्याधिक मात्रामा पानीको खपत गरिनेछ र पानीको श्रोत डिप बोरिंग हुनेछ जसले गर्दा Water Table घट्न सक्नेछ । साथै उद्योगहरूबाट निस्कने प्रदूषित पानीले आयोजना क्षेत्र नजिकै रहेको पानीको श्रोत प्रदूषित गर्नेछ ।</p>	<p>अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा र दीर्घकालीन अवधि (प्रति वर्ती)</p>
<p>४. ध्वनि</p>	<p>उद्योगहरू संचालनका क्रममा उद्योगमा प्रयोग हुने मेशिन तथा जेनरेटरबाट निस्कने ध्वनि तथा औद्योगिक क्षेत्रको लागि चल्ने सवारी साधनबाट निस्कने ध्वनिको कारण ध्वनि प्रदूषण हुनेछ ।</p>	<p>प्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थलगत सीमा र अल्पकालीन अवधि (प्रति वर्ती)</p>
<p>५. विपद जोखिमबाट पर्ने प्रभाव (भूकम्प, आगलागी, बाढी आदि)</p>	<p>प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राममा विभिन्न उद्योगको भवनहरू निर्माण गरिनेछ । उक्त क्षेत्रमा विद्युत सर्ट सर्किट तथा अन्य कारणले आगलागीको समस्या</p>	<p>प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा र दीर्घकालीन</p>

	पनि देखा पर्न सक्दछ । साथै प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम रोहिणी खोलाको वगर क्षेत्रमा अवस्थित रहेको कारण वर्षा महिनामा बाढी आइ औद्योगिक ग्राम क्षेत्र पनि डुबाइमा पर्नसक्छ ।	अवधिको रहनेछ । (अपरिवर्तनीय)
--	---	---------------------------------

७.२.२ जैविक प्रभावहरू

	पर्ने प्रभावहरू	प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष, तह निर्धारण परिमाण, सिमा, समयावधि, (प्रति वर्ती/अपरिवर्तनीय)
नकारात्मक प्रभावहरू		
१. वन	साथै वनको खंडीकरणले वनस्पतिहरूको बीउ फैलन र चरिना पाउने छैनन् र अन्ततः स्थानीय क्षेत्रको समग्र परिस्थितिकीय प्रणालीलाई असर गर्नेछ ।	प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि (अपरिवर्तनीय)
२. वन्यजन्तु	वन फँडानीले वन्यजन्तुहरूको वासस्थानलाई खण्डी करण गर्नेछ । तसर्थ, औद्योगिक क्षेत्रको विकासले वन्यजन्तुहरूको प्राकृतिक विचरणमा असर पारि उनीहरूको संख्यामा कमी ल्याउन सक्छ ।	प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत सीमा र दीर्घकालीन अवधि (अपरिवर्तनीय)
३. गैह्र काष्ठ वन पैदावारहरूको चोरी सिकारी	प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा संचालनका बेलामा विभिन्न किसिमका मानिस र कामदारहरूको आवागमन धेरै हुने भएकोले अवैध शिकार तथा तस्करको खतरा हुनेछ ।	प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि (अपरिवर्तनीय)

७.२.३ सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभावहरू

	पर्ने प्रभावहरू	प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष, तह निर्धारण परिमाण, सिमा, समयावधि, (प्रति वर्ती/अपरिवर्तनीय)
सकारात्मक प्रभावहरू		

<p>१. स्थानीय उत्पादनहरूलाई बजार र व्यापारका अवसर</p>	<p>प्रस्तावित औद्योगिक ग्राममा विभिन्न प्रकारका उद्योगहरू संचालनमा आउने छन् । यी उद्योगहरूमा विभिन्न प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको आवश्यकता पर्नेछ । यसले स्थानीय रूपमा उपलब्ध कच्चा पदार्थहरूको उत्पादनलाई बढुवा दिनेछ । औद्योगिक क्षेत्रको संचालनले उत्पादन र वस्तुहरूको निरन्तर र सहज प्रवाह सुनिश्चित गर्नेछ । प्रस्तावित औद्योगिक क्षेत्रको संचालनले कृषि जन्य, दुग्ध जन्य पदार्थ, मासु, इत्यादि उत्पादनलाई पनि वृद्धि गर्नेछ ।</p>	<p>प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, क्षेत्रीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि</p>
<p>२. स्थानीय रोजगारीको अवसर</p>	<p>तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम सञ्चालनका लागि विभिन्न तहका दक्ष तथा अदक्ष जनशक्तिहरू आवश्यक पर्ने हुन्छ । तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम संचालन पश्चात् २०० जना भन्दा बढी प्राविधिक तथा अप्राविधिक जनशक्तिहरूले रोजगारीको अवसर पाउनेछन् । रोजगारीको निमित्त स्थानीय जनतालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।</p>	<p>प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि</p>
<p>३. स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा</p>	<p>प्रस्तावित औद्योगिक ग्राममा स्थापना हुने उद्योग दर्ता एवं नवीकरण प्रक्रियामा लाग्ने शुल्क तथा अन्य राजस्व स्थानीय सरकारको करको दायरामा आउनेछ र स्थानीय सरकारलाई राजश्वको श्रोत बढ्नेछ ।</p>	<p>प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि</p>
<p>नकारात्मक प्रभावहरू</p>		
<p>१. सामुदायिक श्रोत साधनहरूमा चाप</p>	<p>आयोजना संचालनका क्रममा श्रोत साधनहरूको अधिकतम प्रयोग हुनेछ र सीमित सामुदायिक श्रोत साधनहरूको अधिकतम प्रयोगले संचार, पिउने पानी,</p>	<p>प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि</p>

	विद्युत, आदि जस्ता सुविधाहरू र सामुदायिक पूर्वाधारहरूमा चाप पर्नेछ ।	
२. अव्यवस्थित वस्ति विकास	औद्योगिक ग्राम संचालन पश्चात् रोजगारीको अवसर र अन्य सुविधाहरूको कारण उक्त क्षेत्र वरपर अव्यवस्थित वस्ति विकास हुन सक्नेछ ।	अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि
३. मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव	प्रस्तावित औद्योगिक ग्राम संचालनका क्रममा त्यस क्षेत्रको वायु तथा ध्वनि गुणस्तरमा कमी आउन सक्नेछ र नजिक बस्ने मानिस तथा त्यहाँ काम गर्ने कामदारहरूको स्वास्थ्यमा असर गर्न सक्नेछ ।	प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि
४. गुनासो सुनुवाई	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम व्यवस्थापन समितिले सञ्चालन चरणमा स्थानीय समुदायबाट गुनासोहरू प्राप्त गर्ने सम्भावना रहन्छ। तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम सञ्चालनको चरणमा स्थानीयको माग, सेवा, सामुदायिक विकासको लागि वित्तीय सहयोग सम्बन्धी गुनासो व्यवस्थापनको मुख्य चासो हुनेछ ।	अप्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थानीय सीमा र दीर्घकालीन अवधि

८ अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यून गर्ने उपायहरू

प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने सकारात्मक प्रभाव बढाउने तथा नकारात्मक प्रभाव हटाउने उपायहरू तीन(३) प्रकारले वर्गीकरण गरिएको छ । निरोधात्मक (Preventive), सुधारात्मक (Corrective) र क्षतिपूर्ति (Compensatory) का उपायहरू अवलम्बन गरि वातावरणमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभाव हटाउने वा न्यून गर्ने र अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्ने काम गरिएको छ । प्रतिरोधात्मक उपायको अवलम्बन गर्दा उल्लेख्य प्रभाव पर्नु अगाडि नै कम गर्न वा निर्मूल गर्न सकिने प्रतिरोधात्मक उपायहरू समावेश गरिएका छन् । सुधारात्मक उपायको अवलम्बन गर्दा प्रतिकूल प्रभावलाई कम गरेर स्वीकार योग्य तह सम्म ल्याउनका लागि सुधारात्मक उपायहरू समावेश गरिएका छन् । क्षतिपूर्तिका उपायको अवलम्बन गर्दा कम गर्न वा हटाउन नसकिने खालका प्रभावहरूको लागि क्षतिपूर्तिका उपायहरू समावेश गरिएका छन् ।

तालिका ८.१: प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने नकारात्मक प्रभाव तथा तह निर्धारण

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					जम्मा अंक	न्यूनिकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	अनुकूल/ प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		
निर्माण चरण								
भौतिक वातावरण								
भू-बनोटमा परिवर्तन	विद्यमान भूमिमा औद्योगिक ग्रामको निर्माण गरिदा भू-बनोटमा परिवर्तन आउनेछ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्थ(१०)	दी(२०)	५०	प्रस्तावको क्षेत्राधिकार बाहेकको जमिनमा निर्माण सम्बन्धी कार्यहरू प्रतिबन्ध गर्ने। जमिनको विकास गर्दा हरियाली प्रवर्द्धनलाई प्राथमिकताको व्यवस्था मिलाउने। वृक्षारोपण कार्य पनि गरिनेछ।
वायु प्रदूषण	निर्माण अवधिमा निर्माण सामग्रीहरू ढुवानीका कारणले आयोजना स्थलमा वायु प्रदूषण हुने देखिन्छ साथै तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	नि(१०)	स्थ(१०)	अ(५)	२५	आयोजनालाई चाहिने आवश्यक निर्माण सामग्रीहरू ढुवानी गर्दा धूलो उड्न रोक्नको लागि निर्माण सामग्री ढाकिनेछ।

	निर्माण सामाग्री राखे क्रममा पनि वायु प्रदूषण हुने देखिन्छ जसले गर्दा स्थानीय जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने देखिन्छ ।							प्रयोग गरिने गाडीहरू नेपाल सवारी प्रदूषण मापदण्ड बमोजिम हुनेछन् । सामाग्री अनलोड गर्दा सावधानी अपनाइनेछन् । निर्माणको क्रममा हुने वायु प्रदूषण कम गर्न निर्माण क्षेत्रलाई टिन तथा जालीले घेरबार गरिनेछ । साथै कामदारलाई मास्क, मुख छोप्ने ग्लास तथा हेलमेट प्रदान गरिनेछ ।
पानी प्रदूषण	कामदार वर्गले उत्सर्जन गर्ने फोहर नजिकको पानी श्रोत प्रदूषण हुन मद्दत पुग्नेछ । यसको साथै निर्माण समयमा तेल पोखिन सक्छ जुन नजिकैको पानी श्रोतमा मिसिन गई पानी प्रदूषण हुनेछ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्थ(१०)	अ(५)	३५	कामदार वर्गलाई खाने पानी, फोहर फाल्ने स्थान र अन्य सरसफाइको उचित व्यवस्था गरिनेछ र उचित पालना गर्न लगाइनेछ । निर्माण क्षेत्र र नजिकको सडकमा पानी जम्न दिइनेछैन ।

								फोहोर पानी र अन्य फोहोरहरूलाई रोहिणी खोला र पानीको अन्य श्रोतमा निकास गरिने छैन । निर्माण सामाग्रीहरू जस्तै पेन्ट, तेल आदिको उचित स्थानमा भण्डारण गरिनेछ र चुहावट हुन दिइनेछैन ।
ध्वनि प्रदूषणबाट पर्ने प्रभाव	निर्माण कार्यमा प्रयोग हुने मेशिनहरू जस्तै भाइब्रेटर, जेनरेटर, concrete mixer आदिले ध्वनि प्रदूषण गर्दछ जसले गर्दा स्थानीय जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने देखिन्छ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	नि(१०)	स्थ(१०)	अ(५)	२५	दिनको समयमा मात्र निर्माण कार्य गरिनेछ । हर्न बजाउन निषेध गरिनेछ । ध्वनि प्रदूषण गर्ने गतिविधि र सवारी साधनहरूको संचालन दिनको समयमा मात्रा गरिनेछ ।
फोहर मैलाबाट पर्ने प्रभाव	कामदारहरूद्वारा कुहिने तथा नकुहिने फोहरहरू जस्तै प्लास्टिकका टुक्रा, खानेकुरा आदि उत्पन्न गर्दछ । साथै निर्माण गतिविधिले ठोस उत्सर्जन गरी	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्थ(१०)	अ(५)	३५	उत्सर्जित फोहरलाई कुहिने र नकुहिने आधारमा छुट्याइनेछ । पुनः प्रायोगिक फोहरहरूलाई पुनः प्रयोग गरिनेछ भने पुनः चक्रीय फोहरलाई बिक्री गरिनेछ ।

	स्थानीय वातावरणमा नकारात्मक प्रभाव पर्नेछ ।							अन्य निर्माण सामाग्रीका फोहरलाई सुरक्षित भण्डारण गरी जमिन सम्प्याउन प्रयोग गरिनेछ । फोहोरलाई जलाउने तथा पानीको श्रोतमा फ्याक्न निषेध गरिनेछ । कामदारहरूलाई फोहरमैला सम्बन्धी अभिमुखीकरण गरिनेछ ।
जैविक वातावरण								
वन/जंगलको क्षय	तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं १० मा रहेको सग्रहवा सामुदायिक वन क्षेत्रको १३.८ हे. प्रयोग गरिनेछ र प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वन क्षेत्र संकुचन हुनेछ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	उ(६०)	स्था(२०)	दी(२०)	१००	आयोजनाले तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्रभित्र बगैँचा निर्माण गरी, वृक्षारोपण गरि हरियाली कायम गरिनेछ । प्रस्तावित आयोजना निर्माणको लागि काटिने प्रत्येक रुखको बदलामा १० वटाका दरले स्थानीय प्रजातिका बिरुवाको वनक्षेत्रको क्षतिपूर्ति दिइएको वा डिभिजन वनले तोकेको स्थानमा वृक्षारोपण गरिनेछ

								र तिनको ५ वर्ष सम्म स्याहार, सँभार र रेखदेख गरि सम्बन्धित वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरिनेछ वा विकल्पमा मन्त्रालयको स्वीकृत मापदण्ड अनुसार वृक्षरोपण र स्याहारको लागि लाग्ने रकम अनुमान गरि सम्बन्धित वन कार्यालयद्वारा स्वीकृत गराई सोधभर्ना गरिनेछ ।
वनस्पतिको नास	प्रस्तावित क्षेत्रमा डुम्री, बेल, बकाइनो, अमला, आँप, सिसौ, सिमल, सिरिस, भिलोर, कदम, किम्बु, कर्मा जस्ता वनस्पतिहरू रहेका छन् र निर्माणको क्रममा सो वनस्पतिहरूमा नोक्सान पुग्न सक्नेछ । प्रस्ताव गरिएकोले यस प्रस्ताव क्षेत्रमा २४४१ गोटा रुख तथा पोल को संख्या रहेको छ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	१००	ठूलो रुख कटान नगरीकन आयोजना निर्माण सम्भव भएसम्म ठूला रुख काट्न प्रतिबन्ध गर्ने, ठूला रुख नभएको क्षेत्रमा मात्र भवन तथा अन्य संरचना निर्माण गरिनेछ । काट्नुपर्ने रुखहरूको लागि अनुसूचीमा दिइएको रुख तथा पोलहरूको विवरण अनुसार, चिन्ह लगाइएको आवश्यक मात्रामा मात्र

								काटिनेछ र सो कटान, मूछान र घाट गद्दी गरि सम्बन्धित वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरिनेछ।
जीवजन्तुलाई असर	निर्माणको क्रममा प्रस्तावित क्षेत्रमा रहेको विभिन्न जीवजन्तुको वासस्थानलाई खण्डिकरण गर्नेछ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	निर्माणको क्रममा आयोजना क्षेत्रमा तारबार गरि निर्माण कार्य गरिनेछ। निर्माण कार्य रात्रिको समयमा गरिने छैन। अनावश्यक हर्न तथा अन्य ध्वनि प्रदूषण गरिने छैन।
प्राकृतिक वासस्थानमा असर	प्रस्तावित क्षेत्रमा रहेको विभिन्न चराचुरुंगी तथा जीवजन्तुको वासस्थानमा क्षति हुन सक्नेछ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	वन संरक्षण सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू आयोजना गरिनेछ। निर्माण अवधिमा कामदारहरूलाई नजिकको वनमा प्रवेश गर्न रोक लगाइने छ।
सामाजिक आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण								

स्थानीय रोजगारीको अवसर	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम केन्द्र को निर्माण अवधिमा, दक्ष, अर्धदक्ष र अदक्ष गरेर करिब १ वर्षको लागि ५० जना जनशक्ति प्रति दिनको आवश्यकता पर्ने देखिन्छ।	प्रत्यक्ष	अनुकूल	म(२०)	स्था(२०)	अ(५)	४५ उल्लेखनीय	उक्त आवश्यक कामदारहरूको आपूर्ति गर्दा स्थानीय जनताको दक्षता अनुसार रोजगारीको अवसरमा प्रथमिकता दिइनेछ।
आर्थिक गतिविधिहरूमा बृद्धि	आयोजना निर्माणको समयमा निर्माण सामग्रीहरू जस्तै सिमेन्ट, स्टिल, ग्राभेल, बालुवा आदि स्थानीय बजारबाट आपूर्ति गरिनेछ। यस कार्यले स्थानीय आर्थिक गतिविधिहरूमा बृद्धि हुनेछ।	प्रत्यक्ष	अनुकूल	म(२०)	स्था(२०)	अ(५)	४५	कामदारको लागि खाद्यान्न तथा वासस्थानको आवश्यकता पर्दछ। उक्त आवश्यक वस्तु तथा सेवाहरू स्थानीय बजारबाट पूर्ति गरिने हुनाले स्थानीय क्षेत्रमा आर्थिक गतिविधिहरूमा बृद्धि ल्याउने सम्भावना रहन्छ।
प्राविधिक सीपमा अभिवृद्धि	आयोजना निर्माणको समयमा विभिन्न प्रकारका सक्षम जनशक्तिहरू सामेल हुनेछन् जस्तै इन्जिनियर, डकर्मी, सिकर्मी, बेल्टर, इलेक्ट्रीशियन आदि। यो उनीहरूको लागि सीप विकास गर्न	प्रत्यक्ष	अनुकूल	म(२०)	स्था(२०)	अ(५)	४५	काममा संलग्न दक्ष जनशक्तिबाट अदक्ष जनशक्तिलाई डकर्मी, सिकर्मी, बिजुली जडान, उद्योग तथा भवन निर्माण कार्य, आदि कार्यको निर्माण समयमै तालिम दिने व्यवस्था मिलाउने।

	र नयाँ टेक्नोलोजीहरु सिक्न राम्रो अवसर हुन सक्छ ।							
जग्गाको मूल्य बृद्धी	औद्योगिक ग्राम निर्माण हुने कार्य सुरु भएपछि आयोजना क्षेत्र वरपरको जग्गा जमिनको मूल्य बृद्धी हुनेछ। जग्गाको मूल्यांकन बढनाले बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट ऋण लीन सहज हुनेछ।	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	स्थानीयहरूलाई व्यावसायिक शिक्षाबारे अभिमुखीकरण तालिम दिइने ।
पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षाबाट पर्ने प्रभाव	निर्माण चरणमा विभिन्न जनशक्तिहरू संलग्न हुने गर्दछन् काम गर्ने क्रममा ती जनशक्तिमा चोटपटक तथा दुर्घटना हुन सक्छ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	नि(१०)	स्थ(१०)	अ(५)	२५	कामदार वर्गलाई व्यक्तिगत सुरक्षाका उपकरण जस्तै मास्क, हेलमेट, कान छोप्ने उपकरण, ग्लोब आदि उपलब्ध गराइनेछ। सम्पूर्ण कामदारलाई जोखिम सम्बन्धी तालिम दिइनेछ। प्राथमिक उपचारका साधनहरू जस्तै सामान्य चोटपटक लाग्दा आवश्यक पर्ने औषधी, पट्टी आदिको व्यवस्था गरिनेछ ।

								आकस्मिक दुर्घटना न्यूनीकरण सम्बन्धी योजना लागू गरिनेछ। कामदारको लागि दुर्घटना बीमा योजना लागू गरिनेछ।
बाल श्रम तथा लैंगिक विभेदबाट पर्ने प्रभाव	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम निर्माण अवधिमा ठेकदारले बालबालिकाहरूको प्रयोग गर्न सक्छ । महिला र पुरुषलाई समान कामको लागि फरक ज्याला प्रदान गरि लैंगिक विभेद सृजना हुन सक्छ।	अप्रत्यक्ष	प्रतिकूल	नि(१०)	स्थ(२०)	अ(५)	३५	आयोजना निर्माण अवधिमा बालश्रम निषेध गरिनेछ । समान कार्यको लागि पुरुष र महिला दुबैलाई बराबर ज्याला दिइनेछ।
निर्माण कार्यमा संलग्न मानवहरू तथा स्थानीय बासिन्दा बीच झैझगडा	निर्माण कार्यमा संलग्न बाहिरी मानवहरू तथा स्थानीयहरूको रहनसहन तथा संस्कृतिमा भिन्नताका कारणले संलग्न मानवहरू तथा स्थानीय बासिन्दा बीच झैझगडा हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	नि(१०)	स्था(२०)	अ(५)	३५	अनावश्यक विवाद उत्पन्न हुन नदीन आयोजनाको आफ्नै व्यवस्थापन योजना बनाई कामदार वर्गलाई सतर्क गराइनेछ।

सञ्चालन चरण										
भौतिक वातावरण										
जल उत्पन्न प्रकोप न्यूनीकरण	प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रभित्र रोहिणी खोला पर्दछ जसको कारण नजिक रहेको क्षेत्र तथा वस्तिमा बाढी आउने सम्भावना रहन्थ्यो भने आयोजना कार्यान्वयन गर्दा उक्त खोला Channelization तथा आवश्यक पूर्वाधार निर्माण कार्य गरिने हुँदा बाढी तथा जल उत्पन्न प्रकोप न्यूनीकरण हुनेछ।	प्रत्यक्ष	अनुकूल	उ(६०)	स्था(२०)	दी(२०)	१००	रोहिणी खोलालाई प्रस्तावित क्षेत्र तथा नजिक रहेको वस्ति क्षेत्रमा प्रवेश रोक गर्नलाई खोलालाई सोझ्याउने कार्य तथा आवश्यक स्थानमा तटबन्धको कार्यहरू गरिनेछ।		
जमिनमा पर्ने प्रभाव	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम औद्योगिक ग्राम सञ्चालनको क्रममा विभिन्न उद्योगहरू बाट विभिन्न प्रकारका ठोस तथा तरल फोहोरहरू उत्सर्जन हुने र सो को उचित व्यवस्थापन गर्न नसक्दा	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्थ(१०)	दी(२०)	४०	कुहिने र नकुहिने फोहोरहरूका लागि छुट्टै कन्टेनर राखिनेछ। कुहिने फोहोरमैलाको कम्पोष्टिडको गरी जैविक मल बनाइनेछ। नकुहिने फोहोर मध्ये पुनः प्रयोग र पुनः चक्रीय गर्न मिल्ने फोहोरलाई		

	स्थानीय वातावरण प्रदूषण हुन सक्छ । साथै उद्योगहरूमा प्रयोग हुने र निष्कासन हुने विभिन्न किसिमका रासायनिक पदार्थहरूले माटोको उत्पादकत्वमा हास ल्याउन सक्छ ।							संक्रमण रहित गरेर बिक्री गरिनेछ । पुनः प्रयोग र पुनः चक्रीय गर्न नमिल्ने अन्य फोहोरमैलालाई नगरपालिकासँग समन्वय गरेर व्यवस्थापन गरिनेछ । फोहोर व्यवस्थापनको लागि कामदार तथा कर्मचारीहरूलाई तालिम दिइनेछ ।
वायु प्रदूषणबाट पर्ने प्रभाव	आयोजना क्षेत्रमा विभिन्न किसिममा उद्योगहरू संचालनमा आउनेछन् । केही उद्योगहरूमा Boilers प्रयोग हुने हुन्छ जसको कारण वायुमा हानिकारक प्रदूषकहरू उत्सर्जन हुन सक्छ । साथै औद्योगिक क्षेत्रमा सवारी साधनको लगातार आवत जावतको कारणले वायुमा प्रदूषण बढ्नेछ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	उद्योगहरू संचालन हुँदा उत्सर्जनको मात्र मात्रा र प्रकार अनुसार प्रदूषण फिल्टरहरू प्रयोग गरिनेछ । आयोजनामा प्रयोग गर्ने गाडीहरू नियमित मर्मत गरी सञ्चालन गरिने छन् जुन नेपाल सवारी प्रदूषण मापदण्ड बमोजिम रहने छन् । औद्योगिक क्षेत्र वरपर वृक्षरोपण कार्य गरिनेछ ।

पानीको प्रदूषण	औद्योगिक क्षेत्रमा अत्याधिक मात्रामा पानीको खपत गरिनेछ र पानीको श्रोत डिप बोरिंग हुनेछ जसले गर्दा Water Table घट्न सक्नेछ । साथै उद्योगहरूबाट निस्कने प्रदूषित पानीले आयोजना क्षेत्र नजिकै रहेको पानीको श्रोत प्रदूषित गर्नेछ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	संक्रमित फोहर पानीलाई प्रशोधन गरेर मात्र ढलमा निष्कासन गरिनेछ ।
ध्वनि प्रदूषण	उद्योगहरू संचालनका क्रममा उद्योगमा प्रयोग हुने मेशिन तथा जेनरेटरबाट निस्कने ध्वनि तथा औद्योगिक क्षेत्रको लागि चल्ने सवारी साधनबाट निस्कने ध्वनिको कारण ध्वनि प्रदूषण हुनेछ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	नि(१०)	स्थ(१०)	अ(५)	२५	औद्योगिक क्षेत्रलाई हरियाली पेट्टी (Green Belt) ले ढाकिने छ । सवारी साधनको अनावश्यक हर्न निषेध गरिने तथा प्रेशर हर्न पूर्ण निषेध गरिनेछ ।
विपद जोखिमबाट पर्ने प्रभाव	प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राममा विभिन्न उद्योगको भवनहरू निर्माण गरिनेछ । उक्त क्षेत्रमा विद्युत सर्ट सर्किट तथा अन्य	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	भवन भूकम्प प्रतिरोधी निर्माण गरिनेछ । भवन ऐन, २०५५ बमोजिमको राष्ट्रिय भवन संहिता

	कारणले आगलागीको समस्या पनि देखा पर्न सक्दछ । साथै प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम रोहिणी खोलाको बगर क्षेत्रमा अवस्थित रहेको कारण वर्षा महिनामा बाढी आइ औद्योगिक ग्राम क्षेत्र पनि डुबाइमा पर्नसक्छ ।								लाई पालना गरि भवन निर्माण गरिनेछ । अग्नि समनयन्त्र (Fire Extinguisher) जडान गरिनेछ साथै आकस्मिक संकेतका लागि साईरनको व्यवस्था गरिनेछ । कामदार तथा कर्मचारीलाई आपत्कालिन तयारीका विषयमा तालिम दिइनेछ । आपतकालीन द्वारहरूको व्यवस्था गरिनेछ ।
जैविक वातावरण									
वन/जंगलमा असर	वनको खण्डी करणले वनस्पतिहरूको बीउ फैलन र छरिन पाउने छैनन् र अन्ततः स्थानीय क्षेत्रको समग्र परिस्थितिकीय प्रणालीलाई असर गर्नेछ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०		सामुदायिक वन तथा डिभिजन वन कार्यालयसँग समन्वय गरि वृक्षरोपणको कार्यहरू गरिनेछ र वृक्षरोपण गरिएको बिरुवाहरूको हेरचाह पनि गरिनेछ ।

								वन संरक्षण बारे जनचेतनामूलक कार्यक्रम आयोजना गरिनेछ । वन फँडानीको क्षतिपूर्तिका लागि १:१० का दरले वृक्षारोपण गरिनेछ जसमा स्थानीय प्रजातिका बिरुवालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
जीवजन्तुमा असर	वन फँडानीले वन्यजन्तुहरूको वासस्थानलाई खण्डी करण गर्नेछ । तसर्थ, औद्योगिक क्षेत्रको विकासले वन्यजन्तुहरूको प्राकृतिक विचरणमा असर पारि उनीहरूको संख्यामा कमी ल्याउन सक्छ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	मा(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	प्रस्तावित क्षेत्र बाहेक अन्य नजिक रहेको वन क्षेत्रलाई तारबार गरिनेछ । औद्योगिक क्षेत्र परिसर र वरपर वन्यजन्तु देखिएमा कुनै किसिमको हानी नगर्न आग्रह गरिनेछ र औद्योगिक ग्राम प्रशासनलाई तथा सामुदायिक वनमा जानकारी गराइनेछ । वन्यजन्तुको अवैध शिकार र तस्करी हुन नदीन वन कार्यालयसँग समन्वय गरिनेछ ।

गैह काष्ठ वन पैदावारहरूको चोरी सिकारी	प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा संचालनका बेलामा विभिन्न किसिमका मानिस र कामदारहरूको आवागमन धेरै हुने भएकोले अवैध शिकार तथा तस्करीको खतरा हुनेछ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	वन क्षेत्र प्रवेशमा विना अनुमति रोक लगाइनेछ। सामुदायिक वन उपभोक्ता समुदायलाई वनमा निगरानी बढाउने सहयोग गरिनेछ। वन्यजन्तुको अवैध शिकार र तस्करी हुन नदीन वन कार्यालयसँग समन्वय गरिनेछ।
सामाजिक आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण								
स्थानीय उत्पादनहरूलाई बजार र व्यापारका अवसर	प्रस्तावित औद्योगिक ग्राममा विभिन्न प्रकारका उद्योगहरू संचालनमा आउने छन्। यी उद्योगहरूमा विभिन्न प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको आवश्यकता पर्नेछ। यसले स्थानीय रूपमा उपलब्ध कच्चा पदार्थहरूको उत्पादनलाई बढावा दिनेछ। औद्योगिक क्षेत्रको	प्रत्यक्ष	अनुकूल	उ(६०)	स्था(२०)	दी(२०)	१००	औद्योगिक ग्राममा चाहिने कच्चा पदार्थ तथा कामदार र कर्मचारीहरूलाई आवश्यक दैनिक उपभोग्य वस्तुहरूलाई स्थानीय रूपमा नै खपत गर्नलाई प्राथमिकता दिइनेछ।

	संचालनले उत्पादन र वस्तुहरूको निरन्तर र सहज प्रवाह सुनिश्चित गर्नेछ । प्रस्तावित औद्योगिक क्षेत्रको संचालनले कृषि जन्य, दुग्ध जन्य पदार्थ, मासु, इत्यादि उत्पादनलाई पनि वृद्धि गर्नेछ ।							
स्थानीय रोजगारीको अवसर	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम सञ्चालनका लागि विभिन्न तहका दक्ष तथा अदक्ष जनशक्तिहरू आवश्यक पर्ने हुन्छ । तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम संचालन पश्चात २०० जना भन्दा बढी प्राविधिक तथा अप्राविधिक जनशक्तिहरूले रोजगारीको अवसर पाउनेछन् । रोजगारीको निम्ति स्थानीय जनतालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।	प्रत्यक्ष	अनुकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	स्थानीय बासिन्दाहरूलाई रोजगारीमा पहिलो प्राथमिकता दिनु पर्ने प्रावधानको व्यवस्था मिलाउने । आर्थिक आय आर्जन न्यून भएका स्थानीयहरूलाई रोजगारीमा प्राथमिकता दिने व्यवस्था मिलाउने ।
स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा	प्रस्तावित औद्योगिक ग्राममा स्थापना हुने उद्योग दर्ता एवं	प्रत्यक्ष	अनुकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	कामदारको लागि खाद्यान्न तथा वासस्थानको आवश्यकता पर्दछ ।

	नवीकरण प्रक्रियामा लाग्ने शुल्क तथा अन्य राजस्व स्थानीय सरकारको करको दायरामा आउनेछ र स्थानीय सरकारलाई राजश्वको श्रोत बढ्नेछ ।							उक्त आवश्यक वस्तु तथा सेवाहरू स्थानीय बजारबाट पूर्ति गरिने हुनाले स्थानीय क्षेत्रमा आर्थिक गतिविधिहरूमा वृद्धि ल्याउने सम्भावना रहन्छ ।
सामुदायिक श्रोत साधनहरूमा चाप	आयोजना संचालनका क्रममा श्रोत साधनहरूको अधिकतम प्रयोग हुनेछ र सीमित सामुदायिक श्रोत साधनहरूको अधिकतम प्रयोगले संचार, पिउने पानी, विद्युत, आदि जस्ता सुविधाहरू र सामुदायिक पूर्वाधारहरूमा चाप पर्नेछ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	उच्च विद्युतको माग रहेको समयमा उपकरणहरूको प्रयोग सीमित गरिनेछ र जेनेरेटरको प्रयोग गरिनेछ । सकेसम्म कम ऊर्जा खपत गर्ने उपकरणहरू प्रयोग गरिनेछ ।
अव्यवस्थित वस्ति विकास	औद्योगिक ग्राम संचालन पश्चात् रोजगारीको अवसर र अन्य सुविधाहरूको कारण उक्त क्षेत्र वरपर अव्यवस्थित वस्ति विकास हुन सक्नेछ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	

मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव	प्रस्तावित औद्योगिक ग्राम संचालनका क्रममा त्यस क्षेत्रको वायु तथा ध्वनि गुणस्तरमा कमी आउन सक्नेछ र नजिक बस्ने मानिस तथा त्यहाँ काम गर्ने कामदारहरूको स्वास्थ्यमा असर गर्न सक्नेछ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण शिविरहरू सञ्चालन गरिनेछन् । सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम वरिपरिको क्षेत्र हरियाली कायम राखिनेछ।
गुनासो सुनुवाई	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम सञ्चालन चरणमा स्थानीय समुदायबाट गुनासोहरू प्राप्त गर्ने सम्भावना रहन्छ। तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम सञ्चालनको चरणमा स्थानीयको माग, सेवा, सामुदायिक विकासको लागि वित्तीय सहयोग सम्बन्धी गुनासो व्यवस्थापनको मुख्य चासो हुनेछ ।	प्रत्यक्ष	प्रतिकूल	म(२०)	स्था(२०)	दी(२०)	६०	सबैले देखिने स्थानमा उजुरी पेटिका राखिनेछ । जन गुनासो व्यवस्थापनका लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोकी जन गुनासो तथा पर्न आएको उजुरी समाधान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ।

तालिका ८.२: अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यूनतम गर्ने उपायको कार्यान्वयन तथा लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी

वातावरण संरक्षणका उपायहरू	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम (रु.)	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
अनुकूल प्रभावहरू				
स्थानीयलाई रोजगारीमा सीप तथा दक्षता अनुसार प्राथमिकता दिइनेछ र आर्थिक आय आर्जन न्यून भएका स्थानीयहरूलाई रोजगारीमा प्राथमिकता दिने व्यवस्था मिलाउने।	आयोजना क्षेत्र	निर्माण अवधि	आवश्यक नपर्ने	निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक
काममा संलग्न दक्ष जनशक्तिबाट अदक्ष जनशक्तिलाई डकर्मी, सिकर्मी, बिजुली जडान, उद्योग तथा भवन निर्माण कार्य, आदि कार्यको निर्माण समयमै तालिम दिने।	आयोजना क्षेत्र	निर्माण अवधि	आवश्यक नपर्ने	निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक
स्थानीयहरूलाई व्यावसायिक शिक्षाबारे अभिमुखीकरण तालिम दिइने।	आयोजना क्षेत्र	निर्माण अवधि	५०,०००	निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक
रोहिणी खोलालाई प्रस्तावित क्षेत्र तथा नजिक रहेको वस्ति क्षेत्रमा प्रवेश रोक गर्नलाई खोलालाई सोझ्याउने कार्य तथा आवश्यक स्थानमा तटबन्धको कार्यहरू गरिनेछ।	आयोजना क्षेत्र	निर्माण तथा संचालन अवधि	२०,००,०००	निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक
प्रतिकूल प्रभावहरू				

प्रस्तावको क्षेत्राधिकार बाहेकको जमिनमा निर्माण सम्बन्धी कार्यहरू प्रतिबन्ध गर्ने र जमिनको विकास गर्दा हरियाली प्रवर्द्धनलाई प्राथमिकताको व्यवस्था मिलाउने ।	आयोजना क्षेत्र	निर्माण अवधि	आवश्यक नपर्ने	निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक
निर्माणको क्रममा हुने वायु प्रदूषण कम गर्न निर्माण क्षेत्रलाई टिन तथा जालीले घेरबार गरिनेछ । साथै कामदारलाई मास्क, ग्लास तथा हेलमेट प्रदान गरिनेछ ।	आयोजना क्षेत्र	निर्माण अवधि	५,००,०००	निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक
कामदार वर्गलाई खाने पानी, फोहर फाल्ने स्थान र अन्य सरसफाइको उचित व्यवस्था गरिनेछ र उचित पालना गर्न लगाइनेछ । फोहोर पानी र अन्य फोहोरहरूलाई रोहिणी खोला र पानीको अन्य श्रोतमा निकास गरिने छैन ।	आयोजना क्षेत्र	निर्माण अवधि	२,००,०००	निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक
हर्न बजाउन निषेध गरिनेछ र ध्वनि प्रदूषण गर्ने गतिविधि र सवारी साधनहरूको संचालन दिनको समयमा मात्रा गरिनेछ	आयोजना क्षेत्र	निर्माण अवधि	-	निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक
उत्सर्जित फोहरलाई कुहिने र नकुहिने आधारमा छुट्याइनेछ । पुनः प्रायोगिक फोहरहरूलाई पुनः प्रयोग गरिनेछ भने पुनः चक्रिय फोहरलाई बिक्री गरिनेछ । ३R सिद्धान्त अनुसार फोहरको व्यवस्थापन गरिनेछ ।	आयोजना क्षेत्र	निर्माण अवधि	५०,०००	निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक

<p>प्रस्तावित आयोजना निर्माणको लागि काटिने प्रत्येक रुखको बदलामा १० वटाका दरले स्थानीय प्रजातिका बिरुवाको वनक्षेत्रको क्षतिपूर्ति दिइएको वा डिभिजन वनले तोकेको स्थानमा वृक्षारोपण गरिनेछ र तिनको ५ वर्ष सम्म स्याहार, संभार र रेखदेख गरि सम्बन्धित वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरिनेछ वा विकल्पमा मन्त्रालयको स्वीकृत मापदण्ड अनुसार वृक्षारोपण र स्याहारको लागि लाग्ने रकम अनुमान गरि सम्बन्धित वन कार्यालयद्वारा स्वीकृत गराई सोधभर्ना गरिनेछ ।</p>	<p>आयोजना क्षेत्र</p>	<p>निर्माण अवधि</p>	<p>१०,००,०००</p>	<p>निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक</p>
<p>काटनुपर्ने रुखहरूको लागि अनुसूचीमा दिइएको रुख तथा पोलहरूको विवरण अनुसार, चिन्ह लगाइएको आवश्यक मात्रामा मात्र काटिनेछ र सो कटान, मूछान र घाट गद्दी गरि सम्बन्धित वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरिनेछ ।</p>	<p>आयोजना क्षेत्र</p>	<p>निर्माण अवधि</p>	<p>आवश्यक नपर्ने</p>	<p>निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक</p>
<p>निर्माणको क्रममा आयोजना क्षेत्रमा तारबार गरि निर्माण कार्य गरिनेछ र निर्माण कार्य रात्रिको समयमा गरिने छैन । अनावश्यक हर्न तथा अन्य ध्वनि प्रदूषण गरिने छैन ।</p>	<p>आयोजना क्षेत्र</p>	<p>निर्माण अवधि</p>	<p>-</p>	<p>निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक</p>
<p>वन संरक्षण सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू आयोजना गरिनेछ ।</p>	<p>आयोजना क्षेत्र</p>	<p>निर्माण अवधि</p>	<p>५०,०००</p>	<p>निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक</p>

<p>कामदार वर्गलाई व्यक्तिगत सुरक्षाका उपकरण जस्तै मास्क, हेलमेट, कान छोप्ने उपकरण, ग्लोव आदि उपलब्ध गराइनेछ। सम्पूर्ण कामदारलाई जोखिम सम्बन्धी तालिम दिइनेछ। प्राथमिक उपचारका साधनहरू जस्तै सामान्य चोटपटक लाग्दा आवश्यक पर्ने औषधी, पट्टी आदिको व्यवस्था गरिनेछ। आकस्मिक दुर्घटना न्यूनीकरण सम्बन्धी योजना लागू गरिनेछ। कामदारको लागि दुर्घटना बीमा योजना लागू गरिनेछ।</p>	<p>आयोजना क्षेत्र</p>	<p>निर्माण अवधि</p>	<p>४,००,०००</p>	<p>निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक</p>
<p>आयोजना निर्माण अवधिमा बालश्रम निषेध गरिनेछ र साथै समान कार्यको लागि पुरुष र महिला दुबैलाई बराबर ज्याला दिइनेछ।</p>	<p>आयोजना क्षेत्र</p>	<p>निर्माण अवधि</p>	<p>आवश्यक नपर्ने</p>	<p>निर्माण व्यवसायी/ प्रस्तावक</p>
<p>उच्च बिद्युतको माग रहेको समयमा उपकरणहरूको प्रयोग सीमित गरिनेछ र जेनेरेटरको प्रयोग गरिनेछ। सकेसम्म कम ऊर्जा खपत गर्ने उपकरणहरू प्रयोग गरिनेछ।</p>	<p>आयोजना क्षेत्र</p>	<p>निर्माण अवधि</p>	<p>आवश्यक नपर्ने</p>	<p>निर्माण व्यवसायी/प्रस्तावक</p>
<p>कुहिने र नकुहिने फोहोरहरूका लागि छुट्टै कन्टेनर राखिनेछ। कुहिने फोहोरमैलाको कम्पोष्टिडको गरी जैविक मल बनाइनेछ। नकुहिने फोहोर मध्ये पुनः प्रयोग र पुनः चक्रीय गर्न मिल्ने फोहोरलाई संक्रमण रहित गरेर बिक्री गरिनेछ।</p>	<p>आयोजना क्षेत्र</p>	<p>संचालन अवधि</p>	<p>८०,०००</p>	<p>प्रस्तावक</p>

<p>पुनः प्रयोग र पुनः चक्रीय गर्न नमिल्ने अन्य फोहोरमैलालाई नगरपालिकासँग समन्वय गरेर व्यवस्थापन गरिनेछ । फोहोर व्यवस्थापनको लागि कामदार तथा कर्मचारीहरूलाई तालिम दिइनेछ ।</p>				
<p>उद्योगहरू संचालन हुँदा उत्सर्जनको मात्रा र प्रकार अनुसार प्रदूषण फिल्टरहरू प्रयोग गरिनेछ । आयोजनामा प्रयोग गर्ने गाडीहरू नियमित मर्मत गरी सञ्चालन गरिने छन् जुन नेपाल सवारी प्रदूषण मापदण्ड बमोजिम रहने छन् । औद्योगिक क्षेत्र वरपर वृक्षरोपण कार्य गरिनेछ ।</p>	आयोजना क्षेत्र	संचालन अवधि	३,००,०००	प्रस्तावक
<p>औद्योगिक क्षेत्रलाई हरियाली पेटी (Green Belt) ले ढाकिने छ । सवारी साधनको अनावश्यक हर्न निषेध गरिने तथा प्रेशर हर्न पूर्ण निषेध गरिनेछ ।</p>	आयोजना क्षेत्र	संचालन अवधि	२,००,०००	प्रस्तावक
<p>अग्नि समनयन्त्र (Fire Extinguisher) जडान गरिनेछ साथै आकस्मिक संकेतका लागि साईरनको व्यवस्था गरिनेछ । कामदार तथा कर्मचारीलाई आपत्कालिन तयारीका विषयमा तालिम दिइनेछ ।</p>	आयोजना क्षेत्र	संचालन अवधि	१,००,०००	प्रस्तावक

सामुदायिक वन तथा डिभिजन वन कार्यालयसँग समन्वय गरि वृक्षरोपणको कार्यहरू गरिनेछ र वृक्षरोपण गरिएको बिरुवाहरूको हेरचाह पनि गरिनेछ । वन संरक्षण बारे जनचेतनामूलक कार्यक्रम आयोजना गरिनेछ ।	आयोजना क्षेत्र	संचालन अवधि	२,००,०००	प्रस्तावक
प्रस्तावित क्षेत्र बाहेक अन्य नजिक रहेको वन क्षेत्रलाई तारबार गरिनेछ । औद्योगिक क्षेत्र परिसर र वरपर वन्यजन्तु देखिएमा कुनै किसिमको हानी नगर्न आग्रह गरिनेछ र औद्योगिक ग्राम प्रशासनलाई तथा सामुदायिक वनमा जानकारी गराइनेछ । वन्यजन्तुको अवैध शिकार र तस्करी हुन नदीन वन कार्यालयसँग समन्वय गरिनेछ ।	आयोजना क्षेत्र	संचालन अवधि	१,००,०००	प्रस्तावक
स्थानीय बासिन्दाहरूलाई रोजगारीमा पहिलो प्राथमिकता दिनु पर्ने प्रावधानको व्यवस्था मिलाउने । आर्थिक आय आर्जन न्यून भएका स्थानीयहरूलाई रोजगारीमा प्राथमिकता दिने व्यवस्था मिलाउने ।	आयोजना क्षेत्र	संचालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	१,००,०००	प्रस्तावक

तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम वरिपरिको क्षेत्रमा हरियाली कायम गरिनेछ ।				
सबैले देखिने स्थानमा उजुरी पेटिका राखिनेछ । जन गुनासो व्यवस्थापनका लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोकिएको जन गुनासो तथा पर्न आएको उजुरी समाधान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
औद्योगिक ग्राम क्षेत्रमा सुरक्षा व्यवस्था मिलाउन सुरक्षा गार्डको व्यवस्था गरिनेछ । आपतकालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्न राज्यका सुरक्षा निकायसँग समन्वय कायम गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
आयोजना क्षेत्रमा गति सीमितको साकेतहरू राखिनेछ । उचित पार्किङको व्यवस्थापन गरिनेछ ।	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन अवधि	आवश्यक नपर्ने	प्रस्तावक
जम्मा			५३,३०,०००	

९ वातावरणीय अनुगमन

कुनै पनि प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावहरूको अनुगमन निम्न उद्देश्य प्राप्तिका लागि गरिन्छ :-

- क) कानूनले तोकेका सीमाभन्दा बढी मात्रामा प्रभाव पर्न नदीन ।
- ख) वातावरणीय प्रभाव कम गर्न अपनाइएको उपायहरू वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा उल्लेख भएअनुसार कार्यान्वयन भएका छन् कि छैनन् भन्ने कुरा जाँच गर्न ।
- ग) सम्भावित वातावरणीय क्षतिबारे समयमै सचेत गराउन ।
- घ) पहिचान गरिएका तथा आंकलित प्रभाव वास्तविकतासँग कति नजिक छन् भन्ने जानकारी लीन ।

९.१ अनुगमनका प्रकारहरू

वातावरणीय प्रभावको अनुगमन देहायको अवस्थामा निम्न प्रकारले गर्नु पर्दछ ।

९.१.१ प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन (Baseline Monitoring) :

प्रस्तावित प्रस्तावको निर्माण कार्य शुरू गर्नु भन्दा अगावै निर्माण स्थल र वरपरका आधारभूत वातावरणीय पक्षको सर्वेक्षण गर्नु पर्नेछ । यसले गर्दा अनुगमनको सिलसिलामा प्रारम्भिक अवस्थाको तुलनामा वातावरणीय पक्षमा भएको परिवर्तन बारेमा थाहा पाउन सकिन्छ । यसैले प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन गरिँदैन तर वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा रहेका जानकारीलाई आयोजनाको प्रारम्भिक डेटा भनि मानिनेछ ।

९.१.२ प्रभाव अनुगमन (Impact Monitoring):

प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट भएका वातावरणीय परिवर्तन पत्ता लगाउन आयोजना निर्माण र सञ्चालनका क्रममा त्यस क्षेत्रको जनस्वास्थ्य लगायत पर्यावरणीय, सामाजिक र आर्थिक अवस्थाका सूचकको मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

९.१.३ नियामक अनुगमन (Compliance Monitoring):

यस अन्तर्गत प्रस्तावकले वातावरण संरक्षण सम्बन्धी निर्धारित मापदण्डहरूको पालना गरेको छ वा छैन भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न वातावरणीय गुणस्तरका विशेष सूचकहरू वा प्रदूषणको अवस्था बारेमा आर्थिक वा लगातार रूपमा अनुगमन गरी अभिलेख राखिनेछ ।

९.२ वातावरणीय अनुगमनका सूचकहरूः

प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको आधारभूत तथ्यांक, पहिचान तथा आंकलन गरिएका अनुकूल वा प्रतिकूल प्रभाव एवं वातावरण संरक्षणका उपायहरूलाई ध्यान दिई प्रस्तावकले पालना गर्नुपर्ने र वातावरणीय प्रभावको प्रभावकारिताको अनुगमन गर्न सूचकहरू प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्नु पर्दछ। वातावरणीय अनुगमनका सूचकहरू निम्न बमोजिम हुनेछन् ।

तालिका ९.१: अनुगमनका सूचक

अनुगमनका क्षेत्र	सूचकहरू
माटो, भूक्षय	<ul style="list-style-type: none"> संख्या, स्थान, भूक्षय कारण: प्राकृतिक/मानव सिर्जित जमिनको क्षेत्रफल र धन सम्पाति को नाश
पानीको स्रोत, प्रदूषण र पिउने पानीको प्रयोग	<ul style="list-style-type: none"> निर्माण क्षेत्रमा पानी सम्बन्धी समस्याहरूको संख्या र सीमा फोहर पानी र असुरक्षित तरिकाले फालिएको कारणले पानी प्रदूषणका घटना र त्यसले परेको प्रभाव पिउने पानीको गुणस्तरको लागि फिल्ड कीटको प्रयोग, पि.यच निर्धारण, कण र पानीमा रहेको फोहर
वायु र ध्वनि प्रदूषण	<ul style="list-style-type: none"> वरिपरिको हावाको स्वच्छता, ध्वनिको तीव्रता
रुखहरूको विनाश	<ul style="list-style-type: none"> क्षतिपूर्ति स्वरूप वृक्षारोपण गरिएका रुखहरूको संख्या र स्थिति र छेउछाउका अवस्थिति
आयोजना क्षेत्रको सामाजिक र आर्थिक विकास	<ul style="list-style-type: none"> रोजगारी सिर्जना अवसरहरूको संख्या कामदारहरूले प्राविधिक सीपको वृद्धि गर्न प्रशिक्षण प्राप्त संख्या स्वास्थ्य उपचार गर्दा लाग्ने समय र खर्च को बचत नयाँ पसल, व्यवसायको संख्या र प्रकार प्रभाव क्षेत्रको आधारभूत सेवा र उपयोगिताहरूको स्थितिमा परिवर्तन जस्तै शिक्षण संस्था, स्वास्थ्य सेवामा पहुँच, पानी आपूर्ति, ऊर्जा स्थिति, जनताको जीवनयापनमा परिवर्तन कामदारलाई प्रदान गरिएका स्वास्थ्य सेवा र सुरक्षाका उपायहरू सामाजिक सेवा सुविधा प्राप्त गर्ने व्यक्तिको संख्यामा वृद्धि (स्कूल, पसल), जमिनको मूल्य वृद्धि वस्ति क्षेत्रको अवस्था (घरको संख्या, पसल, सरसफाइको अवस्था)

९.३ अनुगमनको विधि:

उल्लेखित अनुगमनका प्रत्येक सूचकलाई कुन विधि/तरिकाबाट अनुगमन गर्ने हो प्रतिवेदनमा खुलाइएको छ। यस्ता विधिहरू भरपर्दो, सजिलो र आयोजना स्थलमा कार्यरत जनशक्तिले अवलम्बन गर्न सक्ने खालको राखिएको छ ।

९.४ अनुगमनको लागि समय तालिका

आयोजना निर्माण र सञ्चालनका विभिन्न अवस्थामा अनुगमन गर्नुपर्ने भएकोले सूचकको प्रकृति हेरेर वातावरणीय अनुगमन गर्न समय तालिका प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ ।

९.५ अनुगमन गर्ने निकाय:

वातावरणीय अनुगमनको लागि सम्बन्धित निकाय वा मन्त्रालय जिम्मेवार हुनेछ । प्रस्तावक आफैले पनि कुनै न कुनै सूचक अनुगमन गर्न सक्नेछ, जसले गर्दा कुनै प्रतिकूल प्रभावलाई तुरुन्तै हटाउन वा न्यून गर्न सकिनेछ । प्रतिवेदनमा कुन कुन सूचक क-कसले अनुगमन गर्ने भन्ने प्रस्ट खुलाइएको छ । साधारण तथा घरीघरी गर्नुपर्ने अनुगमन प्रस्तावकले गरेको खण्डमा प्रभाव न्यूनीकरण छिटो र कम खर्चमा गर्न सकिनेछ । प्रस्तावको अनुगमन गर्न जिम्मेवारी प्रस्तावकको निहित रहनेछ । तर सो अनुगमनको प्रतिवेदन माथि सुपरिवेक्षण सम्बन्धित मन्त्रालयले गर्नेछ ।

९.६ अनुगमनको लागि अनुमानित रकम:

प्रस्ताव कार्यान्वयन (निर्माण र सञ्चालन) को समयमा विभिन्न सूचकहरूको अनुगमन गर्न आवश्यक पर्ने रकम प्रतिवेदनमा खुलाइएको छ र यस रकम प्रस्तावकले मात्रै व्यहोर्ने हो वा अन्य स्रोतबाट पनि व्यहोर्ने हो, सो पनि उल्लेख गरिएको छ ।

प्रस्तावको अनुगमन सम्बन्धी विवरणलाई देहायको म्याट्रिक्सको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ: प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन, प्रभाव अनुगमन र नियमपालन अनुगमन निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ९.२: प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन, प्रभाव अनुगमन र नियमपालन अनुगमन

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन						
ध्वनिको तह	ध्वनिको अधिक परिमाण र तीव्रता	ध्वनि मापन यन्त्रको प्रयोग	निर्माण क्षेत्र भित्र	निर्माण चरणमा वर्षको २ चोटि	४०,०००	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
वायुको गुणस्तर	हावामा पी. एम. १०, पी. एम. २.५, कार्बन डाईअक्साइडको परिमाण	स्थल निरीक्षण र आधारभूत तथ्याङ्क र कानुनी मापदण्ड सँग तुलना गर्ने, वायु मापन गरी वायुको गुणस्तर मापन	निर्माण क्षेत्र भित्र र नजिकको स्टेसन बाट	निर्माण चरणमा वर्षको २ चोटि	५०,०००	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
पानीको गुणस्तर	विभिन्न रासायनिक तथा जैविक प्यारामिटरहरू	प्रयोगशालामा परीक्षण	निर्माण क्षेत्र	निर्माण चरणमा वर्षको २ चोटि	४०,०००	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
प्रभाव अनुगमन						
हरियाली र पार्किङ सँगै भौतिक डिजाइन	वृक्षारोपण र बगैँचा क्षेत्र	स्थलगत भ्रमण	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्र भित्र	निर्माण डिजाइन तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
दूषित पानी तथा फोहोरमैला	ढल निकासीको संरचना, तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम वरपरका बासिन्दामा परेको प्रभाव	स्थलगत भ्रमण, अन्तर्वार्ता, फोटोहरू	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम वरपर	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा महिनाको १ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
पानीको गुणस्तर	पानी निकास हुने ठाउँ अवलोकन, विभिन्न रासायनिक तथा जैविक प्यारामिटरहरू	नमुना संकलन र प्रयोगशालामा परीक्षण	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम भित्र	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको ३ चोटि	६०,०००	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
वायुको गुणस्तर	धूलोको कण पी एम १०, पी एम २.५, कार्बन डाईअक्साइडको परिमाण	स्थल निरीक्षण र आधारभूत तथ्याङ्क र कानुनी मापदण्डसँग तुलना गर्ने, वायु मापन गरी वायुको गुणस्तर मापन	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम भित्र र आसपासका क्षेत्रमा	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको १ चोटि	२५,०००	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
ध्वनिको गुणस्तर	ध्वनिको परिमाण	ध्वनि मापन यन्त्रको प्रयोग गरी आधारभूत तथ्याङ्क र कानुनी मापदण्डसँग तुलना गर्ने	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम वरपर	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	४०,०००	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
विपद व्यवस्थापन प्रणाली	सूचना प्रवाह प्रणाली, अग्नि संयन्त्रको प्रावधान, खुल्ला जग्गा	जोखिम आकलन, अवलोकन, कर्मचारीसँग अन्तरक्रिया	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्र	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
अर्थतन्त्रमा परिवर्तन	केन्द्र मा संलग्न जनशक्तिहरू	केन्द्र को रेकर्ड, कर्मचारी र कामदार वर्गसँग छलफल	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम भित्र	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा आवश्यकता अनुरूप	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं १० कार्यालय, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षा	दुर्घटनाको प्रकार, दुर्घटनाको क्षतिपूर्ति	कामको प्रकृति अनुसार जोखिम आकलन, स्वास्थ्य केन्द्रको रेकर्ड, कर्मचारी र कामदार वर्गसँग छलफल	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम भित्र र वरपर	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
फोहोरमैला व्यवस्थापन	फोहोर व्यवस्थापनको अवस्था	अवलोकन, केन्द्र को रेकर्ड निरीक्षण, अन्तर्वार्ता	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्र भित्र	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको ६ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
नियमपालन अनुगमन						
वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनले सुझाएका अनुकूल तथा प्रतिकूल प्रभाव पालना गरे/नगरेको	वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाले समावेश गरेका सम्पूर्ण न्यूनिकरणका उपाय निर्माण तथा सञ्चालन अवधिमा लागू गरिएको	अवलोकन, अन्तर्वाता / प्रतिवेदन अध्ययन	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्र	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
प्रदूषण रोकथाम, पानी, माटो संरक्षण, फोहोर व्यवस्थापन, वातावरणीय संरक्षणका उपायहरूको नियमपालन	धूलोको स्तर, ध्वनिको परिमाण, स्वीकृत प्रतिवेदन	अवलोकन, रेकर्डको समीक्षा, मापन, कामदार वर्ग सँग छलफल, ध्वनि मापन र वायु प्रदूषण मापन यन्त्रको प्रयोग, जोखिम आकलन,	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम वरपर	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	५०,०००	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
ठोस फोहरमैलाको वर्गीकरण	फोहर वर्गीकरण गरेर राख्ने छुट्टै रँगको बिनहरू	फोहर वर्गीकरण र दुवानी गर्दा निगरानी	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम वरपर	सञ्चालन चरणमा दैनिक	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
पानीका स्रोतहरूको संरक्षण	पानीको pH, hardness, turbidity आदि	पानीका स्रोतको नमुना संकलन गरी परीक्षण गर्ने	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्र भित्र	सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	४०,०००	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
आपत्कालिन तयारीको लागि सचेतना तालिम	तालिमको संख्या र सहभागीहरूको सूची	अवलोकन, कर्मचारीसँग अन्तर्वार्ता	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्र	सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
हरियाली र पार्किङ्ग सँगै भौतिक डिजाइन	वृक्षारोपण र बगैँचा क्षेत्र	स्थलगत भ्रमण	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्र	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
स्थानीय रोजगारी	स्थानीय कर्मचारीको संख्या	निरीक्षण तथा कर्मचारीसँग अन्तर्वार्ता	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम क्षेत्र	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनको विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षा	सुरक्षा उपकरणहरू/ सामाग्री को प्रयोग, नियमित स्वास्थ्य जाँच	स्वास्थ्य रेकर्डको समीक्षा, कर्मचारी सँग छलफल	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम वरपर	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
बाल श्रम तथा लैंगिक भेदभाव	लैंगिक हिंसासँग सम्बन्धित गुनासोहरू	निरीक्षण, अन्तर्वार्ता	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम वरपर	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको २ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
विपन्न तथा बेवारिसे बिरामीलाई निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा	निःशुल्क स्वास्थ्य सेवाको लाभ लिएका बिरामीको संख्या	केन्द्र को रेकर्ड निरीक्षण गर्ने	तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम भित्र	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा वर्षको १ चोटि	खर्च नलाग्ने	तिलोत्तमा नगरपालिका, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश
वातावरणीय अनुगमन खर्च					३,४५,०००	

१० वातावरणीय परीक्षण

नेपाल सरकारको वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा १२ अनुसार वन तथा वातावरण मन्त्रालय वा तोकिएको निकायले आयोजना सञ्चालन भएको दुई वर्षपछि छ महिना भित्र वातावरणीय परीक्षण गर्ने प्रावधान उल्लेख रहेको छ । त्यसबाहेक मन्त्रालय वा तोकिएको निकायले प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा परेको प्रतिकूल प्रभाव, त्यसता प्रभावलाई कम गर्न अपनाएको उपाय तथा त्यस्तो उपायको प्रभावकारिता र न्यूनीकरण हुन नसकेको वा आंकलन नै नभएको प्रतिकूल प्रभाव उत्पन्न भएकोमा सो समेतको विश्लेषण गरी वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्नेछ ।

१०.१ वातावरणीय परीक्षण

वातावरणीय परीक्षणका किसिम देहाय बमोजिमका हुनेछन् :

- (क) निर्णय तहको परीक्षण,
- (ख) कार्यान्वयन परीक्षण,
- (ग) कार्यको प्रभावकारिता परीक्षण,
- (घ) आयोजना प्रभाव परीक्षण,
- (ङ) आंकलन गरिएको प्रविधि परीक्षण,
- (च) वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रक्रिया परीक्षण ।

१०.२ वातावरणीय परीक्षणमा सामान्यतया तीन पक्ष संलग्न हुने गर्दछन्:

- (क) परीक्षक,
- (ख) परीक्षित पक्ष (प्रस्तावसँग सरोकार भएको),
- (ग) तेस्रो पक्ष ।

१०.३ स्वैच्छिक वा बाध्यकारी परीक्षणको लागि संलग्न पक्ष वा संस्थाको

आधारमा वातावरणीय परीक्षण आन्तरिक वा बाह्य हुन सक्नेछ :

स्वैच्छिक परीक्षणको लागि संलग्न पक्ष वा संस्थाको आधारमा आन्तरिक परिकशंका लागि निम्न विधिहरूको प्रयोग गरिनेछ:

- (क) आन्तरिक परीक्षण,

- (ख) बाह्य परीक्षण,
 (ग) बाध्यकारी परीक्षण,
 (घ) स्वैच्छिक परीक्षण ।

१०.४ वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा प्रस्तावित आयोजनाको वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा निम्न बमोजिमको हुनेछ ।

प्रस्तावित आयोजनाको वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा निम्न बमोजिमको हुनेछः

तालिका १०.१: वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा

अध्याय १	यस अध्यायमा वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको भित्र मुख्य कुराहरू समावेश गरी प्रतिवेदनको कार्यकारी सारांश लेख्नु पर्नेछ ।
अध्याय २	यस अध्यायमा परीक्षण प्रशासनिक तथा परीक्षण कार्यको विवरण, आयोजना स्थलमा गरिएका अन्तर्वार्ता, परीक्षण गर्ने पक्ष तथा परीक्षणका क्षेत्र र विधि समावेश गर्नु पर्ने । साथै वातावरणीय अनुगमन, परीक्षणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा विवरण पनि समावेश गर्नु पर्नेछ ।
अध्याय ३	यस अध्यायमा परीक्षणको पूर्ण विवरण समावेश गर्नु पर्नेछ ।
अध्याय ४	यस अध्यायमा आयोजना सम्बन्धमा पालना गर्नु पर्ने सुझाव तथा सुधारात्मक कार्य समावेश गर्नु पर्नेछ ।
अनुसूची	अनुसूचीमा तथ्याङ्क र विवरण समावेश गर्नु पर्नेछ ।
परीक्षण गर्ने समूहमा समावेश हुनु पर्ने जनशक्ति	वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको तयारीको क्रममा प्रस्तावसँग विभिन्न विज्ञ जस्तै वातावरण विज्ञ, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक विज्ञ फोहोरमैला व्यवस्थापन विज्ञ आदि समावेश गर्नु पर्नेछ ।

तालिका १०.२: वातावरणीय परीक्षणको लागि चेकलिष्ट

१ भौतिक पक्ष:								
क्र. सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनिकरणका उपाय	प्रभावकारीता	सूचना	तथ्याङ्कको स्रोत
१.	वायुको गुण							
२	पानीको गुण							
३	ध्वनिको मात्रा							
४	भू-उपयोग							
५	जलस्रोत							
२. जैविक पक्ष								
क्र. सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनिकरणका उपाय	प्रभावकारीता	सूचना	तथ्याङ्कको स्रोत
१	वन जंगल							
२	वनस्पति							
३	जीवजन्तु							
४	गैर काष्ठ							
५	माछा							

६	दुर्लभ एवं सकरोत्पन्न प्रजाति							
७	संरक्षण क्षेत्र							
३. सामाजिक आर्थिक तथा सांस्कृतिक पक्ष								
क्र. सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनिकरणका उपाय	प्रभावकारीता	सूचना	तथ्याङ्कको स्रोत
१	शिक्षा							
२	कृषि							
३	रोजगारी							
४	बसाई सराई							
५	स्वास्थ्य र सरसफाइ							
६	वातावरणीय सौन्दर्यता							
७	लैंगिक सवाल							
८	धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थिति							
९	सामाजिक स्थिति							

११ निष्कर्ष

११.१ अध्ययनको निष्कर्ष:

प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम लुम्बिनी प्रदेश रुपन्देही जिल्लाको तिलोत्तमा नगरपालिका वडा नं १० मा पर्ने सामुदायिक वन क्षेत्रमा निर्माण गर्न लागिएको हो । यस आयोजना अन्तर्गत स्थानीय सीप र श्रोतको उत्पादनलाई उचित प्रविधि प्रयोग गरि बजार निर्यातलाई प्रवर्धन गर्ने यस औद्योगिक ग्रामको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसो गर्दा श्रम पलायन न्यून हुनुको साथै स्थानीय आर्थिक तथा औद्योगिक विकासमा टेवा पुराउने छ । प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (EIA) अध्ययनले तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने कार्यहरूको सम्भावित वातावरणीय प्रभावहरूको मूल्यांकन गरेको छ ।

प्रस्तावित आयोजनाले भौतिक, जैविक तथा सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक वातावरणमा उल्लेख्य नकारात्मक प्रभाव पाउँदैन । प्रस्ताव निर्माण तथा संचालन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूको संरक्षण उपायहरूको कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्न वातावरणीय व्यवस्थापन योजना (EMP) तयार गरिएको छ जसमा सकारात्मक प्रभाव बढाउने र नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू कार्यान्वयनको योजना साथै वातावरणीय अनुगमन योजना समावेश छ र योजना कार्यान्वयनको लागि अनुमानित लागतको बारेमा विवरण समावेश छ । यसरी यस आयोजना कार्यान्वयन गर्दा पर्ने नकारात्मक प्रभावहरू भन्दा सकारात्मक प्रभावहरू दीर्घकालीन महत्त्वका रहेका छन् । यस कारण यस प्रतिवेदनमा प्रस्ताव गरिएको वातावरण व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गरि आयोजना सञ्चालन गर्न सकिने देखिन्छ ।

११.२ प्रतिबद्धता:

प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम निर्माण तथा सञ्चालनबाट पर्ने अनुकूल प्रभावहरूलाई बढोत्तरी गर्न तथा प्रतिकूल प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्नको लागि प्रस्तावक प्रतिबद्ध रहको छ ।

- निर्माण कार्यमा संलग्न मानिसहरूलाई काम गर्दा व्यक्तिगत सुरक्षा सामाग्रीहरूको प्रयोग, प्राथमिक उपचारका लागि चाहिने सामानहरू, शौचालय, सफा पिउने पानी र सरसफाइमा चाहिने सामानहरूको व्यवस्था अनिवार्य रूपमा मिलाइने छ ।

- प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्रामले नेपाल सरकारबाट संचालित सेवा वा कार्यक्रम संचालन गर्दा नेपाल सरकारले तोकेको प्रोटोकल/मापदण्ड/ निर्देशिका अनिवार्य रूपमा पालना गरिनेछ ।
- प्रस्तावित तिलोत्तमा औद्योगिक ग्राम परिसरमा स्वास्थ्यकर वातावरणका लागि वृक्षारोपण तथा बगैँचाको व्यवस्था गरिनेछ ।
- जन गुनासो व्यवस्थापनको लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोकी जन गुनासो तथा पर्न आएको उजुरी समाधान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

१२ सन्दर्भ सामाग्री

१. नेपाल सरकार, २०५०: राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन निर्देशिका २०५०, नेपाल राजपत्र खण्ड ४३, अंक (५), जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय, काठमान्डौ ।
२. नेपाल सरकार, २०७६: वातावरण संरक्षण ऐन २०७६, वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७, कानून न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय, काठमाडौं, बैशाख १५, २०७७ ।
३. लुम्बिनी प्रदेश सरकार वातावरण संरक्षण ऐन २०७७ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७, प्रदेश राजपत्र, खण्ड ४, अतिरिक्ताङ्क १३, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, कार्तिक १४ गते, २०७७ ।
४. केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, २०७८, राष्ट्रिय जनगणना २०७८ प्रारम्भिक नतिजा, थापाथली, काठमान्डौ
५. तिलोत्तमा नगरपालिका, २०७५, तिलोत्तमा नगरपालिका पश्चिचित्र
६. नेपाल सरकार, २०७९, वन नियमावली, २०७९, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, नेपाल सरकार, खण्ड ७२, काठमान्डौ
७. लुम्बिनी प्रदेश सरकार, २०७९, प्रदेश वन नियमावली, २०७९, प्रदेश सरकार, वन, वातावरण तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय खण्ड ६) मुकाम: बुटवल (अतिरिक्ताङ्क २)
८. तिलोत्तमा नगरपालिका, २०७७. तिलोत्तमा औद्योगिक ग्रामको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन